

Wederopbouw Roombeek

Verslag van de activiteiten die het
Architectuurcentrum Twente in de periode van
april 2001 tot en met februari 2004
organiseerde over de
Wederopbouw van Roombeek te Enschede.

Architectuurcentrum Twente

inhoud

Onderwerp	datum	pagina
Enschede huilt (Willem Wilmink)		3
Verantwoording		4
<i>Een cyclus</i>		
deel I: Het ontwerpproces	12-04-2001	5
deel II: Het stedenbouwkundig plan	12-06-2001	8
deel III: Particulier opdrachtgeverschap	04-10-2001	11
deel IV: Vier ontwerpen voor het Roomveldje	27-02-2002	14
deel V: De eerste woningbouw	20-06-2002	16
Cursus 'Creëer je eigen huis'	maart, april 2002	18
Workshop particulier opdrachtgeverschap Roombeek	30-05-2002	19
Workshop Werken en wonen, kleinschalige bedrijfshuisvesting in particulier opdrachtgeverschap	28-08-2003	21
Atelierbijeenkomst Herdenkingspark vuurwerkkramp	26-02-2003	22
Architectenmarkt mei en november 2003	mei/nov. 2003	22
Presentatie publicatie 'Werken & Wonen'		22
Architectenmarkt april 2004	april 2004	22
Expositie prijsvraag Lonnekerspoorlaan	03-04-2004	22
GROLSCH: majestueus complex of rijp voor de sloop	28-01-2004	23
<i>Week van het Roombeek</i> – introductie		24
wat is er terechtgekomen van participatie?	24-02-2004	25
wat is er stedenbouwkundig van terechtgekomen?	25-02-2004	29
particulier opdrachtgeverschap	26-02-2004	33
emotie in architectuur en stedenbouw	27-02-2004	38

Teksbijdragen
 Peter timmerman
 Geesje Philippi
 Tom de Vries

13 mei 2000

Enschedede huult

Een buurt, die wel veel zorgen had,
maar die ook vol verhalen zat,
vol humor en gezelligheid,
die buurt zijn we voor eeuwig kwijt.

Daar waar het vol van kinderen was,
verschillend van geloof en ras,
maar in hun spel gelijkgezind-
loopt nu geen enkel kind.

In de oorlog stond de stad in brand
op Pathmos, Zwik en Hoogeland:
meer dan een halve eeuw nadien
kun je daarvan nog sporen zien.

Nu is, in de heerlijke maand mei,
bij vogelzang, zo vrij en blij,
de stad opnieuw iets aangedaan
dat nooit en nooit voorbij zal gaan.

Arm Enschede, verberg je in
de armen van je koningin
en huil, want daar is reden voor
en huil dan maar aan één stuk door.

Willem Wilmink
17 mei 2000

Wederopbouw Roombeek

Verslag van de activiteiten die het Architectuurcentrum Twente organiseerde met als thema de wederopbouw van Roombeek te Enschede.

Voor het organiseren van de activiteiten is een werkgroep in het leven geroepen die is samengesteld uit leden van de programmaraad van het Architectuurcentrum Twente. Dit zijn:
Harry Abels (architect),
Joost Cannegieter (architect),
Peter Timmerman (medewerker Studium Generale Universiteit Twente),
Paul van der Jeugd (architect),
Paul Hajenius (beeldend kunstenaar),
Ypkje Grimm (stedenbouwkundige)
Peter van Roosmalen (coördinator).

Speciale dank gaat uit naar al diegenen die op enigerlei wijze een inhoudelijke of ondersteunende bijdrage hebben geleverd. Daarbij denken wij aan de inleiders, forumleden, workshopdeelnemers en de vele vrijwilligers die de realisatie van het project mogelijk hebben gemaakt. Met name moet worden genoemd Prof. Henk Procée (Universiteit Twente, Studium Generale, Enschede) die tijdens vele bijeenkomsten als gespreksleider optrad.

Verantwoording

Toen op zaterdagmiddag, 13 mei 2000, SE Fireworks in Enschede ontplofte kwamen 22 mensen om het leven, vielen honderden gewonden en werd een complete woonwijk weggevaagd. Roombeek was niet meer. Toen de branden waren geblust en het puin was geruimd nam de gemeente Enschede het opmerkelijke besluit om bij de wederopbouw van Roombeek voorrang te geven aan de oorspronkelijke bewoners. Geen inspraak maar participatie. De nieuwe wijk zou aan de keukentafel worden ontworpen. Bovendien zou maar liefst vijftig procent van de woningen in particulier opdrachtgeverschap ontwikkeld moeten worden. De wederopbouw van Roombeek werd zo een stedenbouwkundige en architectonische opgave die uniek is in Nederland.

Het Architectuurcentrum Twente, nauwelijks twee jaar eerder opgericht, meende dat zij als onafhankelijke partij daarbij een kritische of op zijn minst volgende rol zou kunnen en moeten spelen. Door middel van debatten, lezingen, exposities en workshops kon niet alleen de bevolking geïnformeerd en betrokken worden bij het wederopbouwproces maar konden ook de deskundigen – zowel participerende professionals als geïnteresseerde buitenstaanders – hun visie, commentaren en plannen ter discussie stellen, presenteren of aanscherpen met als doel de kwaliteit van het nieuwe Roombeek op een zo hoog mogelijk plan te brengen. Daarbij is de volle breedte van het wederopbouwproces betrokken. Dat wil zeggen dat zij zich niet beperkt heeft tot de ruimtelijke kwaliteiten zoals die van stedenbouwkundige en architectonische ontwerpen. Ook de sociale aspecten, die zeker in aanvang van het proces een dominante rol speelden, en zelfs de meer filosofische of religieuze invalshoeken werden aan de orde gesteld.

Aanvankelijk was in het plan van aanpak - waarvoor subsidie werd aangevraagd en toegekend door het Stimuleringsfonds voor Architectuur en het Projectbureau Wederopbouw – voorzien in een reeks 'procesvolgende' activiteiten én een serie 'flankerende lezingen' die ervaringen van soortgelijke projecten en processen van buiten Enschede, ter vergelijking en vooral ter lering, aan de orde zouden stellen. Gaandeweg het proces is het accent verschoven en is vooral gefocust op het thema 'particulier opdrachtgeverschap' omdat dit thema beeldbepalende invloed heeft op de ontwikkeling van het nieuwe Roombeek. Bovendien leent dit thema zich bij uitstek om de doelstellingen van het Architectuurcentrum Twente - *het bevorderen van de belangstelling voor architectuur, stedenbouw, tuin- en landschapsarchitectuur, interieurarchitectuur en vormgeving* – manifest te maken en een breed publiek inzicht te geven in de ontwerpoverwegingen. Immers, particuliere opdrachtgevers zijn in hoofdzaak leken die met het voornemen zelf te gaan bouwen, geconfronteerd worden met de vraag naar architectonische kwaliteit.

Met het organiseren van cursussen, workshops en het uitgeven van publicaties, heeft het Architectuurcentrum Twente daaraan een bijdrage kunnen leveren. In het oorspronkelijke Roombeek stonden circa 600 woningen terwijl in het nieuwe (Groot) Roombeek circa 1.700 woningen zijn gepland. Van de oorspronkelijke bewoners zal 20 tot 40 procent terugkeren. De kleine minderheid die de terugkeerders uiteindelijk vormen heeft ook zijn effect gehad op het participatieproces. Voor stedenbouwkundige en supervisor Pi de Bruijn betekende dit dat de ontwikkeling van Roombeek als wijk van de stad Enschede steeds meer aandacht kreeg. Het balanceren tussen enerzijds het tegemoet komen aan de belangen van de oorspronkelijke bewoners en anderzijds het streven om van Groot Roombeek een toekomstgerichte wijk te maken die van belang is voor heel Enschede heeft in belangrijke mate het ontwerpproces tot nu toe bepaald maar is ook van betekenis geweest in de keuze van onderwerpen die het Architectuurcentrum Twente ter discussie stelde.

In de reeks activiteiten die het Architectuurcentrum Twente organiseerde zijn een viertal accenten gelegd:

- het participatieproces;
- het stedenbouwkundig ontwerp;
- particulier opdrachtgeverschap;
- de architectonische uitwerking.

Deelnemers aan de activiteiten - zij die op enigerlei wijze een bijdrage leverden aan de invulling daarvan - waren direct betrokkenen zoals bewoners, ontwerpers, ambtenaren en bestuurders. Daarnaast zijn (ervarings)deskundigen uitgenodigd die, hoewel niet direct betrokken waren bij Roombeek, vanuit hun specialisme een zinvolle bijdrage konden leveren aan de discussies.

Een speciaal aspect vormden de zogenoemde architectenmarkten waarbij met name regionale architecten zich ten tijde van kaveluitgiftes konden presenteren. Potentiële particuliere opdrachtgevers konden zich daarbij oriënteren op mogelijke architectonische uitwerkingen van hun woonwensen. Aan de architectenmarkten namen telkens circa vijftien architecten(bureaus) deel.

Sinds die verschrikkelijke zaterdagmiddag in mei 2000 zijn nu bijna vier jaar verstreken. Op 12 april 2001 hield het Architectuurcentrum Twente haar eerste bijeenkomst. Van 24 tot en met 27 februari 2004 is de zogenoemde Week van het Roombeek georganiseerd waarbij onder het motto 'Ambitie en Realiteit' een (tussentijdse) evaluatie is gehouden. Roombeek is nog lang niet klaar. Ofschoon de eerder vastgestelde subsidieperiodes nu verstreken zijn, zal het Architectuurcentrum Twente de verdere ontwikkelingen blijven volgen en wanneer nodig wordt geacht daarop met activiteiten reageren.

Enschede, mei 2004

Wederopbouw Roombeek

Deel I in een cyclus

Het ontwerpproces

Onderwerp

Het ontwerpproces

Pi de Bruijn, supervisor van Groot Roombeek, licht het proces van de wederopbouw toe waarin gestreefd wordt naar een synthese van velerlei idealen, meningen, feiten en beperkingen.

Datum

donderdag 12 april 2001

Plaats

De bijeenkomst was oorspronkelijk gepland in het Rijksmuseum Twenthe maar wegens het grote aantal aanmeldingen is uitgeweken naar de Lasonderkerk te Enschede.

Bezoekers

Circa 350 personen

Inleiders

Joost Cannegieter,
architect, Lonneker

Pi de Bruijn,
architect, stedenbouwkundige en
supervisor, Amsterdam

Gespreksleider

Harry Abels, architect, Enschede

1. introductie door Joost Cannegieter

Joost Cannegieter meldt dat er mogelijk drie 'teleurstellingen' zijn:

- De bijeenkomst is niet in de Gobelinzaal van het Rijksmuseum, Twenthe maar in de Lasonderkerk;
- Paul Schnabel, socioloog en directeur Sociaal en Cultureel Planbureau is helaas verhinderd in verband met dringende vergadering in Den Haag waar hij zal opkomen voor belangen van Twente.
- De avond is niet in eerste plaats bedoeld om de plannen over de heropbouw Roombeek te tonen, maar wel om de bewoners de gelegenheid te bieden vanaf een vroeg stadium dit proces van stadsvernieuwing op een onverwachte manier en moment te volgen. Het is echter nog te vroeg om over technische details te kunnen spreken. Wel over de wijze hoe een architect samen met veel anderen een wijk tot stand wil brengen waarop Enschede trots kan zijn. Voor bewoners die twifelen tussen blijven wonen op hun nieuwe plek of teruggaan naar Roombeek is het een moeilijke tijd tussen 13 mei 2000 en het moment waarop de wijk weer bewoond kan worden.

2. Pi de Bruijn (PdB) - Toelichting op de wederopbouw en zijn rol daarin als stedenbouwkundige.

In het najaar van 2000 is PdB aangesteld als stedenbouwkundig door het College van B & W voor de heropbouw Roombeek West, dat is het rampgebied. Kort voor 13 mei 2000 was al een plan gemaakt voor een groot deel van het gebied Groot Roombeek. Dat gebied waarvoor plannen voor stedelijke vinexlocaties waren gemaakt werd getroffen door de ontploffing. Aan de hand van dia's legt PdB verschillende facetten uit van de overwegingen die de heropbouw beïnvloeden.

- Omvang van het getroffen gebied. De oppervlakte is vrijwel gelijk aan die van het centrum van Enschede. Het is mogelijk een tamelijk onafhankelijk gebied te creëren, maar dat isolement is niet goed. Er moet een band met het centrum van Enschede zijn:
 - 1 Door de omvang is het dus belangrijk dat er een sterkere verweving komt met het stadscentrum en met de directe omgeving
 - 2 Door de ramp zijn de slachtoffers verplicht ontheemd. Door overheidsinstellingen is toegezegd terugkeer voor deze mensen mogelijk te maken. Er moet zeer zorgvuldig gepland worden om een gebied te creëren dat voor die groep gevoelsmatig herkenbaar en interessant is en PdB houdt daarom rekening met de wensen van die groep.
- Opwaardering gebied. Met de nieuwbouw moet in het gebied kwaliteit aangebracht worden. De opwaardering zal zowel voor de wijk als voor Enschede effect hebben. Dit wordt gecombineerd met het mogelijk maken van terugkeer van de voormalige bewoners, groepen van zeer diverse samenstelling. Daardoor ontstaat een spanningsveld, een kloof tussen kosten en draagdracht van de terugkerende bewoners.

- Typisch vinex. Vóór 13 mei 2000 was aan stedenbouwkundige Riet Bakker gevraagd vorm te geven aan Groot Roombeek, haar ontwerp werd een frisse modernistische wijk, contrasterend met de omringende omgeving. Echter niet met een gezellige uitstraling, mede door de randvoorwaarden.

- De geslaagde stad. Typisch Enschede: wat is dat? Zijn er voorbeelden, illustraties? Roombeek was een goed voorbeeld van een enorm gedifferentieerde wijk: fabrieken, tuindorpen en eigen woningbezit. Maatschappijbreed hield men van de wijk, waarom?

- Industrieel erfgoed 1. Toen PdB met zijn opdracht begon was het plan gemaakt bij Ruimtelijke Ordening om alles radicaal plat te maken. PdB vond onderdelen die misschien de moeite waard zijn bewaard te worden, bijvoorbeeld de Bamshoeve galerij, Cord Finish, Rozendaal complex. Dit leidde tot bijsturing van de plannen met als resultaat dat deze onderdelen gehandhaafd zullen worden.

- Industrieel erfgoed 2. In Enschede is een sterke neiging tot afbreken omdat de fabrieken vaak geen prettige herinnering vormen, men heeft daar gewerkt en de textiel werd vaak als een uitbuitende industrie gezien. Toch zijn de overblijfselen cultureel waardevol, een deel van de identiteit van de stad. Men kan er een nieuwe bestemming aan geven als ook gebeurt in Rotterdam, in Engeland en in Duitsland. Bijvoorbeeld appartementen, winkelcomplexen en ook voor kunstenaars kan zo'n plek interessant zijn, er is immers al een sfeer in zo'n gebouw. Een nieuwe ruimte heeft nog geen sfeer.

- Waardevolle stedenbouwkundige structuren. Het 1^e dilemma: de bebouwing langs de singel, wordt wel de parelsnoer van de stad genoemd. Deskundigen hebben geconstateerd dat behoud mogelijk is, hoewel kostbaar. Ook de directie van Wooncorporatie Domein laat de sloopplannen varen en staat achter behoud. Het 2^e dilemma: Tuindorp Roomveld; eventuele sloop was al jaren onderwerp van discussie. Peter Kuenzli, directeur van het projectbureau Roombeek kan misschien nader ingaan op hoe een nieuwe procedure gestart is voor het behoud van de 120 Tuindorp woningen.

- Woonopknappingen. Succesvolle voorbeelden uit Maastricht en Den Haag, ontworpen door Prof. Frits van Voorde.

- Afwegen individueel en algemeen belang, pandsgewijze aanpak. We studeren op de mogelijkheid om ook op de plekken waar niets over is toch een omgeving te creëren die voor de voormalige bewoners interessant is en stimuleert om terug te keren. Via individueel opdrachtgeverschap kan men eigen inbreng realiseren, dit is een uitdaging omdat deze aanpak niet meer gebruikelijk is, nu wordt vooral via grote projecten (projectontwikkelaars) gebouwd.

- Aankoop van kavels. De illustratie toont dat in de plannen rekening gehouden wordt met terugkeer van de bewoners, ook jarenlang na herindeling.
- Twee sferen van stedelijkheid. Stedenbouwkundige ideeën: Enschede heeft als bijzonder kenmerk dat tot dicht op de bebouwing een ring van groen ligt. Roombeek ligt tussen het centrum en die groene ring, daarom is het logisch het zuidelijk deel van Roombeek dichter te bebouwen dan het noordelijke gedeelte.
- Verskillende dichtheden. Geven modaliteit tot verschillende stedelijke milieus. De dichtheid van Groot Roombeek is nog niet gedefinieerd.
- Maquettes van situatie vóór de ramp. Thema's die vertegenwoordigd zullen zijn: groen, water, parken, mensen, etc. Langs de diagonaal door de wijk lopende ov-baan zal groen komen, de definitieve invulling van de ov-baan is nog een dilemma, voorlopig is het een fietspad. Water is belangrijk en zal meegenomen worden in de planning van o.a. regenafvoer. De oude Roombéek zal weer tot leven komen. Het hart (commercie, levendigheid) zal bij de kruising met de Deurningerstraat liggen. Meer dan in het verleden zal een accent gelegd worden op cultuur, zorg, school, sport. Hoe werk en verkeer in te vullen is nog een moeilijk punt.

Samenvattend: PdB is met een groot team zeer intensief bezig met het ontwerpen van een stedenbouwkundig plan dat de wijk opwaardeert en het tegelijkertijd aantrekkelijk en interessant maakt voor de getroffen terug te keren.

3. Discussie

Harry Abels (HA) nodigt uit tot discussie over de inleidingen door Joost Cannegieter (JC) en Pi de Bruijn (PdB).

Publiek: hoe komt de binding met de binnenstad tot stand, gezien het aantal breuklijnen?

PdB: Roombeek hangt aan de Deurningerstraat, die lijn leidt naar het centrum, daarnaast komt de ov-baan als diagonale lijn naar het centrum (nu nog bedoeld als fietslijn, maar in de toekomst hoogwaardiger) en tenslotte de lijn via het Rijksmuseum en Blijdensteinlaan. De driehoek waar de kerk staat bij het kruispunt Singel/Deurningerstraat is een vitale driehoek. Het gebied ten noorden van het nieuwe Stadskantoor vraagt ook om aanpak en moet meegenomen worden in de overwegingen.

HA: PdB noemde de Enschedese stedelijkheid, wat is dat?

Publiek: Eigen stedelijkheid groeit in alle steden geleidelijk. Daarom stel ik voor laat zo'n 10% over voor open ruimtes, die spontaner, avontuurlijker een bestemming vinden dan de geplande 90%.

PdB: Is het eens met dit voorstel, immers zijn doel is ook voorkómen dat de dozen-achtige, enveloppe-achtige bouw van de laatste decennia hier wordt toegepast. Nú is er de kans te komen tot een nieuwe toonzetting, verfijning van de invulling van de stad, ook door individueel opdrachtgeverschap. Deze overweging is niet op sentiment gebaseerd, maar op de uitdaging van het revitaliseren van de stedenbouw in de toekomst: voorbeeldfunctie.

Publiek: De liefde voor de oude wijk heeft te maken met de menselijke maat die daar aanwezig was. Hopelijk wordt het project van Riet Bakker niet uitgevoerd, dat zou leiden tot anonimiteit.

PdB: Een deel is onomkeerbaar omdat dit plan al in werking is, het is ook niet een negatief plan. Maar wegens de bijzonder omstandigheden pleit hij voor het anders invullen van de rest van Roombeek. Bijvoorbeeld gedifferentieerd invullen door wooncorporaties, 'eigenheimers', luxe woningen, en de openbare ruimtes met sfeer, m.a.w. als een mozaïek.

HA Geeft het woord aan een vertegenwoordiger van wooncorporatie Domein, die duidelijk maakt dat er geen sloopplannen waren of zijn voor panden met een monumentaal karakter. Na het horen van alle stemmen in een vergadering daarover is besloten de beschadigde woningen aan de Lasondersingel te behouden.

HA: Wat kan Prof. Van Voorde, specialist in renovatie, betekenen voor de wijk?

PdB: Hij is zeer kundig en succesvol bij het redden van oud en vervallen erfgoed en PdB heeft contact met hem over Roombeek. Oud samen met nieuw geeft een goede sfeer. Voor Rozendaal zou een artistieke invulling geschikt zijn, in Nederland is Tuindorp in combinatie met de fabriek een uniek voorbeeld. De woningen zouden seniorenwoningen kunnen worden. Maar het zou voor sommige bewoners té pijnlijk kunnen zijn terug te gaan. PK kent de procedure die in verband daarmee ontworpen is.

Peter Kuenzli (PK): Overwegingen die tellen zijn: - door het Architectuurcentrum bepaalde historische waarde; - een motie van de Gemeenteraad; - het sloopbesluit door de bewoners. Het is dus een meervoudige opdracht. Uitgangspunten zijn dat de uiteindelijke keuze bij de ex-bewoners ligt, bij meerderheid van stemmen, en dat indien bewoners kiezen voor een ruimere moderne woning, zij deze mogelijkheid voor hen blijft behouden. Het precedent voor deze procedure was het 'witte dorp' in Rotterdam.

Publiek: Als bewoner van Noord Enschede en medewerker van Museum Jannink onderstreept hij het pleidooi van PdB voor het behoud van ons cultureel erfgoed. Hij merkt op dat dit gevoel groeit in Enschede.

Publiek: Er is grote benieuwdheid naar de invulling van het vlekkenplan, wanneer is het te zien?.

PdB: De eerste conceptversie is bijna klaar. Er is nog discussie en toetsing over diverse punten, maar de ex-bewoners zijn de eersten die het plan zullen zien, nog in conceptvorm omdat de discussie open is. Ook participeert de Gemeente omdat deze een actieve rol heeft, o.a. bij het verkrijgen van subsidies.

Publiek: Een eigenaar van een pand in het rampgebied is bezorgd over de vertegenwoordiging van de rechten en aanspraken van eigenaren. Hoe kan met verkaveling worden omgegaan en hoe kunnen eigenaren weer terug?

PdB: Is zich bewust van dit moeilijke aspect, en erkent dat geen zekerheid bestaat dat alle eigenaren terug kunnen keren op een zelfde wijze als men voorheen woonde. Ruimtelijke ordening wordt bekeken en soms is herverkaveling van individuele kavels nodig om betere oplossingen te kunnen bereiken, b.v. de breedte van de Deurningerstraat. Er zullen gesprekken met eigenaren plaatsvinden.

HA: PdB noemde het plan van Riet Bakker een fris en modernistisch plan, is er een ramp nodig om tot andere opvattingen over architectuur te komen?

PdB: Een ontwikkeling groeit met de jaren, in het leerproces wordt men soms milder en de veranderde kijk heeft in zijn geval te maken met het feit dat Riet Bakker vanuit een principe werkte, maar dat PdB vanuit de stad redeneert. Het doel is nu voor mensen:

a. vanuit Enschede, vervlechting met de stad, b. invulling van 60 ha. met allerlei opdrachtgevers: de invulling zal functioneel, gedifferentieerd en vrij contrastrijk moeten zijn.

Hij stelt de vraag aan het publiek: wat wilt u dat met de Grolsch fabriek gebeurt? Moet deze verdwijnen of een landmark worden?

Publiek: Het is belangrijk de geschiedenis te herdenken die deel uitmaakt van je cultuur.

Jan Astrego, die al lang in Enschede meedenkt, weet dat het Roomveldje het 1^e project voor een inspraakplan naar Delfts voorbeeld was, dat daar de 1^e drempel van Nederland gemaakt is, dat daar het 1^e praatplan tot stand gekomen is. En voorstander van een landmark.

Publiek: Misschien een soort prijsvraag voor de vormgeving van een landmark?

Publiek: Is er in het plan gedacht aan overloop van moderne kunst naar het Rijksmuseum?

PdB: Er wordt gedacht aan een formule om een kunsthof of expositieruimte in de buurt van het Rijksmuseum te creëren, o.a. om de diensten gezamenlijk te kunnen gebruiken.

HA: Wat is de identiteit van het gebied? Er is een ramp gebeurd.

PdB: Dit thema leeft en er wordt gedacht aan een monument, alleen de invulling kost tijd, een overhaast idee zou te weinig geëvolueerd zijn. Hij denkt aan subtiele vormen als littekens in de wijk, opdat deze monumenten als energiebron voor volgende levensfasen gebruikt kunnen worden. Overigens zou een open, groene plek met water prettig zijn, maar ook op andere punten in de wijk kan aan een litteken vorm gegeven worden.

Publiek: Hoe kunt u als stedenbouwkundige een discussie aangaan zonder de publieke mening te kennen?

PdB: Balanceren hoort bij het vak; altijd worden diverse mogelijkheden open gehouden. In dit specifieke geval zijn oplossingen al voorzichtig getoetst, de overheid is welwillend en ook de financiële haalbaarheid wordt meegerekend.

Publiek: Zou het gebied voor heropbouw niet groter moeten zijn?

PdB: Er is altijd een wisselwerking met randgebieden, waardoor een bepaalde verwevenheid vanzelf tot stand komt, dit is een natuurlijke reactie. Het ontwerp moet optimaal zijn, maar de ziel is bepalend voor de sfeer. Daarom is werkbedrijvigheid op kleine schaal zo belangrijk.

HA: Zijn stedenbouwkundigen in grote steden ook zo voorzichtig?

PdB: We leven in een informatietijdperk. Snel iets tot stand brengen is mogelijk, b.v. een wolkenkrabber als in Singapore, maar onze cultuur is er één van het poldermodel, waarbij het goed is dingen ruim te overwegen om tot een evenwichtig resultaat te komen.

HA: Bedankt aanwezigen, het publiek, de sprekers en Architectuurcentrum Twente en nodigt allen uit bij de volgende bespreking verder te gaan met de discussie over de wederopbouw Roombeek.

Wederopbouw Roombeek

Deel II in een cyclus

Het stedenbouwkundig plan

Onderwerp

Tom Smeulders procesmanager bij het Projectbureau Wederopbouw geeft een toelichting op de recent gereedgekomen Stedenbouwkundige Structuurvisie Roombeek. In een forumdiscussie wordt – in samenspraak met de zaal – commentaar gegeven op deze eerste presentatie van de plannen.

Datum

donderdag 12 juni 2001

Plaats

Lasonderkerk te Enschede

Bezoekers

Circa 300 personen

Inleider

Tom Smeulders, procesmanager fysieke wederopbouw van het Projectbureau Wederopbouw

Panelleden

Harry Abels,
architect, Enschede
Roelof Bleeker,
wethouder Enschede
Hans de Gruil,
stedenbouwkundige Emmen
Ilse Hambruch,
bewoonster, Enschede
Pi de Bruijn,
stedenbouwkundige, architect en
supervisor, Amsterdam

Gespreksleider

Joost Cannegieter,
architect, Lonneker

Joost Cannegieter, gespreksleider geeft het woord aan:

1. Tom Smeulders - inleiding:

De programmering voor de komende weken is gewijzigd. Toelichting op het plan wederopbouw is nodig, waardoor het accent verschuift van stedenbouw en architectuur. De inleiding geschiedt naar aanleiding van het plan, dat bijzonder is vanwege de omvang van het getroffen gebied (even groot als het stadscentrum van Enschede) en door het diverse karakter vanwege de ligging, het grenst zowel aan de singelring (binnenkant) als aan de groenstreek (buitenkant).

Hoe moet het gebied ontwikkeld worden?

Er zijn 8 thema's

Een wijk om in terug te keren

De wijk moet een 'wijk worden om in terug te keren' (bewoners, ondernemers, kunstenaars, verenigingen).

Een levendige wijk

Afwisseling van functies moeten in de wijk terug te vinden zijn, maar deze afwisseling moet niet belemmeren dat het een rustige, prettige woonwijk wordt.

Een vertrouwde wijk

Geprobeerd wordt dit te bereiken door het oude stratenpatroon zo veel mogelijk te handhaven. In het plan staat de uiting: 'een kenniswaik', waarop door bewoners gereageerd werd met de wens 'een wijk met kennissen' te willen.

Een wijk met geschiedenis

Het gebied waar mensen hebben gewoond en gewerkt is cultureel erfgoed van Enschede.

Een wijk met toekomstwaarde

Duurzaamheid is een eis, er wordt rekening gehouden met milieueisen en een goede infrastructuur die toekomstgericht is, b.v. goede aansluitingen voor computers.

Een wijk zonder grenzen

Ingebed in de stad, dus niet een scherp afgebakende wijk, maar het stedelijk weefsel moet doorlopen en de wijk moet goed ontsloten zijn.

De wijk in eigen hand

Mensen worden betrokken bij de woningbouw, voor zowel koop- als huurwoningen. Het streven is dat 50% van de koopwoningen worden gebouwd via een eigen opdrachtgever, belangrijk als bijdrage aan het gevoel dat het een 'eigen wijk' is.

Een veilige wijk

Als bedrijven terugkeren zullen deze van de klasse 1 en 2 zijn. Dit houdt in dat er geen consequenties voor het milieu mogen zijn als gevaar of overlast als geur of lawaai. Het verkeer zal aan een snelheidslimiet van 30 km. gebonden worden en voor sociale veiligheid zal voor helderheid in de openbare ruimtes gezorgd worden.

De geschiedenis is mede grondlegger voor de te vormen wijk. Belangrijke elementen uit de bestaande plattgrond zijn:

- de lijn van de vroegere spoorlijn wordt een hoogwaardige diagonale as voor openbaar vervoer
- een aantal industriële gebouwen blijven bestaan
- de plek waar SE Fireworks was krijgt een referentiefunctie in de wijk
- museumhof
- de 18 woningen van de Amsterdamse School worden gerestaureerd
- Roomveldje

Het mengen van functies zal de vertaling van een levendige wijk zijn, verschillende groepen in één gebiedje, en niet alle sectoren bij elkaar. De volgende combinaties moeten mogelijk zijn wonen/werken aan huis; bedrijvigheid/wonen; detailhandel/wonen; middelgrote bedrijvigheid (nu Grolsch en Roeloffzen Textiel); voorzieningen/wonen.

De openbare ruimte is een belangrijke drager van het ontwerp. De as van de oude spoorlijn wordt een doorgaand fietspad naar Lonneker. Daaraan liggen een aantal bleken die op het textielverleden wijzen. De openbare ruimtes moeten dienen als ontmoetingsplek en als herinneringsplek (Fireworks bleek) en ook zullen er parkjes komen.

Stadsmilieus

TS geeft aan dat er een aantal verschillen in de eenheden van de wijk en bebouwing zijn (er zijn 11 stadsmilieus beschreven):

- één gebied kan bijna in bestaande vorm terugkomen (Deurningerstraat)
- Bamshoeve, een woongebied dat door en voor veel mensen prettig moet zijn, een gebied met ruime kavels.
- het Talmaplein dat weer herkenbaar wordt als in de jaren '70.
- Roomweg, met bewoning, winkels, eventueel een kroegje en een plek voor ontmoeting.
- Roomveldje zal minder gemengd worden, meer tuindorpachtig, leven op straat. Samen met de overige delen vormen deze stadsmilieus het stedenbouwkundig voorontwerp.

2. Discussie

Joost Cannegieter verzoekt het panel plaats te nemen op het podium.

JC: De wens van de gemeente en de bewoners is een vertrouwde wijk. Het plan voldoet hieraan. Vraag aan Pi de Bruijn is: waarom wordt niet gewoon het oude bestemmingsplan gebruikt?

PdB: Verschillende onderdelen worden gerestaureerd, zoals huizen aan de Singel. Essentieel is: wat kun je en wil je met vernieuwing bereiken? Met het concipiëren van ruimtelijke contouren proberen we zover mogelijk een sprong te maken naar wat maximaal bereikt kan worden.

Roombeek is de uitdrukking van een stad zoals die 100 jaar geleden begon. Nu wordt gebouwd voor de komende 100 jaar, dat is de termijn voor bebouwing. Gevoel moet groeien. Ambities voor de wijk moet je afspreken, eigenlijk is dit een functie van de politiek.

Het plan Groot Roombeek is na 13.05.00 opnieuw overwogen en nieuwe doelstellingen kwamen erbij: herhuisvesting van getroffen en upgradering van het bestaande plan. Einddoel is een sprankelende wijk met economische functies richting kwalitatief hoge bedrijven als ICT.

Het typerende van Enschede is het in één mengen van functies en sociale klassen, dat zorgt voor een aangenaam milieu en dat wordt beoogd bij de invulling.

Ervaring van PdB is dat nieuwe gebouwen nooit lijken op de oude gebouwen omdat constructie- en voorzieningseisen veranderen. Daarom wordt het oude stratenplan als referentie naar het verleden zoveel mogelijk gehandhaafd en haakt het wijkpatroon in de omgeving op de oude manier. Dit zou een brug kunnen zijn naar de nieuwe wijk, dus niet zozeer visueel, maar toch essentieel.

Met andere woorden: geen kopie, maar nieuwe opbouw.

JC: Dank, nu graag een stedenbouwkundige reactie.

Hans de Gruil, stedenbouwkundige:

Indrukwekkend is de participatie van de betrokkenen. Groot Roombeek is stedelijke vernieuwing, Roombeek is stadsvernieuwing. In Groot Roombeek is het nog mogelijk vanuit projectontwikkelaars en planners te bepalen welk beeld ingevuld zal worden.

Het is uniek dat van te voren rekening wordt gehouden met de wensen van de wijk. Het wijkbeeld wordt bepaald door de restanten van oude gebouwen: kerken, fabriekstoren, rijksmuseum; daarnaast zijn kenmerkend de ziel, de verandering, de groene delen en ook vertrouwde elementen, als de panden die opgeknapt worden, maar als wijk zal het een ander geheel worden.

Banden met de omgeving: er bestaat een wijkvisie Noord, moet deze nu ook worden bijgesteld? (denk aan invulling Grolsch-terrein, is Grolsch cultureel erfgoed?).

Verbinding met de stad: fiets-as en geen hv-as die met verkeer van 50 km/u een scheiding teweeg brengt. Misschien kan een tak van de fiets-as via het Rijksmuseum lopen.

Hij stelt de vraag of er een niet gewenste scheiding oost/west (Groot Roombeek/Roombeek) zou kunnen ontstaan? HdG geeft de voorkeur aan het presenteren van 3 plannen in plaats van 1, waardoor helderder alternatieven overwogen kunnen worden.

Belangrijk is dat de financiering niet beperkend en bepalend mag zijn.

JC: Publieke reactie?

D. Hartman (publiek) Vraagt aan HdG: Bij het ontwerp PdB zijn oude doelstellingen belangrijk, waarom dan niet het oude Roombeek? HdG: aan de oostzijde lag het volkshuisvestelijk plan dat niet meer onafhankelijk door kan gaan, dus is een aanpassing nodig.

Ilse Hambruch (panel) Waarom is er maar 1 plan? Participatie is belangrijk, het was voor haar een schok zich te realiseren dat de nieuwe wijk een andere cultuur zal hebben. Met een alternatief plan misschien meer keuze.

L. Oosting (publiek) Vraagt aan panellid Roelof Bleker: is er financiering voor terugkeer bewoners?

Roelof Bleker (panel) Het streven is 50% eigen bouw, we hopen dat dit mensen zullen zijn die terugkeren naar hun vroegere plek.

Met de grond voor grond regeling wordt ook gekeken naar de eventuele drempels voor bewoners, bedrijven, kunstenaars, etc.

Welke kosten zijn er mee gemoeid; kunnen we daar een redelijke regeling voor vinden? Het is duidelijk dat het absoluut niet gemakkelijk is mensen een eigen huis te laten bouwen vergeleken met nieuwe wijken aan de rand van een stad. Daarom is de keuze van architecten belangrijk. De Stichting Stadsherstel is gestart met activiteiten. Participatie en de Stichting Slachtoffers streeft naar een model met een rol van invloed voor de oude bewoners. Het project Groot Roombeek (fase I) had een modernistische uitstraling. Uit participatie bleek dat bewoners graag een herkenbaarder patroon zien. Daarom is het integreren van Groot Roombeek een 'verzoenend' plan: niet modernistisch maar richting vertrouwde wijk met een plus, ook al is het een relatief duur plan (hoge eisen aan openbare ruimtes, voorzieningen, groen), aan Den Haag is om support gevraagd.

Harry Abels (panel) Het plan is goed door de natuurlijkheid en integratie. Enkele punten:

- opbouw bleken: element van structuur, langs de as. Kun je de bleken goed toegankelijk maken, is de kwaliteit te realiseren?
- aansluiting van de fiets-as naar de Deurningerstraat is moeilijk.
- één plan uitwerken is beter dan 3 samenvoegen, dat een compromis oplevert waarmee niemand tevreden is.
- Grolsch en textiel zijn geen aangename herinneringen: vieze geur.
- grote fabriekscomplexen verzanden in huizen, maar toch moet de wijk werkgelegenheid bieden. De huisarts en ook kleinere bedrijven (ca. 40 tot 60 medewerkers) ontbreken.
- Wenselijk om winkelcentrum Mekkelholt bij de planning te betrekken.

Pauze

JC: Doel van de bijeenkomst is een vakmanschapachtige discussie met niet-vaklieden, waarbij participatie mogelijk is in de bijeenkomsten van 13 juni en verder. De reden voor de keuze 12 juni voor deze bijeenkomst is dat agenda's niet op een andere datum te coördineren waren, maar een andere volgorde zou logischer geweest zijn.

Tom Smeulders Een aantal aspecten hebben nadere uitleg nodig: Grootchalig industrie komt er niet. Wél de middengrote bedrijven, dus geen Bamshoeve/Grolsch.

Roelof Bleeker Cultuur die in Bamshoeve zou komen, willen we een plek geven in dit gebied. Richtinggevende uitspraak is hoe aansluiting tussen Rijksmuseum en kunstenaars te realiseren? Misschien fysiek ruimte scheppen voor kunstenaars in de buurt van het bestaande museum?

Pi de Bruijn Is tegen een vaste plek voor de kunstenaars in of bij het Rijksmuseum, liever gewoon gemengd door de wijk, naar zijn idee werkt dit inspirerender en is zo'n situatie natuurlijker.

Het project zoals het nu bekend is, is een momentopname, een tussenstand in de ontwikkeling, het is flexibel en open voor wijzigingen.

Dit plan is een blauwdruk voor ideeën die blijven doorwerken, daarom niet 2, 4 of 12 alternatieve plannen, we werken door zolang we het kunnen verbeteren.

Harry Abels HV-fietspad: welke kwaliteit hebben de driehoekige bleken?

Pi de Bruijn: Het fietspad vormt een korte verbinding tussen het centrum van Enschede en het buitengebied. Deze route heeft functies die minder op economische aspecten gericht zijn, en meer op kunst, cultuur, groen, water en rust (relatief in de luwte van de Deurningerstraat).

J. Siemons (publiek) Hoe kan de terugkeer van armere mensen gerealiseerd worden in een duurdere huizenwijk? Naar de vertrouwde wijk. Deze zorg leeft ook bij panellid IH.

Tom Smeulders: Totaal aantal woningen is 1700, er waren ca. 600 woningen in het rampgebied, 1100 zijn gepland voor Groot Roombeek. Voor de 600 door woningbouwcorporaties gegarandeerde woningen wordt gezorgd voor een haalbaar niveau voor kleine middelen. 1100 Groot Roombeek is dus ook mogelijk.

JC: Terugkeer oude bewoners wordt aangemoedigd. Zo veel mogelijk kunnen zij op een eigen, bescheiden, kavel laten bouwen, waardoor de wijk gaat bestaan uit verschillende huizen en dus niet uit rijtjeshuizen (individueel opdrachtgeverschap).

G. Verbeke (publiek) Vraag: geruchten dat er sprake is van een groot nieuw winkelcentrum op de plek van Grolsch.

Tom Smeulders: er is de afgelopen maand intensief gesproken met winkeliers van de centra Mekkelholt, Deppenbroek, en Roomweg. Een afgewogen winkelbeeld zou zijn: een winkelcentrum Deppenbroek, en aan de Roomweg een ongeveer even groot winkelcentrum als Deppenbroek qua oppervlakte, maar in lintbebouwing, dat ook een participatiewens is.

Vraag: Wordt de Roombeek opgegraven?

Pi de Bruijn: Ja, de Roombeek zal als water door de wijk lopen waarbij diverse concepten variatie zullen brengen.

Vraag: Model van de eigendomswoningen wordt mede bepaald door de eigenaars, wie bepaalt het model van de huurwoningen?

Tom Smeulders Aan 4 architecten is gevraagd een plan te maken. De schetsen zullen in het najaar door de bewoners samen met de woonstichting worden uitwerkt. Meer participatie naar gelang dicht bij de realisatie van de woningen. Een vraag blijft nog hoe alle voorschriften van de gemeente betreffende het stedenbouwkundig plan (schoonheidscommissie) los te kunnen laten om mensen die zelf wel weten hoe ze willen wonen, een eigen concept te laten ontwikkelen, zonder daarbij te komen tot rommeligheid. Er wordt over zgn. Belgische toestanden in de bouw gesproken, vóór- en nadelen van vrijheid in vormgeving.

Pi de Bruijn Licht toe dat vroeger ieder naar eigen inzicht kon bouwen, maar in de 20^e eeuw kwam controle in handen van overheid via woningwet. Nu ontstaat weer de tendens terug te gaan naar individueel bouwen, dus meer

inhoudelijke invloed van het publiek in private wensen bij de bouw van de wijk. Hier zal dit proces zich versneld afspelen.

Roelof Bleeker Noemt als voorbeeld De Esmarke, waar het beeld harmonieus is, maar wel eigen invulling specifieke wensen mogelijk was. In de Roombeek ligt het anders, omdat dit een geamputeerd deel van de stad is. Zijn wens is ook samen tot een goede oplossing te komen, waarbij soepelheid van de gemeente verwacht kan worden.

Ilse Hambruch: is voor afwisseling: een kind moet zijn huis herkennen (groot/klein).

H. Hulshof (publiek) Bewust persoonlijk wonen is een thema, evenals herkenbaarheid van het huis. Zijn bedrijf zou een minimum en een maximum huis bieden, waartussen een flexibele opbouw van de wijk gerealiseerd kan worden. Nog enkele thema's worden besproken als het concept mooi en lelijk; hoe de financiële middelen worden verkregen voor eigen bouw; éénheid in een wijk met als voorbeeld Tuindorp, Hengelo, zonder dat concrete conclusies bereikt worden.

Pi de Bruijn: Een tuindorp is mooi, maar Roombeek was ook mooi. Op de kaart in het rapport suggereren kleuren stadsmilieus, met verschillende stukken, met verschillende eigenschappen. Hierover moet gepraat worden.

Hoe kun je een wijk geven die voor allen goed, prettig en functioneel is?

Daarom is gekozen voor mozaïek patroon. Het bijzondere van Enschede is het karakter van een verzameling buurten die naast elkaar groeien en bloeien. Dit is niet mogelijk op zeer kleine afstand, maar wel als deze gevarieerdheid over de wijk wordt uitgestrooid, geen schrille contrasten met gettoachtige afbakening, maar toegankelijkheid, openheid.

Een balans vinden is heel moeilijk en er moet vrijmoedig gesproken worden.

Daarom praat ik over de software van de wijk, de open vragen, en de vele plannen, en wil tempo houden bij het realiseren. Binnenkort vindt een gesprek plaats met UT over de mogelijkheden om bijvoorbeeld ICT-bedrijven aan te trekken.

We hopen geschakeerdheid te bereiken, help ons denken. Zie het plan als aanzet voor discussie. Stel eisen aan de kwaliteit van de architectuur, maar laat die eisen niet tot repressie worden waardoor goede ideeën afgekneld worden. Laten we ons liberaal opstellen met weinig eisen. En met circa 10 doelgroepen samen overleggen. Openstaan, open balanceren, dan ontstaan milieus volgens het patroon van volkstuinjes."

JC. Dank aan PdB voor dit bewogen betoog. Afsluiting van de avond met dank aan alle sprekers, aanwezigen en hun inbreng.

Wederopbouw Roombeek

Deel III in een cyclus

Particulier opdrachtgeverschap

Hoe bouwt Duitsland?

Hoe bouwt België?

Datum

Donderdag 4 oktober 2001

Plaats

Prof. Huizingschool te Enschede

Bezoekers

Circa 150 personen

Inleiders

Joost Cannegieter,
architect, Lonneker
Robert Schüürmann,
architect, Gronau (D)
Marie Jose Hagemann,
binnenhuisarchitect, Gronau (D)
Niklaas Deboutte,
architect, Antwerpen (B)
Jack Huiszoon,
regiocoördinator inspectie
Volkshuisvesting, Zwolle

Panel

De inleiders
Ulie Hoeve,
zelfbouwer, De Wilgen
Rien Wilderink,
Projectbureau Wederopbouw, Enschede
Pi de Bruijn,
architect, stedenbouwkundige en
supervisor, Amsterdam

Gespreksleider

Prof. Henk Procée,
Universiteit Twente, Studium Generale,
Enschede

De stedenbouwkundige structuurvisie van Het Roombeek bestemt maar liefst 50% van de kavels voor individueel opdrachtgeverschap (het landelijk gemiddelde is door minister Remkes van VROM op 30% gesteld). De belofte dat de oorspronkelijke bewoners na de vuurwerkramp terug mochten naar hun eigen plek, en dat huiseigenaren op dezelfde of gelijkwaardige kavel zelf mochten terugbouwen kan tot een uiterst gedifferentieerde en daardoor boeiende architectuur leiden. Of zullen kitsch, nostalgie en benepenheid hoogtij vieren? De landen om ons heen (België en Duitsland) hebben ervaring. Hoe werkt het daar?.

De gespreksleider, de heer Henk Procée (HP) geeft het woord aan de heer Joost Cannegieter (JC) voor de inleiding.

1. Inleiding door Joost Cannegieter.

Bij de wederopbouw van Roombeek wordt gepoogd individueel opdrachtgeverschap in tegenstelling tot gemeenschappelijk opdrachtgeverschap na te streven. Er is een kloof tussen de opvattingen van wat architecten en niet-architecten mooi vinden. Uit het advies: 'luister naar elkaar' ontstond de oproep aan mensen die in of om het rampgebied woonden en om de wensen en ideeën van de vroegere bewoners beter te begrijpen: maak een foto of knipsel van het huis dat u zou willen. JC laat inzendingen en illustraties van verschillende stijlen zien: een Amerikaans voorbeeld van een wijk waarin huizen ogenschijnlijk gelijk zijn, maar in details afwijken van elkaar; een Nederlandse vinex-wijk; een aantal huizen gebaseerd op de huizen zoals die in een 'gewone' straat in een 'gewone' wijk voorkomen (een erkerwoning, een rijtjeshuis van ca. 1950), huizen uit de wijk Roombeek vóór de ramp, maar ook een modern ontwerp voor een perceel tussen bestaande oudere huizen, met smalle gevel; een buitenaanzicht van een wijk in Losser waar geen eenheid bestaat in bebouwing of vormgeving, waardoor een wijk met duurdere huizen toch rommelig oogt. Ook zijn ontwerpen van Le Corbusier uit 1926 en 1907 te zien.

HP: dank aan JC voor de referentiebeelden

2. Inleiding door Robert Schüürmann (RS) en Marie José Hagemann.

Beiden zijn goed bekend met zowel de Duitse als de Nederlandse cultuur. Zij spreken over het thema:

HOE BOUWEN DUITSERS?

RS vergelijkt bouw in Nederland met bouw in Duitsland. Opvallend zijn een aantal verschillen: in Nederland is door hoge bevolkingsdichtheid sprake van een stadslandschap, terwijl in Duitsland meer landschappelijk gebouwd wordt. In Duitsland wordt niet grootschalig door projectontwikkelaars gebouwd zoals in Nederlandse woonwijken. Onteigeningsprocedures voor bouwprojecten als in Nederland kent men niet. De percelen die aan de stadsrand beschikbaar komen voor woningbouw worden niet aan ondernemers maar aan individuele eigenaars verkocht om te voorkomen

dat deze van projectontwikkelaars afhankelijk worden. Zij zoeken zelf een architect en bemoeien zich intensief met de bouw, waarbij zij zeer prijsbewust bouw materiaal (laten) kopen, met name badkamer en keukens, de statussymbolen, soms onevenredig luxe. De grondprijs is lager. Turn-key projecten, of prefab huizen maken slechts ca. 10% van de markt uit.

Het ideaal is een redelijk groot, representatief, alleenstaand huis. Gesubsidieerd wordt tot een perceeloppervlakte van maximaal 400 m², waarvan de bouwoppervlakte ca. 130 m² is (middenklasse). In het geval zonder subsidie grotere huizen gebouwd worden, zijn de grondstukken vaak 600 m² tot 1.000 m² groot. Ook komen afwisselende maten naast elkaar voor, ieder streeft zijn eigen idee na; daarom leidt dit tot een mengsel van stijlen naast elkaar, dit komt vooral tot uitdrukking in een variëteit van daken en tegels als bij een leeggegooide speelgoedkast; de kavels liggen aan kleine straatjes die naar een hoofdstraat leiden.

De Duitser is bereid veel op te offeren voor een eigen huis, zijn doel is een huis te bouwen waarin hij ook na de pensioengrens kan wonen.

Bij de bouw worden vaak zwartwerkers gebruikt (goed opgeleide arbeiders), terwijl dit in Nederland minder vaak voor komt i.v.m. fiscale aftrekbaarheid.

In Duitsland hebben Nederlandse architecten een hoog aanzien, vooral als het om woonwijken gaat. Een citaat uit een Duits blad voor architectuur geeft aan dat men Nederlandse architectuur als voorbeeld stelt als het gaat om dicht op elkaar gebouwde huizen, vanwege het kwaliteitsniveau van de ontwerpen. Bij het zogenaamde 'wilde bouwen' heeft de bouwer een norm van individueel ontwerp, maar dat valt binnen een door de overheid georganiseerd voorzieningen- en normenpakket.

Verwacht wordt echter dat zich in de toekomst niet meer één opdrachtgever maar 100 zullen bemoeien met het tot stand komen van een wijk van 100 huizen. Het is de vraag of eerder genoemd kwaliteitsniveau gehandhaafd zal kunnen blijven.

RS ziet de Duitse bouwwijze niet vooruitstrevend door het betuttelend karakter maar eerder een 'sneeuwwitjescultuur', een romantisch terug willen naar een veilige haven weg van de globalisering en technologische samenleving.

HP: dankt RS en MJH voor hun bijdrage en geeft het woord aan Niklaas Deboutte, uit Antwerpen die het bouwen in België toe zal lichten.

3. Inleiding door Niklaas Deboutte

Hij spreekt over het thema:

HOE BOUWEN BELGEN?

In 1835 werd onder de eerste Belgische koning de trein ingevoerd, hetgeen veel delen van België al vroeg goed bereikbaar maakte. Vanaf 1948 worden de wetten iets strenger en er komt subsidie voor woningbouw (15% bijdrage). De bevolkingsdichtheid is lager dan in NL.

Kenmerkend is dan ook dat men nooit zuinig was met grond, per kavel heeft men veel grond en de grondprijs is lager dan in Nederland. Naast de treinverbindingen is er een uitgebreid wegennet, waardoor alle locaties gemakkelijk te bereiken zijn (wonen op het platteland). Over het algemeen zijn er veel minder regels en voorschriften dan in Nederland. Bovendien is de mogelijkheid om af te wijken van de bestaande regels groter dan in Nederland. Daardoor is de Belg tamelijk vrij in het bouwen van een eigen huis naar eigen opvattingen. Een particuliere woning kan in woongebieden of in uitbreidingsgebieden gebouwd worden. De eigenaar kan al snel tot verkavelen overgaan. Dat kan zijn aan een project-ontwikkelaar of aan de toekomstige huiseigenaar. Er wordt gebouwd met hulp van een architect, zowel voor kleine als grote projecten.

Concept 'sleutel op de deur': dit houdt in een a-tot-z bouwproces met garanties. Je kiest een plan uit een catalogus, vaak is een 'kijkwoning' beschikbaar en de architect zorgt voor aanpassingen, maatwerk. Met dia's illustreert ND de bouw in België: een stedelijk gebied bij het centrum, Roesselaar dat naar Vlaamse norm bijzonder kleine kavels heeft; verkavelingsvoorschriften; de rand van Antwerpen; voorbeeld van een kleine stadskavel; een stadswoning uit 1930; de 'droom' van iedere Belg (vrijstaand met veel gras); een voorbeeld van goedkope zelfbouw die in Nederland aantrekkelijk zou kunnen zijn; de prijs van woningbouw is in België beduidend lager dan in Nederland.

HP: dank aan NB. Het valt op dat Nederland zo duur is vergeleken met Duitsland en België.

4. Inleiding door Jack Huiszoon.

Hij spreekt over:

KAN HET OOK IN NEDERLAND?

JH geeft op persoonlijke titel een toelichting op de visie van het Rijk of Particulier Opdrachtgeverschap of Persoonlijk Bouwen (POS), daarna op de wederopbouw van de wijk Roombeek.

In de 'Nota mensen, wensen, wonen' staat dat keuzevrijheid van burgers voorop staat. Jaarlijks trekt de staatssecretaris langs alle grote steden om de gemeenten te houden aan het streefcijfer van 33 procent POS, nu is dat 18 procent.

Bouwvarianten hebben te maken met diverse wensen en behoeften voor diverse groeperingen: starters, eengezinshuishoudens, alleenstaanden, ouderen en inkomensgroepen. Dan varieert binnen een groepering het behoeftepakket: een oudere kan een tuin willen, een andere blijft 3/4 jaar in Spanje en wenst een kleine flat. Diversiteit geldt niet alleen voor woonvormen maar ook voor woonmilieus, en zal toenemen. POS is dus belangrijk. Maar waarom heeft het land zoveel moeite met de norm van 1/3?

Er zijn belemmeringen:

- het niet kunnen doorbreken van de afhankelijkheid van bouwers/overheid/architecten;
- rigiditeit van de regelgeving: (bestemmingsplan/milieuvoorschriften; bouwregels/Bouwbesluit; voorschriften nutsbedrijven; welstandsbepalingen);
- financiën: seriëmatig bouwen is goedkoper dan POS;
- tijsaspect: aannemer en architect zoeken kost tijd.

JH stelt ook het begrip POS als ideaal ter discussie: is het resultaat van de architect of van de consument en is dit behouden voor de bovenkant van de markt? Een vraag over het kostuum verduidelijkt een opvatting over collectief opdrachtgeverschap. Het confectiepak is vermaakt en aangepast aan de persoon. Dit werkt voor woningbouw ook.

Voordelen van collectief opdrachtgeverschap in Roombeek zijn:

- eigen kavelindeling,
- bundeling van de wensen,
- bundeling van kennis,
- gezamenlijk kwaliteitsbeeld,
- bundeling van financiële middelen,
- affiniteit met de buurt.

Voor heropbouw van de Roombeek kan dit belangrijk zijn. De bewonersgroep is globaal bekend, terugruil van de kavel is toegezegd en er is bouwkennis aanwezig. Architect Pi de Bruin heeft flexibiliteit in zijn plan aangebracht. Van woningbouwcorporaties wordt verwacht, bijzonder in de Roombeek, consumentgericht te bouwen. Dus de basis ligt klaar. JH wenst succes aan bewoners, architecten, gemeente en corporaties.

HP dankt JH en kondigt een korte pauze aan.

5. Discussie

Het panel bestaat uit: R. Schüürmann, M.J. Hagemann, N. Deboutte, J. Cannegieter, R. Wilderink (vervangt P. Kuenzli), J. Huiszoon, en U. Hoeve, die zelf een huis naar eigen ontwerp heeft gebouwd.

Vraag uit het publiek: Hoe ontwerpen we een 'Belgische' wijk aan de keukentafel? M.a.w. hoe kunnen we een gezellige beschermende wijk bereiken? Er is een spanningsveld tussen architect en wat de bewoner wil.

ND: Er moet altijd een architect aan de bouw deelnemen (in België). Het 'masterplan' wordt door verkavelaar verstrekt, b.v. 3 types rijwoningen: halfopen bebouwing en vrijstaande woningen. Maar als je een kavel hebt, doe je alles alleen, dus geen particulier-collectieve beweging.

Vraag uit het publiek: Welke discipline hoort bij de verkavelaar, welke rol hoort bij de gemeente?

ND: In België: de verkavelaar is de partij die de grond bezit, hij laat door een landmeter de verkaveling ontwerpen, daarna worden de voorschriften vastgelegd.

De gemeente verleent vergunning voor verkaveling en controleert de voorschriften (verlichting, wegen, etc.).

RS: In Duitsland: een architect wordt slecht betaald (ca. 15% van de huiskosten). Men zoekt zelf materiaal uit, liefst van dure kwaliteit, maar te veel pronken hoort niet.

MJH: Collectieve aanpak wordt nu geprobeerd, het lijkt in de Roombeek de enige succesformule.

RW: De gemeente is bereid een aantal normen los te laten, maar dit lost niet alles op. Hoe voorkom je de standaard doorzonwoning of de boerderette? De overheid is terughoudend, bereid faciliteiten te verschaffen en intensieve ondersteuning te verstrekken. Men doet een poging geld van VROM te verkrijgen.

JH: Hoe groot is de groep die een 'Belgische' wijk wil?

Publiek: Dit is niet bekend, maar er bestaat een algemeen geuite wens gebaseerd op de innerlijke behoefte van de mens.

JH: Waarom neemt de groep niet zelf het initiatief?

Publiek: Uit privacybescherming is niet bekend wie naar de wijk terug wil, evenmin hoeveel. Daarom is het niet mogelijk een groep te vormen.

JC: Privacy betekent hier: de belangenvereniging krijgt van de gemeentelijke burgerlijke stand niet de nieuwe adressen van de vroegere bewoners.

JH: Raadt toch aan te zoeken om via een groep de eigen wensen beter te kunnen realiseren.

Vraag uit het publiek: De gemeente wil vroegere eigenaars stimuleren terug te komen:

- Hoe kun je die personen bewegen?
- Hoe kun je ze bereiken?
- Hoe past dit in het totaalpakket (ruimtelijke ordening)?

Publiek: Als bewoner weet ik nog niet of ik terug wil, de plannen liggen in grote lijnen klaar, maar de details wil ik eerst kennen.

JH: Deze vicieuze cirkel kan via een groep (rechtspersoon) doorbroken worden. Stel een lijst met wensen op, koop de grond terug.

RW: Een dilemma is dat er velen te emotioneel betrokken zijn bij het rampgebied, die mensen hebben nu een nieuwe plek met een nieuwe veiligheid. Moet je die rust doorbreken? Zelf bouwen is ook een moeilijk proces, waarbij je de nieuwe veiligheid blootstelt.

UH: Adviseert dat de overheid initiatieven neemt om de individuele mens te behoeden voor complicaties, kosten die te hoog worden, andere problemen die men tegenkomt bij het bouwen van een huis, wel vanuit de vrije keus voor de bewoner, m.a.w. sturen.

HP: Samenvattend: voorwaarden creëren voor het gemakkelijker maken van eigen bouw.

Daarbij kan eigen ontwerp leiden tot conservatieve en lelijke bouw.

UH: Dat hoeft binnen kavels toch geen bezwaar te zijn, de bouw is binnenin de wijk, een belangrijk criterium is dat de bewoner gelukkig is.

Pi de Bruin (uit het publiek) Onderstreept dit: zijn zorg geldt niet het criterium mooi of lelijk. Als het kader van de wijk strak is, kan binnen de wijk naar wens gebouwd en 'geborduurd' worden.

HP Dankt de aanwezigen voor hun komst, de deelnemers voor hun bijdrage en in het bijzonder het Architectuurcentrum Twente voor het organiseren van deze bijeenkomst.

Wederopbouw Roombeek

Deel IV in een cyclus

Vier ontwerpen voor het Roomveldje; een discussie over de vormgeving.

Datum

Woensdag 27 februari 2002

Plaats

Vestigingskantoor De Woonplaats, Weth.
Beverstraat 104, Enschede

Bezoekers

Circa 100 personen

Inleiders

Silvia Heyl, projectmedewerker De
Woonplaats: "De drie ontwerpen voor het
Roomveldje".

Hans de Gruil, stedenbouwkundige gemeente
Emmen: "De kwaliteiten van de
ontwerpen".

Gespreksleider

Prof. Henk Procée,
Universiteit Twente, Studium Generale,
Enschede

Programma:

Een inleiding over drie plannen van de mededingende architecten. Silvia Heyl introduceert de architecten. Het vierde plan, ontworpen door bOb van Reeth AWG is vanwege het overschrijden van de ontwerpuitgangspunten, buiten competitie is gesteld.

In de pauze is er gelegenheid om de maquettes van de plannen te bekijken, met de daarbij behorende platte-gronden van de woningen en hun omgeving. Na de pauze een discussie die ingeleid wordt door Hans de Gruil. Hans de Gruil zal voorafgaand aan de discussie zijn visie gegeven op de gepresenteerde plannen.

De discussie zal geleid worden door Henk Procée.

Introductie door Silvia Heyl

In haar introductie leidt Silvia de bijeenkomst door de ontwerpen van de 3 architecten, die de plannen hebben gemaakt.

Zij gaat in op de volgende onderdelen die de architecten als opdracht hebben meegekregen, te weten visie – parkeren – wonen – architectuur.

Verder is het belangrijk te weten dat de architecten zich bij hun ontwerpen aan de volgende eisen moesten houden:

- het stedenbouwkundig plan (waaronder een appartementencomplex aan de Roomweg);
- een van tevoren bepaald budget;
- woonkeur;
- recreatieruimten bij ouderencomplex;
- (mogelijk) behoud van maximaal 40 woningen.

De architecten die de plannen hebben ontworpen zijn (in willekeurige volgorde):

- Architectengroep Gelderland;
- Molenaar en Van Winden;
- Architectenbureau Wouda.

1. Pauze

In de pauze krijgen de bezoekers ruim de tijd om de plannen te bekijken. De aanwezige architecten zijn hierbij aanwezig om hun ontwerpen toe te lichten.

2. Inleiding tot de discussie

Silvia Heyl legt uit dat er niet afgeweken mag worden van het programma van eisen en geeft het woord aan Hans de Gruil.

De Gruil begint met de uitleg van de hoofdlijnen van het programma en typeert het Roombeek als "een wijk met kennissen". Ook de Gruil vindt het Roomveldje bepalend voor het stadsmilieu met daaromheen eengezinswoningen en aan de rand appartementen. Bij alle ontwerpen vindt hij het jammer dat er ook hoogbouw op een

bepaalde plek gerealiseerd moest worden. De Gruil vindt dat dit lijkt of de kern beschermd moet worden tegen de "boze buitenwereld". Belangrijk vindt hij dat de inventarisatie in de buurt zelf gehouden is en dat de buurtbewoners een eigen inbreng hebben gehad van wat zij vinden dat hun buurt moet uitstralen.

Een ander punt waar hij naar gekeken heeft is de ruimtelijke kwaliteit. Is er respect voor de mens getoond en is er respect getoond voor de bebouwing en de open ruimten.

In zijn betoog pleit hij ook om bij het bouwen te kijken naar de toekomst (hoe kijkt men over 25 jaar tegen de buurt aan, wil men daar nog altijd wonen?).

3. Discussie

Alvorens de discussie begint stelt de discussieleider Henk Procée zich voor. Hij benadrukt dat hij zeker geen verstand van architectuur heeft en hij hierdoor in geen enkel opzicht de keuze van de plannen kan beïnvloeden.

Aan het begin stelt hij vast dat er bij de bijeenkomst 3 groepen aanwezig zijn:

- * personen die geïnteresseerd zijn in architectuur;
- * bewoners van het Roombeek;
- * individuele bewoners met een eigen geschiedenis.

Hij stelt voor om de discussie te concentreren op de volgende punten, te weten:

- * hoogbouw;
- * parkeren;
- * woningen met 2 slaapkamers;
- * nostalgie/ geen gekunsteldheid.

Wim Schaapman neemt het woord en zegt namens een groep ex-bewoners te spreken.

Bij deze groep viel het idee van renoveren niet in goede aarde. De groep vond dat slechts enkele karakteristieke woningen moesten blijven staan en dat er verder nieuw gebouwd moest worden.

Voor wat betreft de hoogbouw moest er niet gezeurd worden. Het is nu eenmaal een gegeven en daar moet men niet moeilijk over doen.

Grote bedenkingen zijn er over de parkeergarage. De huurlasten zouden hierdoor stijgen met 15/18 Euro (35/40 gulden) per maand. Het plan met de mogelijkheid om achter de woning te parkeren heeft daardoor de voorkeur.

Wat hij mist bij de presentatie van de plannen zijn de oppervlaktelasten van de woningen.

De groep waar Wim Schaapman voor spreekt vindt ook dat er woningen gebouwd moeten worden met minimaal 3 slaapkamers. Voor de ramp woonden er ook gezinnen en 2 slaapkamers zijn niet realistisch, gezien het aantal gezinnen dat in wijk woonde en er ook terug willen keren.

John Slot wil graag reageren op de termen nostalgie en restauratie. Hij stelt dat willen en kunnen hier veel met elkaar te maken hebben. Ook hij wijst het herstellen van de woningen af. Hij vraagt zich af in hoeverre de plannen aansluiten op de wensen van de terugkerende bewoners.

Silvia Heyl reageert hierop door aan te geven dat het plan Wouda de realisatie van restauratie van 40 woningen in zijn plan heeft opgenomen.

Een volgende vraag is hoe je een gevel van 5 meter kunt restaureren en achter de gevel nieuwbouw realiseren als de nieuw te bouwen woningen, zoals afgesproken, minimaal 1 meter breder moeten worden. De heer Knippers antwoordt hierop dat enkele woningen samen worden getrokken waardoor er een bredere gevel ontstaat waarachter dan een nieuwe woning gebouwd kan worden.

Gerrit Kok belicht de plannen vanuit een ander perspectief. Hij vertelt dat hij van zijn 4de tot zijn 16de jaar op het Roomveldje in de wijk heeft gewoond. Hij heeft ook elders gewoond en na zijn terugkeer schrok hij geweldig van alle veranderingen die de wijk had ondergaan. Het Nieuwlustpark was totaal verdwenen en tevens ook de muziektent. Hij doet de suggestie aan de hand om als de Grolschfabriek verdwijnt, op die plek het park in ere te herstellen, inclusief de muziektent.

Marie-José Hagemann viel het op dat de tuinen zo recht toe recht aan waren geplaatst. De bewoners zitten toch al zo op elkaars lip, waarom niet gekozen voor wat meer intieme hoekjes in de tuinen. De leefstructuur is veranderd en mensen hebben meer behoefte aan privacy.

Paul Stegeman vraagt zich af waarom de Roomweg wordt verlegd. *Joost Cannegieter* zegt dat de Roomweg niet verlegd wordt maar dat zij verbreed wordt. De hoogbouw is belangrijk voor de buurt doordat er onder de appartementen winkels komen, de schaduwkant ervan is dat de hoogbouw letterlijk en figuurlijk haar schaduw werpt op het Roomveldje.

Thomas Windmulder van de PvdA-fractie, Gemeente Enschede pleit ervoor dat de Gemeente bij het stemmen over de plannen haar stemrecht (10 stemmen) niet gebruikt. Hij vindt dat het een aangelegenheid is voor de bewoners.

Hans de Gruil stelt dat de bewoners hun standpunt stellen, maar dat de Gemeente de taak heeft om haar stemmen te gebruiken. Het Roomveldje zo stelt hij is in deze centraal. Wim Schaapman stemt geheel in met het standpunt van Hans de Gruil: "Laat het Roomveldje het Roomveldje". Voor wat betreft de hoogbouw aan de Roomweg vindt Thomas Windmulder 5 etages aan de hoge kant.

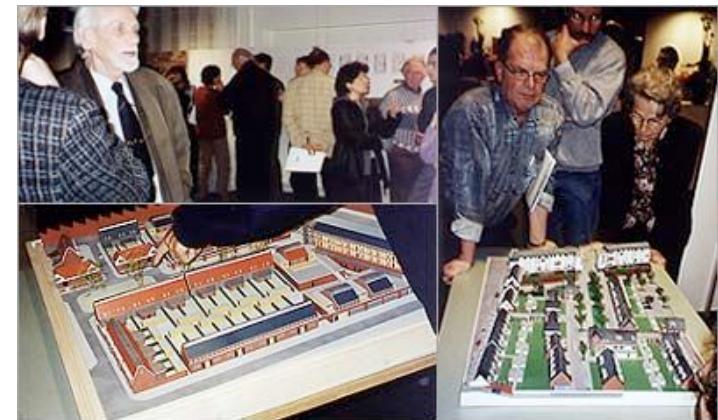
Rob Beerkens vraagt zich af of de bebouwing van de Roomweg wel een deel moet zijn van de bebouwing van het Roomveldje.

Beerkens vindt dat de plannen op hun merites moeten worden getoetst. Rob denkt dat de bewoner zoekt naar wat er was. Hij vindt dat er geen discrepantie moet ontstaan tussen het Roomveldje en de rest van de bouw.

Henk Procée stelt dat beslissing bij de bewoners ligt.

Ben Harsta vindt dat er voor kwaliteit gestemd moet worden. Voor hem benadert het plan van Wouda de doelstelling het meest. Wel vindt hij dat er naar enkele specifieke punten extra gekeken moet worden. Wat deze punten zijn geeft hij in de discussie niet aan.

Paul van de Jeugd vindt dat als men niet weet te kiezen tussen de 3 ontwerpen de opdracht opnieuw moet worden uitgevoerd. Hij beseft dat men onder tijddruk staat, maar men moet zich wel realiseren dat er een wijk wordt gebouwd waar men over 100 jaar ook nog graag moet willen wonen. Hij voelt niet veel voor compromissen.

Sluiting

Om 22.15 uur sluit Henk Procée de discussie en bedankt een ieder voor haar/zijn deelname.

Wederopbouw Roombeek

Deel V in een cyclus

De eerste woningbouw

Datum

Donderdag 20 juni 2002

Plaats

Ontvangstcentrum / kantine in
Grolsch Bierbrouwerij, Enschede

Bezoekers

Circa 120 personen

Inleiders

Roomveldje:

Joris Molenaar, Molenaar & Van Winden
architecten, Delft
Paul v.d. Jeugd namens AWG Antwerpen

Talmaplein:

Harry Abels, coördinator, IAA architecten,
Enschede
Cock Sandifort, IAA architecten, Enschede
Bob Hebben, Beltman Architecten &
Ingenieurs, Enschede
George de Witte, De Boer-De Witte-Van
der Heijden architecten, Enschede

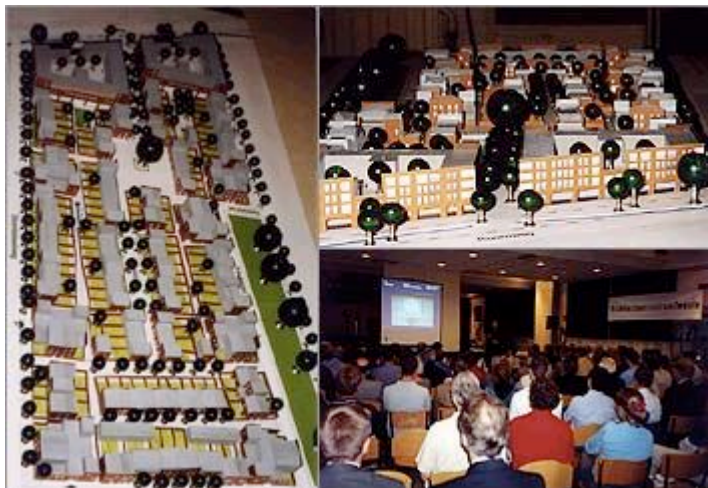
Stand van Zaken ontwikkelingsplan

Pi de Bruijn, supervisor Roombeek,
ArchitectenCie, Amsterdam

Gespreksleiders:

Prof. Henk Procée,
Universiteit Twente, Studium Generale,
Enschede

Nu de plannen voor de wederopbouw van Roombeek steeds vastere vormen aannemen blijken stedenbouwkundigen en architecten net zo veranderlijk te zijn als ieder ander 'gewoon' mens, bovendien zijn zij net zo gevoelig voor de wijzigingen in de omstandigheden. Tijdens de vierde bijeenkomst in de cyclus over de wederopbouw op 27 februari j.l. presenteerde het Architectuurcentrum Twente de plannen voor de buurt het Roomveldje. Inmiddels blijkt het winnende ontwerp van architectenbureau Molenaar & Van Winden uit Delft alweer op tal van aspecten aangepast te zijn. Ook op grotere schaal is de definitieve penningstreek nog niet gezet. Zo blijkt de stedenbouwkundige visie van supervisor Pi de Bruijn nog ruimte te hebben om veranderde inzichten in

te passen. Zijn het wijzigingen op detailniveau, ontwikkelingen van globaal naar concreet of principiële koerswijzigingen?

1. Opening door Henk Procée

Henk Procée wil graag een strak programma aanhouden gezien de vele sprekers. Hij geeft iedere spreker 5 minuten voor hun bijdrage van deze avond.

2. Harry Abels, coördinator, IAA architecten, Enschede

Harry voelt zich vereerd dat hij als coördinator van het project Talmaplein de avond mag openen, vooral ook daar zijn moeder in de zaal meeluistert. Met behulp van een powerpointserie legt hij een en ander uit. Harry legt uit dat het plan tijdens de ontwikkelingen aan veranderingen onderhevig is geweest. Tijdens de sessies voor het plan werd er gesproken van "Enschedese stedenbouw", waarmee de burgermansbouw bedoeld wordt. Belangrijk was dat er als materiaal niet gekozen werd voor getint metselwerk, dus geen geel/wit tinten.

3. Cock Sandifort, IAA architecten, Enschede

Hij heeft zich laten inspireren door de inbreng en beelden van de vorige spreker, Harry Abels

In zijn plan is er veel aandacht gegeven voor de entree, de ramen en de luifel.

Uitgangspunt is dat de bewoners inspraak hebben voor wat betreft de buitenkant en de plattegrond in de woning, waar Cock in het begin wat moeite had. Er zijn 6 varianten mogelijk om een en ander naar eigen wens in te vullen. Voor de hoekpanden is er geen sprake van inbreng van de bewoners, deze zijn de stabiele factor in het plan.

De materialen zijn wel door de architecten samengesteld.

4. Bob Hebben, Beltman Architecten & Ingenieurs, Enschede

Het ontwerp van Beltman Architecten & Ingenieurs ligt achter de Lasondersingel. Bij hun ontwerp is de mansarde kap een in het oog springend detail. Voor wat het parkeren betreft hebben zij gekozen voor een mogelijkheid die afsluitbaar is. Ook hier grote inspraak door de bewoners echter wat betreft de hoekwoningen hebben de bewoners geen invloed mogen uitoefenen.

5. George de Witte, De Boer-De Witte-Van der Heijden architecten, Enschede

Dit architectenbureau is verantwoordelijk voor de appartementen van het Talmapleinplan. Ook hier geven de hoeken problemen. De moeilijkheidsgraad was hier de parkeergarage. Doordat het bouwen van appartementen anders is dan het bouwen van woningen, moest men de specifieke problemen hiervan het hoofd bieden. Men wilde de woningen vanaf maaiveld ontsluiten. Met het ontsluitingsgebied wilde men iets gemeenschappelijks doen, hierdoor is gekozen voor balkons als zonneplek.

6. Paul v.d. Jeugd, namens AWG, Antwerpen

Door verhindering van de spreker Philip Delanghe neemt Paul zijn plaats waar. Het plan dat Paul uitlegt, is het plan dat niet tot de competitie werd toegelaten. Het uitgangspunt was om van de structuur van het Roomveldje uit te gaan. Kenmerkend in het plan is dat de bebouwing met één laag is opgeplust. Bij deze ontwerpen overheersen de gevelbeelden en vormen zij in tegenstelling tot de andere ontwerpen een geheel. Verder bestaat het plan uit kleine blokjes en het parkeren is geconcentreerd aan de randen. Het ontwerp spreekt Paul erg aan.

7. Joris Molenaar, Molenaar & Van Winden architecten, Delft

Dit ontwerp is de winnaar van de competitie rondom het Roomveldje. Het tuindorpeffect is duidelijk terug te vinden in de plannen. Nadat men voor het plan gekozen had moesten er enkele details aangepast worden. De rampgrens moest herkenbaar blijven. Het 'tuinpad' is opgewaardeerd naar 'parkeerpad'. Ook hier hadden de architecten moeite met de mogelijkheid dat de bewoners een woonvoorkeur mochten inbrengen. Het ontwerpplan is onder invloed van de ontwikkelingen veranderd.

8. Pi de Bruijn, supervisor Roombeek, ArchitectenCie, Amsterdam
Pi stelt vast dat stedenbouwkunde een zekere mate van regisseursachtig beroep is. Je moet aandacht aan de geschiedenis en de historie geven. In dit plan gaat het ook op een behoorlijk groot gebied (65 hectare). Na de ramp waren de oude lijnen nog duidelijk aanwezig en daar moest men rekening mee houden. De ontwikkelingen in de bouw hebben geleerd dat men zuinig moet zijn op zijn erfgoed. Men moet interessante en mooie dingen bewaren. De Grolschgebouwen zijn hier een duidelijk voorbeeld van. Men moet proberen om deze gebouwen te integreren in het huidige plan. Ook is er bij het ontwerpen van het plan veel aandacht geschonken aan veel groen. Het plan biedt mogelijkheden voor verschillende invulling.

9. Discussie

Jan Stegink vindt het mooie verhalen maar heeft enkele kanttekeningen:

- hij mist in de zaal de politiek (de wethouders moeten het plan eigenlijk dragen)
- moet je Roombeek niet langzaam laten groeien, zoals wijken vroeger ook groeiden
- leven op straat, hoe ziet men dat met het huidige gemotoriseerde verkeer
- werken aan huis, wat wordt hiermee bedoeld
- voor wat betreft het Talmaplein constateert hij een zekere mate van invloed van de Amsterdamse school en Berlage.

Henk Procee Wat doe je met het idee van de oude wijk

Pi de Bruijn De kappen refereren aan de tijd. In het plan zit wel groei en zal in de loop van de ontwikkeling zeker aangepast worden. Men moet het beste halen uit het bouwplan. In het plan is rekening gehouden met een rijk stedelijk leven. Bij het werken aan huis denkt hij bijvoorbeeld aan een dokterspraktijk, klein zelfstandige die boven de winkel woont, thuiswerkplekken (telewerken), enzovoort. Hij geeft toe dat men zeker geïnspireerd is door Berlage.

John Schiffl vindt het plan sympathiek. Kan het plan niet in fases gebouwd worden en hoe zit het met de wijk Bamshoeve.

Pi de Bruijn legt uit dat de bouw zeker gefaseerd wordt uitgevoerd, maar dat er wel in blokken wordt gebouwd. Bewoners willen niet te lang in een bouwput wonen. Men streeft naar gave afgeronde bouwfasen.

Voor wat betreft de wijk Bamshoeve, waar duurdere woningen gebouwd zullen worden denkt Pi dat er een markt voor is.

John Schiffl vraagt zich af of het dan niet verstandig is dat de politiek de rem zet op de ontwikkeling van het buitengebied.

Perik, oud gemeenteraadslid, is het met Pi de Bruijn eens.

Harry Abels wijst erop dat het grootste gedeelte een corporatiebouw is, waar de bewoners een grote invloed op hun wonen hebben. Er is een differentiatie mogelijk. Hij geeft ook toe dat de Amsterdamse school en Berlage wel degelijk een rol hebben gespeeld.

Jan Stegink vindt toch dat het op een surrogaat decor lijkt.

Cock Sandifort is het hier niet mee eens. Het heeft vooral te maken met het wonen voor en achter. Er afwisseling mogelijk, maar er zit wel degelijk structuur in de plannen.

Joop Hogeveen mist het sociale gebeuren in het plan. Hij neemt waar dat er alleen over vormgeving en structuur gepraat wordt. Hij vraagt zich af hoe deze woningen er over 20 jaar uitzien.

Pi de Bruijn benadrukt dat deze avond gehouden is met het oog op de architectuur. Hij zou ook een avond kunnen vullen met de invulling van de sociale aspecten in de wijk. Hij benadrukt wel dat er wel degelijk aandacht is besteed aan de sociale aspecten.

Oosting is bang dat de plannen door de tijd vervagen. Ook wil hij graag wat meer uitleg over de term werken aan huis.

Pi de Bruijn legt uit dat men bij de bouw rekening moet houden dat bewoners de mogelijkheid hiertoe moeten kunnen hebben. Denk bijvoorbeeld aan glasvezelkabel. Hiermee maakt men het wonen voor de toekomst aantrekkelijker. Voor de Roomweg denkt men bijvoorbeeld aan de detailhandel, want de Roomweg ligt gunstig voor deze ontwikkeling. De voorzieningen zullen door de ontwikkelingen groeien. Het projectbureau wil met de bewoners een dialoog hierover. Belangrijk is om ook het Grolschterrein hierbij te betrekken.

Joris Molenaar meldt dat er voor de voorzieningen 15% in het plan is opgenomen en dat dit percentage heel hoog is. Er is ook ingezet op senioren- en culturele voorzieningen.

Geert v.d. Bos vraagt zich af wat er met het huidige groen gebeurt, hij vindt dit niet terug in de plannen en vindt daarom dat er helemaal niet veel groen in de plannen is opgenomen. Ook de plannen voor de Bamshoeve heeft hij zo zijn bedenkingen. Op de bodem van het plan ligt de ramp van 13 mei ten grondslag en de getroffen behoren zeker niet tot de rijken. Hij ziet liever dat men ook daar bouwt voor de minder draagkrachtigen.

Pi de Bruijn zegt nooit gezegd te hebben dat er veel groen in de wijk zou worden gepland, maar dat het een groene wijk is. Het is een stadswijk met veel aandacht voor groen, wat gebruiksgroen zal worden.

Voor wat betreft de Bamshoeve constateert hij dat Geert principieel tegen de correctie is die de gemeente Enschede heeft toegepast voor wat betreft de Enschedese bewoners. Hier kan hij niets aan veranderen.

Harry Abels wil graag van Joris en Pi weten hoe de grote Roomweg aansluit aan het Roomveldje.

Joris Molenaar zegt dat de spanning zit in de opgave voor het ontwikkelen van het plan. De keuze is gemaakt voor de zware randbouw van de appartementen. Hij meldt dat men zorgvuldig naar de aansluiting zal kijken.

Henk Procee sluit de avond om 22.15 uur af en bedankt een ieder voor haar/zijn bijdrage voor deze avond.

Wederopbouw Roombeek

cursus **Creëer je eigen huis**

Een cursus speciaal voor terugkeerders naar het Roombeek met als doel de aanstaande opdrachtgevers de boeiende mogelijkheden van de vormgeving van het ontwerp te kunnen laten beleven, en daarmee het karakter van het eigen huis te kunnen bepalen.

In het wederopbouwplan voor Roombeek is een belangrijke plaats ingeruimd voor bewoners die willen terugkeren naar hun wijk, en daar zelf hun huis willen (laten) ontwerpen. Dat betekent dat zij zelf het bepalen hoe hun nieuwe huis zal zijn, en niet afhankelijk zijn van wat anderen voor hen bedenken. Zij worden particulier opdrachtgever.

Het zelf bouwen van een huis is een enerverende, complexe zaak die menige particuliere opdrachtgever hoofdbrekens kost. Het formuleren van de eigen wensen, het kiezen van een architect, het vaststellen van het beschikbare budget, het contract met de aannemer, zijn stuk voor stuk vragen die wel eens voor een slapeloze nacht kunnen zorgen. Gelukkig zorgt het Projectbureau Wederopbouw Roombeek dat er onafhankelijke bouwadviesbureaus komen die inzake deze problemen adviezen zullen geven.

Het mogen bepalen van hoe je eigen woning er uit gaat zien, van binnen, maar ook van buiten, is een unieke kans. Maar om deze echt te benutten moet je meer doen dan alleen maar een catalogus van een makelaar of bouwbedrijf inzien - je moet er achter komen wat voor mogelijkheden er zijn als je je fantasie mag gebruiken om vorm te geven aan het huis waarin je waarschijnlijk tientallen jaren zal wonen, wat in ieder geval ook voor volgende generaties bewoners onderkomen biedt, en waar je burens op uitkijken.

Data

woensdagen 20, 27 maart, 3, 10 en 17 april
2002

Locatie

Volksuniversiteit, Molenstraat 27, Enschede

Deelnemers

24 personen

Organisatie

Architectuurcentrum Twente i.s.m.
Volksuniversiteit Enschede en met steun van
het Projectbureau Wederopbouw.

Inleiders

Joost Cannegieter (*architect*), cursusleider:
algemene inleiding

Elvira van Eyl (*kunsthistorica*):
architectuur zien

Peter Kuenzli (*Projectbureau Wederopbouw*):
particulier opdracht in Roombeek

Pi de Bruijn (*stedenbouw Roombeek*):
plan Roombeek

Radboud Seckel (*architect*):
het bouwproces

Harry Molkenboer (*zelfbouwer*):
mogelijkheden en valkuilen

Harry Abels (*architect*):
huis op maat of confectie

Paul van der Jeugd (*architect*):
architectonische vormgeving

Ypkje Grimm (*RO Enschede*):
past je huis in de straat

Han Hannink (*bouwondernemer*):
de bouw van het huis

Herman Punte (*Bouwdienst Enschede*):
bouwvoorschriften en zo

Opdrachten

- schets of fotografeer je droomhuis
- maak een programma van eisen
- geef je eigen karakter aan je huis (geïllustreerde beschrijving)
- pas je huis in je straat
- stel je budget op (wordt schriftelijk individueel behandeld)

Workshop particulier opdrachtgeverschap Roombeek

Gehouden op 30 mei t/m 1 juni 2002

Om met een 'Twentse Architectuur-catalogus' de particuliere opdrachtgevers een ruime keuze in voldoende verscheidenheid te geven heeft het Architectuurcentrum Twente een workshop georganiseerd, waaraan alle in het architectenregister ingeschreven architecten op persoonlijke titel konden deelnemen.

De resultaten hiervan werden opgenomen in de 'kaartenbak' en in het uitgegeven boek naar aanleiding van de cursus voor particuliere opdrachtgevers 'Architectuur bouwen'.

'Architectuur bouwen' is een door het Architectuurcentrum Twente uitgegeven, toegankelijk geschreven informatiebron voor particuliere opdrachtgevers die een eigen huis willen bouwen. Potentiële opdrachtgevers worden door de auteur Joost Cannegieter geïnspireerd en enthousiast gemaakt om te kiezen voor architectuur die bij hen past.

De publicatie is een vervolg op de eerder gehouden cursus voor eigenbouwers in Roombeek (de door de vuurwerkramp getroffen wijk in Enschede). In de publicatie zijn ook de resultaten opgenomen van een workshop waarin een aantal architecten fictieve plannen ontwikkelde voor de doelgroep.

De publicatie **Architectuur bouwen** is te bestellen bij:
 Architectuurcentrum Twente
 Oude Markt 26
 7511 GB Enschede
 Telefoon 053 483 79 85
 Email info@architectuurcentrumtwente.nl
 Prijs: € 15,- (excl. verzendkosten)
 ISBN 90-365-1799-0

workshop particulier opdrachtgeverschap Roombeek

In het wederopbouwplan Roombeek (de door de vuurwerkramp getroffen wijk in Enschede) zijn ca 1550 woningen gepland, waarvan ca 430 sociale huurwoningen. Van de ca 1120 koopwoningen zal de helft in particulier opdrachtgeverschap worden gebouwd, het merendeel in de midden- en goedkope sector.

Het stedenbouwkundig plan van Pi de Bruijn kent verschillende stadsmilieus in deze wijk, sommige met een villakarakter, enige meer als tuindorp en andere uitgesproken stedelijk. Ook de architectonische ambitie verschilt per milieu. Er wordt onder andere zorgvuldig rekening gehouden met de uitkomsten van het participatieproces, waarbij de (ex)bewoners aangaven de 'Belgische architectuur aan de keukentafel ontworpen' graag terug te willen zien. Maar ook wordt er op andere plekken gestreefd naar een hoge kwaliteit architectuur.

In de praktijk zal het particulier opdrachtgeverschap inhouden dat iemand die een woning voor zich en zijn gezin wil laten bouwen zich oriënteert bij een van de drie Bouwadviesbureaus om te weten hoe hij het bouwproces zal ingaan. Deze onafhankelijke bureaus, bemand door ervaren kenners van mensen en bouwen, verwijzen de aspirant-bouwers naar een architect, een bouwfirmat of een prefabbouwer, ook kunnen zij contacten leggen met gelijkgestemden om samen twee-of-meer-onder-een-kap woningen te ontwikkelen. De richting wordt bepaald door de wensen van de opdrachtgevers zoals die door de bouwadviesbureaus wordt gepeild. Wanneer nodig kan het bouwadviesbureau ook het individuele bouwproces verder begeleiden, inclusief een kritische oplevering.

Natuurlijk staat het iedereen vrij ook zonder deze adviezen aan de slag te gaan met een architect, een catalogusbouwer of zelf een ontwerp te maken. De specifieke situatie in Roombeek en de variatie in kavels met hun voorschriften maakt het echter eenvoudiger om wel eerst een advies in te winnen.

De rol van de architecten

Hoewel in de meeste gevallen niemand gedwongen kan worden een architect het ontwerp voor zijn woning te laten maken, streeft de gemeente (in casu het Projectbureau Wederopbouw), de steenbouwkundige en ook veel bewoners er naar dat de gewenste verscheidenheid in de wijk toch wordt bereikt door een veelkleurig palet van goede architectuur

De bouwadviesbureaus kunnen daarin een belangrijke rol spelen. Zij zullen op de hoogte moeten zijn welke architectenbureaus goed in staat zijn om tegen redelijke kosten particuliere opdrachtgevers van dienst te zijn. De bouwadviesbureaus zullen daartoe een 'kaartenbak' aanleggen, waarin hun cliënten kunnen zien welke architecten wat voor ontwerpen kunnen maken.

Het is dus voor architecten van belang dat zij iets te tonen hebben in een formaat dat in een kaartenbak past. Pas dan zullen de opdrachtgevers in gesprek komen en kan het al of niet klikken en tot een opdracht komen.

Belangrijk hierbij is dat er ontwerpen kunnen worden getoond die geschikt zijn om in Roombeek te realiseren:

- stedelijk (dus geen vrijstaande boerderettes)
- ook voor mensen met beperkte middelen
- voor beperkte ontwerpkosten

Dit laatste hoeft niet te betekenen dat het 'liefdewerk/oud papier/' hoeft het zijn, maar wel dat het werk mogelijk beperkt wordt tot het maken van een voorlopig ontwerp met karakteristieke principedetails, en dat door goede organisatie een soort bouwstroom kan ontstaan, al of niet in samenwerking met collega's.

Behalve het nu nog grotendeels onbekende arsenaal van potentiële opdrachtgevers (alleen een aantal van de zogenaamde terugkeerders zijn bekend) spelen de volgende partijen een rol in dit komende proces van een geheel nieuw soort bouw van een wijk:

- het Projectbureau Wederopbouw Roombeek, dat onder meer de toewijzing van kavels beheert;
- de bouwadviesbureaus: Bouwbureau Particulier Opdrachtgeverschap Domijn/De Woonplaats (Enschede), Primavilla (Rotterdam) en de Stichting Stedelijk Wonen (Enschede)
- de stedenbouwkundige (de ArchitectenCie, in casu Pi de Bruijn)
- de speciaal voor dit proces te installeren welstandcommissie van het Oversticht.

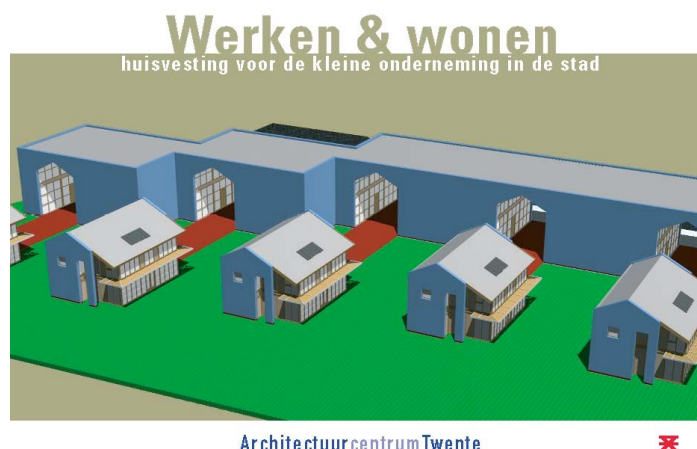
Om met een 'Twentse Architectuurcatalogus' de particuliere opdrachtgevers een ruime keuze in voldoende verscheidenheid te geven heeft het Architectuurcentrum Twente een workshop georganiseerd, waaraan alle in het architectenregister ingeschreven architecten op persoonlijke titel kunnen deelnemen. De resultaten hiervan zullen worden opgenomen in de 'kaartenbak' en in het binnenkort uit te geven boek naar aanleiding van de cursus voor particuliere opdrachtgevers 'Creëer je eigen huis'.

De deelnemende architecten: van links naar rechts Paul van der Jeugd, Cecilia Brusconi, Jaap Jan van den Bosch, Geja Stassen, Walter Oude Engberink, Alexander Gathier, Carl Voorhaar, Jan Stegink.

Workshop / publicatie Werken en wonen, kleinschalige bedrijfshuis- vesting in particulier opdrachtgeverschap

Gehouden op donderdag 28 en zaterdag 30
augustus 2003

Locatie
Infocentrum Het Roombeek, Balengebouw te
Enschede.

Het succes van de publicatie *'Architectuur bouwen, particulier opdrachtgeverschap en de architectuur van je eigen huis'* heeft geleid tot een verzoek van de Gemeente Enschede een dergelijke publicatie uit te geven met als onderwerp: ontwerp en bouw van kleinschalige bedrijfshuisvesting in combinatie met wonen. Er blijkt bij de Gemeente Enschede (en andere gemeenten) grote behoefte te zijn om in te reconstrueren wijken, waar men het werken dicht bij huis wil terugbrengen, over voorbeelden te kunnen beschikken hoe dit ruimtelijk op een architectonisch verantwoorde wijze te realiseren is.

Om aan deze vraag te voldoen organiseerde het Architectuurcentrum Twente een workshop onder de titel: **'Werken en wonen, kleinschalige bedrijfshuisvesting in particulier opdrachtgeverschap'**. Hieraan konden alle in het architectenregister ingeschreven Twentse architecten op persoonlijke titel deelnemen. De resultaten hiervan zijn opgenomen in de eerder genoemde publicatie, die later dit jaar verscheen.

Evenals bij de vorige workshops hebben 'commentatoren' als klankbord voor de ontwerpers gediend. Hiervoor waren vertegenwoordigers van bewoners en ondernemers, de bouwadviesbureaus, woningbouwcorporaties, aannemers, welstand, gemeentelijke en provinciale bestuurders en diensten uitgenodigd.

Totaal deden 14 architecten mee aan de workshop en zij kregen de meest uiteenlopende opdrachten mee om aan te werken. De resultaten zijn terug te vinden in de publicatie: *'Werken & wonen, huisvesting voor de kleine onderneming in de stad'*.

Het eerste exemplaar werd op vrijdag 7 november aan wethouder Eric Helder uitgereikt.

Deelnemende architecten

Jaap Jan van den Bosch
René Fokkink
Carla Kamphuis
Alexander Gathier
Hans Wigger
Matthias Heming
Derek van der Jagt
Indah Birowo
Hein Jan Geerdink
Marco Matic
Richard Baan
Paul van der Jeugd
Walter Olde Egberink
Leon Brokers

De Commentatoren

Arnold Enklaar, lid gemeenteraad Enschede
Ypkje Grimm, stedenbouwkundige gem. Enschede
Paul Hajenius, beeldend kunstenaar
Han Hannink, Aannemingsbedrijf Van Merksteijn
Jos Holtrust, economisch beleid gem. Enschede
Arianne Meijer, projectbureau Roombeek
Fokko van der Molen, economische beleid gem. Enschede
Lubbert Oosting, ondernemer confectiebedrijf
René Tenkink, lid gemeenteraad Enschede
Andries Toering, woningbouwcorporatie Domijn
Ton ten Vergert, Kamer van Koophandel
Hans van de Wiggert, de ArchitectenCie
Jan Paul Witbreuk, Slot Installateurs

Wederopbouw Roombeek
Atelierbijeenkomst

**herdenkingspark
vuurwerkkramp**

In samenwerking met het Comité totstandkoming Monument Vuurwerkkramp organiseerde het Architectuurcentrum Twente een atelierbijeenkomst voor kunstenaars, architecten, stedenbouwers, landschaps- en tuinarchitecten, grafisch en industrieel ontwerpers en planologen.

De avond had deels een informatief - en deels een atelierachtig karakter, met als thema 'multidisciplinair ontwerpen'. Het atelier beoogde om op basis van een eerste verkenning van wederzijdse ontwerpideeën tot koppels te komen.

Gehouden op 26 februari 2003.
Locatie: Rijksmuseum Twenthe te Enschede

Wederopbouw Roombeek
Architectenmarkt mei en november 2003

**Architectenmarkt tijdens de 2daagse
Roombeekmarkt**

Presentatie publicatie 'Werken & Wonen'

Het Architectuurcentrum Twente organiseerde in 2003 twee keer de Twentse Architectenmarkt, onderdeel van de tweedaagse Roombeekmarkten (uitgave van kavels), met betrekking tot het particulier opdrachtgeverschap in het Roombeek te Enschede.

Bij de wederopbouw van deze wijk zal vijftig procent in particulier opdrachtgeverschap worden ontwikkeld, met name voor het lage en middensegment. Deze voor Nederland unieke situatie is voor het Architectuurcentrum Twente aanleiding om Architectenmarkten te organiseren om zo een bijdrage te leveren tot een nieuwe binnenstedelijke woonwijk met maximale architectonische kwaliteit.

Op uitnodiging van het Architectuurcentrum Twente hebben 12, resp. 15 architecten(bureaus), voornamelijk uit de regio zich in stands gepresenteerd met plannen die passen bij de doelgroep en het plangebied.

Op 7 november werd de publicatie 'Werken & wonen, huisvesting voor de kleine ondernemer in de stad' gepresenteerd. Deze uitgave is op verzoek van de gemeente Enschede ontwikkeld.

Gehouden op 16 en 17 mei en op 7 en 8 november 2003.
Locatie: het Balengebouw in Roombeek

Wederopbouw Roombeek
Architectenmarkt april 2004

Architectenmarkt tijdens de 2daagse Roombeekmarkt
Expositie prijsvraag Lonnekerspoorlaan

Het Architectuurcentrum Twente organiseerde de derde Twentse Architectenmarkt, onderdeel van de tweedaagse Roombeekmarkt, met betrekking tot het particulier opdrachtgeverschap in het Roombeek te Enschede.

Op uitnodiging van het Architectuurcentrum Twente hebben 15 architecten(bureaus), voornamelijk uit de regio zich in stands gepresenteerd met plannen die passen bij de doelgroep en het plangebied.

Op 3 april werd tevens een expositie geopend waarbij de resultaten van de Prijsvraag Lonnekerspoorlaan werden gepresenteerd. De ontwerpwedstrijd werd door Architectuur Lokaal georganiseerd en leverde maar liefst 167 inzendingen op. Het Architectuurcentrum Twente organiseerde de expositie.

Gehouden op 3 en 4 april 2004.
Locatie: het Balengebouw in Roombeek

Wederopbouw Roombeek *Presentatie, discussie, expositie*

GROLSCH: majestueus complex of rijp voor de sloop?

Presentatie met forumdiscussie 'Grolsch-atelier' Bouwkunde Arnhem, i.s.m.
Projectbureau Wederopbouw.

Datum

Woensdag 28 januari 2004

Plaats

Infocentrum Roombeek (Balengebouw),
Enschede

Bezoekers

Circa 80 personen

Ontwerpers (studenten Academie van Bouwkunst Arnhem)

Nico Delno

Jan Thijs Groenendijk

Bob Sanders

Rudy Jansen

Forumleden

Piet Ziel, stedenbouwkundige te Almelo.

Ton Schaap, stedenbouwkundige te
Amsterdam.

Harry Abels, architect.

Hans Hulshof, directeur Nijhuis Bouw,
Rijssen.

Gespreksleider

Albert Fien, stedenbouwkundige te Apeldoorn

In de loop van 2005 zal Grolsch Bierbrouwerij BV de bedrijfs-activiteiten op de huidige locatie in Enschede-Noord beëindigen. Een imposant gebouwencomplex van bijna 6 ha, midden in de stad, komt dan vrij. In de komende jaren zal het complex, in samenhang met het project Roombeek, worden ontwikkeld. Een uiterst actueel thema nu de wederopbouw van Roombeek in volle gang is. Wat is de stand van zaken? De vraag of het Grolsch-complex rijp is voor de sloop of dat er een nieuwe, majestueuze toekomst in het verschiet ligt, is voor velen al geen vraag meer. Over de uitwerking van het antwoord kan (nu nog) verschillend gedacht worden!

De Academie van Bouwkunst Arnhem heeft het in de tweede helft van 2003 – op uitnodiging van Projectbureau Wederopbouw – een ontwerpatelier gewijd aan het bestaande Grolsch-complex op de locatie Enschede Noord. Daaruit zijn verschillende ideeën voortgekomen die vanavond worden toegelicht, en becommentarieerd. Welke ideeën zijn er al ontwikkeld en wat zijn de kansen? Is het complex rijp voor de sloop of wacht er een nieuwe, majestueuze toekomst? Het Architectuurcentrum Twente organiseerde in samenwerking met Grolsch Bierbrouwerij BV en Projectbureau Wederopbouw deze informatie- en discussieavond.

Grolsch Bierbrouwerij BV is voortvarend op weg om de nieuwe brouwerij aan de A35 in bedrijf te nemen. De meesterbrouwers hebben het eerste bier daar inmiddels gebrouwen.

De huidige locatie aan de rand van Roombeek komt medio 2005 vrij. Het is om meerdere redenen een interessant complex. De ontwikkelingsgeschiedenis is zichtbaar in het complex met gebouwen uit verschillende tijden. Door de ligging – omringd met woonwijken – zijn de ruimtelijke uitbreidingsmogelijkheden steeds zeer beperkt geweest waardoor de brouwerij gedwongen werd het terrein intensief te benutten. Stapeling van functies, en intensief ruimtegebruik zijn daarvan het gevolg.

Nu de compacte bebouwing haar oorspronkelijke functie kwijtraakt, is sloop een optie. Maar kan het complex, dat met de ligging tegen Roombeek zo lang beeldbepalend is geweest voor dit deel van Enschede, wellicht het een bijdrage gaan leveren aan de opgave om te komen tot een levendig stadsdeel? Kunnen bestaande gebouwen daar een functie in hebben? Blijft bijvoorbeeld de markante Apollohal daarin overeind?

In tijden van citybranding en bewustwording van eigentijdse bedrijfscomplexen, lijkt het te borrelen van de kansen.

Drie studenten van de Academie voor Bouwkunst Arnhem presenteerden hun ontwerpideeën voor een nieuwe invulling van het Grolsch-complex. Hun ontwerpen zijn vervolgens becommentarieerd door deskundigen van uiteenlopende disciplines. Het publiek kon daarna in debat gaan met zowel de studenten als de deskundigen.

Week van het Roombeek 'Ambitie en Realiteit'

24 tot en met 27 februari 2004
locatie: Lasonderkerk,
Enschede

Tijdens een vierdaagse marathon heeft het Architectuurcentrum Twente een tussentijdse evaluatie gehouden onder de titel 'Ambitie en realiteit'. Vier thema's werden achtereenvolgens behandeld: de participatie, het particulier opdrachtgeverschap, de stedenbouw en tenslotte een meer filosofische beschouwing waarin de emotie en stedenbouw centraal staan.

Hoewel de marathon als een evaluatie is aangekondigd wil dat niet zeggen dat het Architectuurcentrum Twente de ontwikkelingen in Roombeek niet meer zal blijven volgen. Indien nodig geacht zal opnieuw (kritische) aandacht worden gegeven aan onderwerpen die aandacht vragen.

Gijs van Schoonhoven zorgde gedurende de hele cyclus tijdens de inloop voor het orgelspel. Zijn vrouw Annette van Schoonhoven en Ypkje Grimm zongen liederen.

'Ik wil op mijn plek terug!'; 'We gaan de emoties transformeren naar stadscultuur!'; 'De wederopbouw van Roombeek is een cultuurdaad!' Tijdens de Roombeekweek van 24 tot en met 27 februari kwam alles aan de orde: van directe emoties tot grootse idealen en zelfs filosofische bespiegelingen. De Roombeekweek laat zien dat het Roombeek een bruisend stedenbouwkundig laboratorium is waar supervisor Pi de Bruijn zeer uiteenlopende emoties en ambities tot één samenhangend plan probeert te smeden.

Van keukentafel naar cultuurdaad

Een gapend gat in de stad, dat is wat de ontploffing op 13 mei 2000 in het Roombeek achterliet. Toen de rookwolken optrokken en de bewoners hun trauma's verwerkten, werd snel duidelijk dat hier – hoe wrang ook – een unieke stedenbouwkundige kans lag. De ambities kenden geen grenzen. Om tegemoet te komen aan de getroffen bewoners, besloot de gemeente dat zij zélf hun wijk mochten herbouwen. 'Participatie' en 'ontwerpen aan de keukentafel' waren de toverwoorden. Ook het particulier opdrachtgeverschap stond hoog in het gemeentelijke vaandel. Supervisor Pi de Bruijn toonde zich daarnaast zeer gevoelig voor het industrieel erfgoed in de wijk en handhaafde het stratenpatroon. Maar zijn ambities reiken verder dan cultuurhistorie en keukentafels. Met de herbouw van het Roombeek wil De Bruijn Enschede ook als stad ontwikkelen. Dat is nodig vindt hij, want: 'Er is hier in de hele stad maar één boekwinkel te vinden!'

Ontwerpen aan de keukentafel?

Aan Pi de Bruijn de haast onmogelijke taak om naast de stedenbouwkundige ambities ook rekening te houden met de vele emoties en toch tot één samenhangend stedenbouwkundig plan te komen. En dat ook nog eens aan een keukentafel ergens in het Roombeek ('Waar staat die tafel eigenlijk?', luidde een kritische vraag uit de zaal). Zo moest De Bruijn rekening houden met de vele 'brandhaardjes' in de wijk. Bijvoorbeeld de cultuurhistorische waarde van de muur van het Rozendaalcomplex, die botst met de keukentafelplannen voor de huizen er tegenover. 'De mooiste muur van Enschede!' verzekerde architect Ad Bogermans, die van de oude textielfabriek een spectaculair museum gaat maken. Toch is hij erin geslaagd een fraai plan te maken waarin 'iedereen zijn favoriete plekje kan aanwijzen'. Ook het Platform Wederopbouw toont zich tevreden over het plan, maar is wel bezorgd over de toekomst als het Projectbureau straks weg is. De betrokkenheid bij de wederopbouw is nergens zo groot als bij de particulieren die zelf een huis gaan bouwen. Pi de Bruijn is zeer verheugd over het grote aantal zelfbouwers en legt ze nauwelijks strobreed in de weg. Hoewel zijn referentiebeeld voor de chique Museumlaan gebaseerd is op solide bakstenenarchitectuur, maakte hij bijvoorbeeld voor het transparante glashuis van architect Jan Benthem graag een uitzondering.

Emotie in de stedenbouw

De Roombeekweek sloot af met filosofische bespiegelingen over de vraag hoe je emoties kunt vertalen naar stedenbouw, of om Pi de Bruijn te citeren: 'hoe je emoties transformeert naar stadscultuur'. Het klinkt groots en meeslepend, maar hoe doe je dat nu de concrete praktijk van Roombeek? Architectuurhistoricus Bernard Colenbrander beschreef de retoriek van het Roombeekplan met drie sleutelbegrippen: reconstructie (van de bleken, het Roombeekje en het stratenpatroon), participatie en burgerlijke vrijheid. Hij constateerde opgelucht dat gaandeweg het wederopbouwproces het 'zwelgen in trauma's' uit het plan is verdwenen. Ook Floris Alkemade van Rem Koolhaas' OMA vindt dat stedenbouwers terughoudend moeten zijn met emoties; een strikt rationele analyse is volgens hem dé methode om tot een goed plan te komen. Tot slot waarschuwde ook columnist Henk Hofland ervoor niet in het verdriet te blijven hangen: 'Lik niet aan de stroop van bedorven verdriet!'

forumleden vrijdagmiddagssessie (vlnr):
Floris Alkema, Pi de Bruijn, Bernhard Colenbrander en Henk Hofland

Op de navolgende pagina's volgt een verslag van de Week van het Roombeek.

Week van het Roombeek Ambitie en Realiteit

Wat is er terechtgekomen van participatie

Vanavond gaat het over Participatie;
participatie in het algemeen en een tweetal
projecten in het bijzonder (Het Talma en de
Brede School).

Datum
dinsdag 24 februari

Plaats
Lasonderkerk, Enschede

Bezoekers
Circa 50 personen

Inleidingen
Peter Hubner, architecten van 'de brede
school';
Rene Kalsbeek, corporatie Domijn over het
Talma;
Joop Hofman, organisator van de participatie;
Ilse Hambruch, participant van het eerste uur;
Hennie Maartens, projectleider sociaal van
het projectbureau.

Gespreksleider
Marja de Waal,
oud wethouder Gemeente Hengelo

Forumleden
Henk Navis, Brede School
Gré Ostendorp, oud bewoonster
Linda Tukkers, Brede School
Evert Jan Veldman, pastoraal werker

Mevrouw de Waal leidt het programma in en stelt de sprekers voor. Ze benadrukt de verschillende invalshoeken van de sprekers. Het thema van de avond is participatie. Een begrip wat veel gemeenten hoog in het vaandel hebben, zo ook de gemeente Enschede. Na de ramp heeft die dan ook direct gesteld een wijk terug te geven aan de betrokkenen zoals die door hen werd ervaren. Dat is een dure plicht, die ze daarmee is aangegaan. De vraag die op deze avond centraal staat is of de gemeente Enschede en betrokkenen vinden dat ze het hebben waargemaakt, zowel wat betreft inspanning als resultaat. Bovendien stelt mevr. De Waal de vraag of het proces reproduceerbaar is.

1.Dhr. Hofman (organisator van de participatie) gaat met name in op het proces van participeren van december 2000 tot mei 2001. Daarna is er natuurlijk ook nog van alles gebeurd, maar dat blijft deze avond onbesproken.

In het begin van het proces zijn er ten aanzien van de participatie een aantal doelen gesteld:

- De participanten hebben een concrete invloed op de opbouw van de wijk;
- De participatie is betekenisvol;
- De participatie is interactief, meer dan jargon;
- De participatie levert een bijdrage aan de verwerking van de ramp;
- De participatie moet vertrouwen oproepen.

De eerste fase van het proces is geweest dat **we** (gezamenlijk) een plan gaan ontwikkelen door het verzamelen van ideeën. Dit plan is voorgelegd aan stedenbouwkundige Pi de Bruijn. Hij heeft het vertaald in een stedenbouwkundige plan, dat vervolgens ter goedkeuring is aangeboden aan de gemeente. Zij stellen het plan vast.

Dhr. Hofman zet participatie naast zeggenschap: het gaat er om wie er beslist. Er is altijd benadrukt dat de raad beslist. De getroffen spreken hun waardering uit. Dhr. Hofman bespreekt in het vervolg van zijn presentatie de deelname, de bestuurlijke processen en het vervolg proces.

Er waren 1.250 deelnemers, onder wie een groot aantal kinderen en allochtonen. Het participatietraject leidde tot 142 wijkideeën.

Pi de Bruijn presenteerde uiteindelijk een stedenbouwkundig plan waar 497 mensen voor stemden en 3 tegen.

In het vervolg van zijn presentatie laat dhr. Hofman een aantal cijfers zien uit een onderzoek naar waardering en vertrouwen. De conclusies uit dit onderzoek, uitgevoerd door de opleiding bestuurskunde aan de Universiteit Twente, zijn: er wordt echt geluisterd, interactief, toegankelijk, een potentieel traject via het internet, en de hoge deelname van allochtonen. Zij plaatsten ook twee opmerkingen. Ten eerste dat het kennisverschil tussen de burgers en de professionals

groot is; en ten tweede dat de minderheid-/meerderheidsverschillen niet altijd inzichtelijk.

Terugkijkend op de eerste participatie dan vindt dhr. Hofman de visie 'een wijk ontworpen aan de keukentafel' het belangrijkste resultaat.

Voor het vervolg is het participatietraject trendsettend geweest in denken voor elk ander project in Roombeek, is de participatie bepalende geweest voor het ontwikkelde plan en tot slot is het een inspirerend traject geweest voor het vervolg. Dhr. Hofman laat het aan anderen om te beslissen of het daadwerkelijk is geslaagd.

Vragen uit het publiek n.a.v. de presentatie van dhr. Hofman:

Dhr. Joost Cannagieter vraagt hoe het te verklaren is dat er een groot verschil is tussen de cijfers voor het succes van de participatie en het vertrouwen in de gemeente.

Pieter Jan Klok antwoordt uit de zaal: ik weet dat het vertrouwen is gemeten ten aanzien van verschillende trajecten binnen de gemeente. Een mogelijke verklaring voor het verschil is dat het vertrouwen in het proces groter is dan het vertrouwen in de gemeente in het algemeen. Dat er voor Roombeek dus oprecht een betere organisatie is ingestoken.

2.Mevr. Hambruch – was lid van de bewonersgroep Wederopbouw Onze Wijk, maar heeft overspannen door het participeren haar werkzaamheden neer moeten leggen.

Mevr. Hambruch vertelt dat ze inmiddels - na vier jaar lang wachten - niet meer woonachtig is in Enschede. Ze komt nog wel elke dag terug in Enschede Noord. Een aantal van de huizen die inmiddels worden gerealiseerd vindt ze wel herkenbaar van het 'ontwerpen aan de keukentafel'. Ze zijn niet voorgekookt.

Participatie in Nederland heeft voor haar eigenlijk de betekenis van deelnemen. Letterlijk deel nemen. Je kunt delen en er wordt genomen. In dit geval is het recht op haar huis genomen door de gemeente door de wet voorkeursrecht. Mevr.

Hambruch spreekt wel haar bewondering uit voor de gemeente. Toch vraagt ze zich af waarom ze zou deelnemen in het proces, ze had toch al iets?

Het proces van deelnemen was veel wachten en niet handelen. Bovendien werd er steeds meer deelgenomen. Er kwamen steeds meer actoren die wilde deelnemen: de gemeente, de architect, het projectbureau, de bewonersgroep, etc.

Mevr. Hambruch noemt de begeleiding van dhr. Hofman zeer menselijk, het participatieproces was die echter lang niet altijd.

Participatie is in haar ogen, een koek die je deelt. Uiteindelijk moet ieder voor zich beoordelen of ze genoeg hebben gekregen.

Bovendien heb je in het participatieproces altijd het verschil tussen de getroffen en de professionals. Dit zorgt voor een spanningsveld.

3. Dhr. Kalsbeek (projectleider bij woningcorporatie Domijn) geeft eerst wat getallen en inzicht over en in de organisatie Domijn.

Kalsbeek zal proberen de aanpak van Domijn te verwoorden; binnen Domijn wordt dit de omgekeerde aanpak genoemd. Domijn is in Roombeek actief met het bouwen van huurwoningen, de Twentse bouwcatalogus, het Zorgcluster, B2-advies, stadsherstel en de bouw van 10 appartementen.

Dhr. Kalsbeek zoomt in op het Talma, met aan de voorzijde de Wachters. De Wachters waren voor Domijn de eerste oefening met participatie. De bewoners hadden inspraak op de indeling van de woning, zowel op de ruimte als op de inrichting. Het casco van de woningen, dat wel was blijven staan, werkte hierop beperkend. Met elke bewoner zijn individuele gesprekken gevoerd, dit is nieuw voor de corporatie en ook voor de architect. Door de Wachters is er inzicht ontstaan in het proces van participeren. Dit inzicht is gebruikt bij het Talma.

Het Talma is een zeer aansprekend project geworden door de vergaande vorm van maximale participatie en inspraak. De lastigste vraag in dit project was hoe de bewoners terug kunnen naar de plek en naar het woningtype. Hiertoe is in overleg met de bewoners een toewijzingsmodule ontwikkeld voor de terugkeer op de gewenste plek. Dhr. Kalsbeek denkt dat dit zeer goed is gelukt. Door de vergaande participatie is Talma zeer gedifferentieerd (96 woningen, 80 varianten). Bewoners hadden de keuze in type, locatie, woningindeling, gevelontwerp, etc. In eerste instantie waren de bewoners onder de indruk van de keuzemogelijkheden, er heerste een soort achterdocht. Toch moesten ze zelf kiezen, en ook de gevolgen en complexiteit van hun keuzes aanvaarden.

Op een dergelijke wijze invulling geven aan een project is geen sinecure. De lering en gevolgen die dhr. Kalsbeek trekt zijn dat Domijn deze werkwijze moet doorvoeren in hun beleidsdoelstelling de klant centraal. Dat het goed past in het ZAV(zelf aangebrachte voorzieningen)- en mutatiebeleid. Dat het een kwestie is van grenzen verkennen en een hele ervaring met zoveel keuzevrijheid.

Dhr. Kalsbeek sluit af dat het totale traject binnen Domijn nog geëvalueerd moet worden, maar dat het zeker de moeite waard was in het streven naar tevreden bewoners.

4. Dhr. Huebner – architect van de brede school – geeft aan de hand van een zeer visuele presentatie inzicht in het proces van totstandkoming van het ontwerp voor de brede school.

Door 'knutselen' is betrokken inzicht gegeven in de mogelijkheden, de benutting van de ruimte, de functies – mensen ervaren de complexiteit van het planvormingsproces, de gevolgen van bepaalde beslissingen en de veelheid aan mogelijke oplossingen.

Het proces is zeer interactief en iteratief verlopen. Ideeën zijn door de architecten vertaald, voorgelegd aan Pi de Bruyn voor de inpassing in

het totale stedenbouwkundige plan, en vervolgens is er weer teruggekoppeld naar de betrokkenen. Of iedereen tevreden is moet je testen in een uiteindelijke confrontatie.

Het belangrijkste van het ontwerpen is dat het gebouw het juiste gevoel oproept; dat de mensen die er gebruik van maken het sfeer geven; dat het op de juiste plaats staat.

5. Dhr. Maartens – projectleider sociale sectie projectbureau Wederopbouw – bespreekt de effecten van participatie.

Hij opent met te stellen dat Roombeek anders zou zijn geweest als we niet met zijn allen geprobeerd hadden er iets van te maken.

Het is een proces geweest van inbrengen, terugnemen, deel moeten geven (blootgeven) en invloed hebben. Dhr. Maartens benadrukt nogmaals dat het er anders uit zou zien als er niet was geparticipeerd: Het Talma en ook de brede school. Hij heeft met Huebner gekleed, met hout en spijkers aan de slag geweest. Het is een manier om het gedachtegoed bereikbaar te maken en te vertalen. Het leidde tot betrokkenheid, zelfs verantwoordelijkheid en soms zelf tot samenwerken (hij geeft toe dat het soms ook mislukt). Er ontstond een soort sociaal cement, cohesie.

Op andere momenten bijvoorbeeld in het voorzieningencluster merk je dat er een gezamenlijk verzet is tegen ideeën. Ook dat is een goed proces, er ontstaat samen weerstand, waarin gezamenlijk naar een resultaat moet worden gezocht.

Dhr. Maartens sluit af met een punt van aandacht in een participatieproces. Je moet beginnen met luisteren en ideeën opdoen, je mag echter niet vergeten om terug te koppelen en er iets mee te doen. Dit is een continu proces, waarin je af en toe een aantal stappen terug moet doen.

Mevr. De Waal vat de sprekers samen. Ze merkt dat er positieve bevindingen zijn over het participatieproces, echter bij de bewoners is er toch een kritische noot. Mevr. De Waal stimuleert de aanwezige bewoners (een handje vol) om na de pauze in de discussie te zorgen voor een zuiver beeld.

Na de pauze zijn Henk Navis (Brede School), Gré Ostendorp (oud bewoonster), Linda Tukkers (Brede School) en Evert Jan Veldman (pastoraal werker) aangeschoven. Samen met de sprekers van voor de pauze vormen zij het discussiepanel.

Mevr. De Waal vraagt degene die zijn aangeschoven om een reactie op wat voor de pauze is verteld. Dhr. Navis bijt het spijt af.

Dhr. Navis – openbare basisschool Noordlinde – is als participant betrokken geweest bij het proces.

Hij stemt in met dat wat voor de pauze is verteld. Hij benadrukt de procesverloop zoals die geschetst is door Dhr. Huebner.

Mevr. Tukkers – prot. Chr. Basisschool Anna van Buren.

Mevr. Tukkers heeft geen toevoegingen. Ze vertelt over het bewuste verschil in participatie tussen de twee verschillende scholen. Het was prettig dat dit mogelijk was; dat ieder zijn plek heeft gehad in het proces en zijn eigen keuzes kon maken. Ze heeft het gevoel dat er naar de inspraak is geluisterd. De Anna van Buren school heeft bijvoorbeeld ook een eigen inspraakcircuit opgezet met ouders en kinderen om zo zo breed mogelijk de opinie te peilen en de mogelijkheden te bespreken.

Mevr. Ostendorp – teruggekeerde bewoners – woonde aan de Tollenstraat sinds 1980.

Ze heeft vanaf het begin teruggewild naar de wijk Roombeek en hun plekje in die wijk. Ze heeft een rol gespeeld in de bewonerscommissie en zo in het projectbureau wederopbouw. Ze heeft kunnen meepraten en daar veel van geleerd. Het traject viel af en toe erg zwaar.

Mevr. De Waal vraagt waarom mevr. Ostendorp graag wilde terugkeren?

Mevr. Ostendorp vindt de wijk heerlijk vanwege de ligging ten opzichte van de stad en het buitengebied. Bovendien hebben ze wortels in de wijk en dus wilden ze heel graag terug.

Dhr. Veldman – pastor en betrokken bij het participatietraject – is van mening dat het begrip participatie beter geschrapt kan worden.

In alle voorgaande verhalen heeft het telkens een andere betekenis gekregen. Dat is zeer vermoeiend en verwarrend, met name voor de bewoners, op die manier krijg je geen controle over de situatie. Door deze term te gebruiken wordt er niks onthuld, maar enkel verder verhuuld.

Mevr. De Waal vraagt of dhr. Veldman een suggestie heeft om dit aan te pakken?

Dhr. Veldman vindt dat het woord niet meer gebruikt moet worden. De rol van de participant moet worden uitgewerkt – er moet gezegd worden waar het opstaat. Het is een proces waarin geld en macht een grote rol spelen, dan moet je de dingen bij hun naam noemen.

Dhr. Ziel – bewoner van Enschede en stedenbouwkundige in Almelo – is geïnteresseerd in het verloop van het proces. Hij is onder de indruk van het verhaal en van de gerealiseerde kwaliteit. Hij vraagt zich af of

er aantoonbare wendingen veroorzaakt door bewonersbemoeienis; een koerswijziging.

Mevr Hambruch noemt de aanstelling van Pi de Bruyn als een beslissend moment. Dit gebeurde zo'n driekwart jaar na de ramp. In haar ogen heeft de keuze van de stedenbouwkundige veel invloed op de ontwikkeling van het gebied. Er waren voor de keuze van stedenbouwkundige diverse kandidaten. Pi de Bruyn is gekozen om zijn visie op de ontwikkeling en op de participatie. Hij is gekozen door de gemeente en de betrokkenen.

Mevr Ostendorp vond het proces rond Talma zwaar. Een voorbeeld daarvan was de toewijzing van de woningen. Ze wilde heel graag terug naar de plek waar hun huis stond voor de ramp. Dat heeft heel veel energie gekost. Uiteindelijk is er geloot om een woning tussen de gegadigden. Uiteindelijk heeft mevr. Ostendorp niet gekozen voor hun eigen plekje maar voor een appartement.

Mevr. De Waal vraagt Dhr. Kalsbeek om een reactie.

Dhr Kalsbeek beaamt dat het proces van toewijzing intensief was en het onderwerp zeer gevoelig. In de uiteindelijke uitkomst heeft hij een goed gevoel over gehouden; het maximale is eruit gehaald. En dat zorgde uiteindelijk voor een akkoord.

Dhr. Van Aken is werkzaam op het projectbureau en geïntrigeerd door het verhaal van mevrouw Hambruch. Hij denkt dat de organisatie in losse elementen goed georganiseerd was, maar dat het uiteindelijke resultaat een tegenvaller is. Zijn vraag is of de schakels anders is te organiseren, zodat het resultaat anders zou zijn?

Mevr Hambruch antwoordt dat het voor haar persoonlijk zou hebben uitgemaakt als de wet voorkeursrecht niet direct was toegepast door de gemeente, omdat ze huiseigenaar was. Je bent steeds zwervende, je hebt geen plek waar het vertrouwd is; de terugkeer naar het vertrouwen is heel belangrijk. Mevr.

Hambruch heeft veel geleerd over politiek, er was zeker wel commitment en vertrouwen in het proces. Het werd echter gaandeweg steeds meer een politiek spel, minder menselijk en persoonlijk, en zo ontstond steeds meer het gevoel dat dingen je 'ontnomen' worden.

Mevr. Hambruch is van mening dat je anders moet communiceren, de processen bij de mensen moeten meer in de gaten worden gehouden. In het geval van een ramp is het belangrijk om snel veel deskundige maatschappelijke werkers met inhoudelijk denkniveau aan te trekken. Het gaat om de combinatie tussen psyche en plek. Daar moet een individuele aanpak in worden gekozen. Deze mensen hoeven niet duur te zijn, maar moeten ook geen duizendpoten zijn; het werk is specialistisch.

Dhr. Veldman omvat dit als de tragiek van het proces. De organisatie is snel opgetuigd. En het was als het ware een tent die als maar groter werd, daardoor werd ook de afstand steeds groter, en bleef men maar steun mobiliseren. Het is belangrijk om met de systeemwereld dicht op de leefwereld te blijven. De participatie zou moeten bijdragen aan het verwerkingsproces, dat trekt dhr. Veldman in twijfel. De gemeente zou haar doelstellingen moeten evalueren.

Mevr. Ottens – bedrijfsbureau gemeente Enschede – had een vraag vergelijkbaar met die van dhr. Van Aken. Maar wil daarop aansluitend vragen of het voor eigenaren nu zwaarder is dan voor huurders. Als huurder heb je namelijk een grote corporatie achter je staan. Eigenaren staan er alleen voor. *Dhr Hofman* beaamt het gevoel, maar het is niet aantoonbaar. Hij weet wel dat de corporatie erg steunend is geweest.

Dhr. Paul Hajenius heeft het traject als zeer moeilijk ervaren. Direct werd door de gemeente de wet voorkeursrecht toegepast. Daarmee was je als eigenaar direct handelingsonbekwaam gemaakt. De gemeente presenteerde het als bonus. Ze hebben lang actief aangekocht. Als gevolg hiervan keren nu slechts 20 van de 200 eigenaren terug. De ambitie om terug te keren is niet goed opgepakt.

Het verloop van het terugkeertraject is betreurenswaardig. De visie wijk aan tafel hield deels variatie in, hier had door particulieren meer invulling aan gegeven kunnen worden. Er is een gebrek aan sociale cohesie – een gemiste kans. Er wordt 50% woningen gerealiseerd voor particulieren, er zijn slechts 20 terugkeerders. Hij concludeert dat de rest profiteert van de ramp. Anderen konden ook wel terugkeren, hierin kwam echter laat inzicht in de precieze mogelijkheden. Voor huurders was veel sneller duidelijk welke claim er op tafel werd gelegd door de corporatie. Het vaststellen van de terugkeerregeling heeft veel langer geduurd.

Dhr. Maartens vindt dat het heel belangrijk is om alle partijen serieus te nemen, dat is heel moeilijk om dat goed te doen, na een ramp gaat alles spontaan. Want er worden snel zaken gedaan. Het gebrek aan perspectief werkt verlamdend.

Rien Wilderink ziet hierin het dilemma van de eerste tijd na de ramp. Het liefst zou je na 1 maand terugkeren, dat kan echter pas na drie jaar. Voor de huurders duurde dat even lang, maar zij hadden al snel zekerheid.

De gemeente had de plicht tot regie en sturing. De wet voorkeursrecht heeft een hele grote impact gehad. Daardoor is alles uit de situatie van handelen getild. *Mevr. Hambruch* combineert de gedachte van de gemeente echter met de herstructureringsplannen voor Roombeek die er al lagen voor de ramp. Ze geeft toe dat dat niet helemaal fair is. Maar het heeft ongetwijfeld meegespeeld. De gemeente handelt ook in een spanningsveld van plicht, wil en beleid.

Mevr. Bruns – stichting Stadsherstel – weet uit haar ervaring met het herstel van de panden in de buitenring dat het om maatwerk gaat per situatie. De corporatie is één gesprekspartner, maar de huiseigenaren zijn 200 gesprekspartners. Het is lastig om in een dergelijke situatie maatwerk te leveren.

Mevr. De Waal vraagt de panelleden wat ze anders zouden doen? En vraagt zich daarbij af of dat ook in een 'normale' herstructureringsopgave zou kunnen gezien de financiën bijvoorbeeld.

Dhr. Veldman denkt dat geld veel mogelijk maakt, en dat er dus een hoop geld nodig is.

Dhr. Kalsbeek wil het proces intern evalueren. Daaruit zou eigenlijk een proces ontwikkeld moeten worden dat ook bij andere projecten gebruikt kan worden. *Dhr. Veldman* vraagt of het proces voor Roombeek door Domijn zelf bekostigd is of dat het geld van derden is dat deze procesgang mogelijk heeft gemaakt. *Dhr. Kalsbeek* antwoordt dat het proces rondom Roombeek grotendeels uit eigen financiën is betaald.

Mevr. Hambruch acht het van groot belang dat het sociale aspect en de case verbonden blijven. Het gaat om wonen, voelen en samenleven.

Dhr. Joost Cannegieter – wil graag twee vergelijkingen trekken.

- De Factor Tijd – Hij refereert aan de ramp in Borculo in 1920 door een orkaan. Een verslag in de krant van 3 dagen later schrijft al weer over geklop en getimmer; een ieder was weer aan het bouwen. Er was geen sprake van participatie. Men ging gewoon weer aan het werk.

- De Factor Individu – Als je geen bewoner bent van Roombeek, kan in je huis ook brand ontstaan of de ketel ontploffen. Dan bel je zelf met je verzekeringsmaatschappij en een aannemer en laat een huis bouwen. In Roombeek komt de gemeente, moet je drie wachten en om informatie vragen. De onderaannemers zijn niet meegenomen in deze discussie over participatie omdat de problematiek vergelijkbaar is met de cases die nu zijn gekozen, de brede school en het Talma.

Dhr. Abels heeft een vraag aan Dhr. Huebner - Hij vraagt zich als architect af of participatie kan leiden tot architectuur. Omdat je gebruik maakt van leken in het proces. *Dhr. Huebner* antwoordt dat je door participatie een ander proces krijgt, en ook het resultaat is anders. Het heeft een eigen esthetiek. Door participatie krijg je een meer passende en gebruikersgerichte architectuur. De architectuur is met name anders omdat het de mensen direct raakt. Participatie leidt tot een passend product.

Mevr. De Waal sluit de avond. Zij vat de meningen van de avond samen. Ondanks dat de participatie meer geld heeft gekost, leverde het meer betrokkenheid bij het project op. *Mevr. Hambruch* verwoordde het in wonen, voelen en samenleven. Je verdient je investering terug in betrokkenheid. Het opbouwen van Roombeek was een unieke kans. Desondanks is het van groot belang om mensen zekerheid te geven, ook in het meedenken. Er is een zeker spanningsveld tussen emotie bij de getroffen, de leken en de professionals.

Week van het Roombeek Ambitie en Realiteit

Wat is er stedenbouwkundig van terechtgekomen?

Datum

Woensdag 25 februari 2004

Plaats

Lasonderkerk, Enschede

Bezoekers

Circa 60 personen

Inleiders

Joost van de Hoek, Stedenbouwer van het Roombeek';

Ab Bogermans, architect van het Environ;

Joris Molenaar, architect van het Roomveldje;

Sylvia Heijl, beleidsmedewerker

woningcorporatie De Woonplaats;

Rob Dieleman, initiator van Media Art Center;

Jelle Hannema, voorzitter platform

wederopbouw.

Gespreksleider

Peter Timmerman, Studium Generale UT

Peter Timmerman leidt het programma in en kondigt de sprekers nogmaals aan. Het programma is iets gewijzigd. Voor de pauze spreken Joost van der Hoek, Sylvia Heil en Joris Molenaar. Na de pauze is het de beurt aan Ad Bogerman, Rene Reitsma (die Rob Dieleman wegens ziekte vervangt) en Jelle Hannema. Na alle sprekers is er een discussie aan de hand van de stellingen van de sprekers.

1.Dhr. Van der Hoek – stedenbouwkundige bij de ArchitectenCie – is ongeveer 3,5 jaar betrokken bij de wederopbouw van Roombeek in samenwerking met Pi de Bruyn.

Hij geeft eerste een uitleg van de discipline stedenbouw. Het is een ongrijpbaar begrip. Stedenbouw doe je niet alleen, je fungeert eigenlijk als een soort medium tussen de partijen. Hij deelt zijn presentatie in aan de hand van vijf punten en behandelt zo de wordingsgeschiedenis van het stedenbouwkundig plan: De situering van Roombeek, de ramp en de nasleep, de stad als kunstwerk, het ruimtelijk plan en tot slot de stelling.

De eerste vraag waarmee ze werden geconfronteerd is hoe ga je met een gebied als Roombeek aan de slag. Het is niet de eerste keer in de geschiedenis van de Nederlandse stad dat er een dergelijke verwoesting plaats vond. De bombardementen in de tweede wereldoorlog van Rotterdam zijn een voorbeeld. De wederopbouw stond daar in het teken van de modernisering. Dit heeft er voor gezorgd dat een aantal belangrijke karakteristieken zijn verdwenen. In Enschede achtte de ArchitectenCIE het dan ook van belang om de geschiedenis actueel zichtbaar te maken. Daartoe formuleerden zij een aantal uitgangspunten:

- er diende afscheid genomen te worden van de VINEX gedachte uit plannen met de wijk van voor de ramp;
- de burgers diende betrokken te worden (de gemeente had ook wel iets goed te maken);
- er moest een mix ontstaan van terugkomers en nieuwkomers;
- de bestaande bouwmassa waren interessant als getuigen van de ramp;
- het stratenpatroon en de percelen moesten worden gehandhaafd (dit is zowel stedenbouwkundig als procesmatig een goed uitgangspunt);
- Roombeek moet een gemengde wijk worden in tegenstelling tot veel andere nieuwbouwwijken (er moet een mening ontstaan van wonen, werken en cultuur).

In mei 2001 zijn deze punten in een structuurvisie vastgelegd. Dit document vormde eigenlijk een eerste aanzet tot planvorming. Een ieder moest zich hierin kunnen vinden en dat is aardig gelukt, denkt dhr. Van der Hoek.

Onder de stad als kunstwerk wordt de presentatie vervolgd. Het Rozendaalcomplex en het Roomveldje (eerder door de Woonplaats getypeerd als een kwalitatief laagwaardig woningbouwcomplex) worden naar voren gehaald. Dergelijke oude bouwschikkingen zouden

moeten blijven staan. Naast een functionele en economische invalshoek, is hierbij vooral geredeneerd vanuit de fysieke stad. Dergelijke bouwwerken zeggen ook iets over de cultuur; en zijn structuur bepalend voor de wijk en de stad. Deze redeneerwijze en het behoud van oude bouwschikkingen was niet voor iedereen vanzelfsprekend. Wie wilde er nou iets bewaren uit het textielverleden? Deze krachten moesten eigenlijk worden ontmanteld en daar heb je autoriteiten voor nodig. Om de tegenstanders van behoud te overtuigen werd aan dhr. Van Voorden (universiteit Delft) gevraagd de stadsgeschiedenis in beeld te brengen. Hij bracht de historische gelaagdheid in kaart, zodanig dat die ingezet kan worden bij de ontwikkeling. Uit zijn onderzoek kwamen typerende dingen naar voren als de beken en industrie. Deze lagen zijn nog steeds aanwezig. De analyse van Van Voorden is in een boekje vervat. Dit fungeerde als een soort hefboom ten aanzien van het benadrukken van de historische importantie van de overlevende gebouwen; niet eens zozeer monumentaal, als wel als overlever zijn de gebouwen interessant. Ook dhr. Van Stigt is gevraagd een onderzoek te doen naar de mogelijkheden van behoud. Hem is gevraagd of het economisch wel haalbaar is; kun je er wel iets mee?

Deze onderzoeken hebben geleid tot aanwijsbare kwaliteiten voor een ruimtelijk plan. Dit zijn de hoogwaardige openbare ruimte, de heldere hoofdstructuur (bouwblokken met een groter dan normale diepte, met binnenterreinen), een noodzakelijke heldere definitie van wat openbaar is en wat privé, functiemenging en een kleine bebouwingskorrel.

De nieuwe hoofdstructuur bestaat uit negen bouwblokken met een Enschedese variatie in de rand. In deze hoofdstructuur zijn 2 belangrijke lijnen voor de Openbare Ruimte te herkennen.

Een dergelijk stedenbouwkundig plan is eigenlijk een basisschema waarin de bouwblokken worden ingevuld door particuliere initiatieven (volgens de Twentse zelfbouw).

De belangrijke lijnen in het plan komen samen in de knoop. De spoorlijnweg ontmoet daar de Roomweg; de woningbouw raakt aan cultuur. Er wordt beoogd een nieuw levendig stuk Enschede te maken.

De stelling van Joost van der Hoek is:

In een goed stedenbouwkundig plan kan iedereen een favoriete plek aanwijzen!

2.Mevr. Heil – woningcorporatie De Woonplaats – is gevraagd de ambitie van het stedenbouwkundig plan van het Roomveldje over te brengen.

Ze is echter van mening dat Joris Molenaar dat beter kan, hij is immers de bedenker; hij heeft het neergezet.

Het Roomveldje is voor de ramp al besproken en bediscussieerd in termen van sloop of behoud. Voor behoud pleit dat het qua schaalniveau een mooi gebied is. Toch bood dit geen kader na de ramp. Je wilt iets terug zetten op die plek. Voor de omgeving van het Roomveldje werd een hoge architectonische kwaliteit beoogt, met veel ambitie en met het oog op een

nieuw tuindorp. Voor de bewoners bestond ook door de eerdere plannen sloop als enige mogelijkheid; er zou een nieuwe start gemaakt worden. Eind 2000 was er een kader geformuleerd, toen werd echter Pi de Bruyn aangetrokken. En met zijn komst werd er stedenbouwkundig een veel breder traject ingestoken.

Voor het Roomveldje werd een meervoudige opdracht geformuleerd met een stuk behoud. De vrijheden werden vanuit de Woonplaats bij de architect gelegd; de stedenbouwkundige uitgangspunten zijn in gezamenlijk overleg geformuleerd. Hierin zat de nodige complexiteit. De Roomweg schoof in het nieuwe plan een stuk op, wat van invloed was op het plangebied. In het gebied dienden meer woningen te worden gebouwd, er dienden appartementen te worden gerealiseerd, er was een parkeerprobleem en ook vanuit de volkshuisvesting kwamen een aantal voorwaarden. Het pleintje verschoof, waardoor het een andere positie krijgt ten opzichte van het totaal. Er zijn voorwaarden geformuleerd ten aanzien van de gothoogte en over de blokkenstructuur. Dit leidde tot een programma op basis waarvan architecten is gevraagd om mee te dingen naar het project. Uit drie voorstellen is door de bewoners een keuze gemaakt.

De ambitie om een nieuw tuindorp te realiseren is aan de randen van het nieuwe plan niet terug te vinden, daarvoor moet je naar het binnengebied. Dit komt omdat gedurende het proces de wensen veranderen.

3.Dhr. Molenaar – van Molenaar en Van Winden architecten – toont de beelden van de prijsvraag van het Roomveldje en hoe het is geworden, m.n. van af de buitenzijde en de buitenruimtes.

Molenaar en Van Winden is uitgekozen op het plan dat ze hebben ingediend; op hun interpretatie en het gevoel dat ze wisten neer te zetten. Toch hebben ze elementen anders geïnterpreteerd. In de prijsvraag, die je als architect behandelt als een blackbox, stond bijvoorbeeld een visie op de ruimtelijke voorwaarden. Dhr. Molenaar heeft dit geïnterpreteerd als een herinnering aan Tuindorp die moest blijven, maar deze moest niet beklemmend werken. De herinnering is terug te vinden aan het Nachtegaalplein, waar een aantal woningen zijn blijven staan. Sfeer en karakter is voornamelijk in nieuwe bebouwing teruggebracht. Een andere belangrijke waarde die is teruggebracht, zijn de blikvrije straten; een kwaliteit van het vroegere veldje. De rest van het karakter is gevat in de massa's in plaats van in de architectuur (de dakenmassa, de hoofdstructuur en de groenstructuur). De inspiratie was gevat in de drama-as, die uitzicht bood op de 'reikwijdte der verwoesting': de huizen aan het Nachtegaalplein die als eerste weerstand hadden geboden aan de explosie. Het eerste plan bestond uit een diffuus gebied, er was een nadrukkelijke grens tussen wat nieuw was en wat niet. Dat was duidelijk een andere visie dan gemeente en ArchitectenCIE.

Een ander element dat onjuist was geïnterpreteerd was de recreatieruimte bij de appartementen. Dit was verder niet uitgeschreven in de prijsvraag; en werd later pas duidelijk. De zorgfunctie van de appartementen was toen nog niet duidelijk. Dus werd de recreatieruimte als een zelfstandig gebouw geprojecteerd. Ook is meer teruggekeerd naar de stedenbouwkundige structuur. De nachtegaalstraat was eerst open gemaakt, maar is nu weer dicht. De patiowoningen die aan de achterzijde van het appartementencomplex zijn verdwenen uit het huidige plan, waardoor de appartementen met de zorgfunctie en de recreatieruimte direct aan het nachtegaalplein staan. De laatste wijziging in de stedenbouwkundige opzet is dat eerst 70 woningen een eigen parkeerplaats hadden. In de huidige oplossing is er voor gekozen om alle eengezinswoningen deze mogelijkheid te geven. Dhr. Molenaar had in de prijsvraag al de vrijheid genomen om de driehoge bebouwing aan de rand te onderbreken. Het perspectief vanuit de Putterstraat brengt een mooi perspectief op de tuindorpbbebouwing terug in de Stroinksbleekweg.

Op het appartementencomplex is tot slot nog een extra bouwlaag gekomen. Dat wilde de architectenCie graag, maar wel met de eis van de Woonplaats van beperkte schaduwval. Hierin is een oplossing gevonden door penthouses te realiseren die minder diep zijn dan de appartementen. In de opgave stond dat het appartementengebouw een reeks van blokken moest vormen. Dit is door dhr. Molenaar in de eerste uitwerking letterlijk genomen. Het ontwerp vormde een zeer bepalende architectuur. Om de blokken dusdanig te realiseren waren wel enkele trucjes nodig; in de plattegronden is gewerkt met spiegelingen. Dhr. Molenaar toont een aantal sfeerbeelden van het appartementengebouw.

Zijn afsluitende stelling is:

De wederopbouw van het Roomveldje heeft geleerd hoezeer herinnering en sfeer ook in nieuwbouw van grootschalige stadsvernieuwing zijn plaats moet hebben.

PAUZE

4.Ad Bogerman – architect SeARCH – is sinds vorig jaar zomer uitgekozen, via Europese aanbesteding, als ontwerper voor het Rozendaalcomplex waar onder meer het Environ moet komen.

Vanuit het stedenbouwkundig plan en de huidige situatie zijn door de ArchitectenCie twee modellen voorgesteld: de ijsberg of de periscoop. Het voornaamste verschil zit in de plaats van de volumes. Dit vormde het uitgangspunt voor de visie van SeARCH. Dhr. Bogerman toont foto's van geschikte delen van het bestaande complex: de watertoren, de pakloods, het magazijngebouw, de muur langs de Stroinkbleeksweg, het kantoor, de portiersloge, de schoorsteen en de as tussen de pakloods en het magazijn (een historische verkeersader). Vorige week is het concept voorlopig ontwerp afgerond en voorgelegd.

Het Rozendaalcomplex is bestemd voor het Environ; een samengaan van een drietal musea: het Jannink, het Natuurmuseum en het van Deinese-instituut. Maar ook het centrum voor beeldende kunst (Concordia) en het Cremermuseum krijgen hier onderdak. En het plan biedt ruimte voor 15/16 woningen en 7 ateliers.

Het vormt een complex programma, mede gezien de bestaande context. Het plangebied kent duidelijke grenzen: de Roombeek, het Roomveldje, de Knoop en de Stroinksbleekweg. Deze complexiteit is wat het project interessant maakt. Enerzijds wil je het openen naar de omgeving, maar ook tussen de onderdelen van het complex; de binnenstraat krijgt een belangrijk programma. De binnenstraat krijgt een buitenklimaat met een aantal entrees; ook aan de Stroinksbleekweg komen een aantal entrees.

Door van de binnenstraat openbare ruimte te maken, diende er een brug geslagen te worden tussen de pakloods en de andere hal. Dit is gedaan door middel van een loopbrug en een onderdoorgang.

Vervolgens toont dhr. Bogerman een aantal mogelijkheden om de muur van 2D om te vormen naar volumes. Daarin is getracht de sheddaken te transformeren; vanuit het Roomveldje gezien transformeerd de toren door torsie in weefgetouwen. Hij laat vervolgens nog een aantal mogelijke transformatiestudies, doorsneden en de maquette zien.

De stelling van dhr. Bogerman luidt:

De vooruitgang van de geschiedenis draagt meer bij aan de toekomst dan het gereproduceerde. Als voorbeeld van het eerste deel noemt hij Villa Savoye van Le Corbusier. Voor het gereproduceerde dient Batavia Stad als voorbeeld.

5. Rene Reitsma – AXIS mediaontwerpers – licht de ambitie van het MAC (Media Art Center) toe.

Het MAC is momenteel enkel ambitie; er is nog geen steen gepland. Het uitgangspunt voor het MAC was de synergie tussen kunst en technologie. De kern wordt gevormd door werkplaatsen en studio's. In de schil daarom heen is plaats voor bedrijvigheid in de vorm van ontwerp bureau's. Een belangrijk ingrediënt voor het MAC is het medialab: Artists in Residence. Een plaats waar kunstenaars kunnen wonen en werken.

Verder dient er een aansluiting te komen met het onderwijs (UT, AKI, Hogeschool), er kan onderwijs op locatie gegeven worden.

Het wordt een plek om toevallige ontmoetingen te ensceneren.

In een volgende ring om de kern is plaats voor wonen, recreëren, werk, galerieën, exposities en winkels.

De laatste ring van het MAC biedt plekken voor verbinding zoals het Environ, het Rijksmuseum, het Business & Science-park en het Muziekkwartier. Het plan is gegroeid tot 8400 m². Het plan is goed ontvangen, en misschien wel daardoor ambitieus opgepakt. Het is daardoor te groot gegroeid voor 1 persoon.

De doelen van het MAC zijn:

- kunst en wetenschap te integreren;
- om toevallige ontmoetingen minder toevallig te maken; Deze zijn te ensceneren door meer dwarsverbanden. Dit leidt tot meer creatieve oplossingen, dat geldt niet alleen voor kunst, maar ook voor de wetenschap. De huisvesting moet onderdeel uitmaken van deze bakermat. Het gaat om delen van kennis, ervaring en inzicht;
- Promoten van hedendaagse kunst; wat op haar beurt eveneens een bindende factor vormt en aantrekkingskracht uitoefent;
- Integratie met het onderwijs;
- Bijdrage aan de ontwikkeling van de stad Enschede en de netwerkstad Twente (hieruit blijkt opnieuw de ambitie).

De functie van het MAC is ontmoeten, onderzoeken, experimenteren, onderwijzen, presenteren, uitvoeren en exposeren, manifesteren en productontwikkeling. Het moeten een plek zijn waar het gebeurt!

Dhr. Reitsma toont een aantal sfeerbeelden ter visualisatie.

Er liggen echter nog een groot aantal uitdagingen:

- Geld: er is nog geen budget voor de publieke functies;
- Tijd: de ontwikkelingen gaan traag;

De oplossingen hiervoor zijn:

- Er moet gezocht worden naar alternatieven, bijvoorbeeld de locatie (Voor het Tetem, zijn bijvoorbeeld schetsen gemaakt);
- Een grotere trekker van het project;

Dhr. Reitsma sluit af met de vurige wens naar een open haard; een eigen vertrouwde plek waar een flink vuur gestookt kan worden.

6. Jelle Hannema – DHV, voorzitter platform Wederopbouw – wil ten eerste benadrukken dat hij niet namens de bewoners spreekt. Hij is wel nauw betrokken sinds juni 2000 bij de vraag hoe het proces ingericht moest worden.

Het platform wederopbouw is niet de plek voor participatie, maar adviseert, signaleert en bewaakt de uitgangspunten voor de wederopbouw. Het heeft een directe relatie met het projectbureau. De leden van het platform zijn zeer divers. De vraag was om te spreken over emotie in het stedenbouwkundige proces; hoe stuur je emotie in goede banen? Emotie is niet echt te sturen is de mening van dhr. Hannema; emotie heeft de ruimte nodig. En binnen die ruimte moet je de emotie weten te benutten. Er is met name emotie omdat zaken niet zijn afgerond; de emoties zijn zeer onverwacht. Professionals laten zich hier toch wel eens door verrassen. Een voorbeeld is het voorkeursrecht dat door de gemeente na de ramp goed bedoeld werd toegepast om de ontwikkelaars buiten de deur te houden. De timing en communicatie hiervan was echter zeer ongelukkig. In het proces voor de wederopbouw is geprobeerd de emotie te gebruiken. Er is daarom niet gekozen voor een top-down benadering. De emoties in het project hebben uiteindelijk geleid tot een structuurvisie. De hoofdthema's hiervan zijn emotioneel geladen: terugkeren, levendig, vertrouwd, geschiedenis, toekomstwaarde, zonder grenzen, de wijk in eigen hand (eigenbouw – uniek) en een veilige wijk.

Dhr. Hannema denkt dat de emoties in het plan geslaagd zijn verwerkt. Natuurlijk waren er ook brandhaarden, die af en toe nog opvlammen:

- Het MAC, dat zeer dicht bij de plek des onheils is gelegen; dat betuigt (misschien) niet van eerbied voor de plek;
- Terugkeerregeling (financieel);
- Hulp bij particulier opdrachtgeverschap;
- Het Monument, de uitwerking hiervan ligt teveel bij de profs;
- Roomveldje;
- Lasondersingel;
- Parkeerregulering (ook hier was een onhandige communicatie);
- De muur van Rozendaal.

Daarbij heerst sterk de emotie van het is onze wijk/ wij hebben het niet zo gewild. De emoties die heersen zijn:

- Het terugwillen en een soort van geromantiseerde trots.
- Weg met de symbolen van armoede en onderdrukking
- Moeten wij bloeden voor de extra's?

De vraag die dhr. Hannema zich stelt is wat de opbrengst is van deze emoties?

- Er is een hoge betrokkenheid in een open proces;
- Er ligt een evenwichtig, gevarieerd en gedurfd stedenbouwkundig ontwerp;
- Er zijn veel persoonlijke frustraties; en je hebt te maken met de onvermijdbare bureaucratie;
- De emotionele uitbrander worden veelal veroorzaakt door communicatie en timing, deze zijn nog onbevredigd en onafgerond;
- Een spannende wijk.

De stelling van dhr. Hannema luidt:

Roombeek wordt echt een succes als de aandacht blijft voor de zorgvuldigheid jegens de Roombekers; praktisch gezien betekent dat de schadeafwikkeling snel moet worden afgerond.

DISCUSSIE

Peter Timmerman: De stelling van Joost van der Hoek was dat je stedenbouw niet alleen doet. Dan heb je inspraaksessies als middel, maar hoe werkt dat in de stedenbouw. Jelle Hannema vindt dat participatie in de wijken plaatsvindt.

Joost van der Hoek: Inspraak is niet iets nieuws, dat bestaat al sinds de jaren 70. Dat was toen nog niet kwalitatief, maar ging het meer over de context en de positie van de woning. In de jaren 90 veranderde dat. En Roombeek gaat nog een stap verder. Er is sprake van inspraak als vorm van verwerking, waardoor het gaat om afstand doen en de toekomst. Dit leidde tot een productieve en vroegtijdige inspraak. In Roombeek is met veel geledingen bewoners gesproken, bruikbare ideeën passeerden de revue. Deze suggesties leiden tot een bonte wijk, ontworpen aan de keukentafel (van oud bewoner van het Roomveldje: Ilse Hambruch). *Peter Timmerman:* vraagt zich af of dat niet zeer bewerkelijk is?

Het Stedenbouwkundig plan is een structuur op hoofdlijnen, dat ingevuld wordt met verlangens en ambitie. Zo is in de Schurinkstraat bijvoorbeeld een lang gewenste speeltuin geplaatst.

Adriaan Velsink: Er is veel nadruk gelegd op de analyses van de historische structuur. Daaruit volgden een aantal aanbevelingen, deze komen echter niet altijd overeen met het gevoel. Hoe verkoop je dat?

Jelle Hannema: Beamt dat er strijdpunten waren in het ontwikkelde stedenbouwkundige plan. Pi de Bruyn en co gingen daar zeer zorgvuldig op in. De achtergrond van de bezwaren werd geanalyseerd en er werd zodoende

gezocht naar een gezamenlijke oplossing. Hoe verkoop je bijvoorbeeld de muur, die op de grens staat van het Rozendaalcomplex en het Roomveldje.

Joris Molenaar: De muur was bij de uitwerking van het Roomveldje een gegeven, en daarom niet zo belangrijk. Uit de analyse van van Voorden was het naar voren gekomen als een belangrijk element voor herinnering. Dhr. Molenaar maakt van de gelegenheid gebruik om ook zijn stelling aan te scherpen tot: *“de ramp heeft de sfeer van het Roomveldje beter weten te behouden dan dat dat bij de gewone stadsvernieuwing het geval was.”*

Joost van der Hoek: denkt dat de controverse niet zozeer speelt; slechts bij een enkeling. Hij vindt het in elk geval de mooiste muur van Enschede.

Ad Bogerman: gaat in op de vraag of hij liever een ontwerp had gemaakt zonder de muur. Hij is van mening dat het vervormen van de sheddaken aardig was. Het programmeren vanuit de muur vormt voor SeARCH geen probleem. Het is een item, die nu bijna wordt afgebeeld als de muur in Berlijn of in Israël. Deze muur heeft echter een zekere fijnmazigheid en geeft blijk van een historische context.

Harry Abels: vraagt aan Joost van der Hoek, Sylvia Heil en Joris Molenaar hoeveel je wil en kan bewaren. Is het noodzakelijk de fysieke aanwezigheid te voelen (beleven)? Is het een kwestie van terugkomen of van blijven staan?

Sylvia Heil: antwoordt vanuit het belang van het participatietraject van de bewoners. Voor de Woonplaats is het tuindorp belangrijk, vanuit het participatietraject werd hier waarde aangehecht en zodoende zijn beide partijen tevreden met het resultaat. De tevredenheid van de woonplaats zit met name in het proces; het resultaat doet dan minder ter zake.

Joost van der Hoek: In de eerste visie zou het volledige Roomveldje worden gesloopt en worden bebouwd met tig twee-onder-éénkappers. De impact van Voorden is dan voor 95% geslaagd. Er had misschien iets meer behouden kunnen blijven, maar daarover heerst verder geen wrok.

Joris Molenaar: In de prijsvraag vormde de toekomst van het Roomveldje een belangrijke afweging. De sfeer van het Roomveldje is dan ook gewaardeerd. Daarbij zijn verder geen belemmeringen volgens een monumentenzorgachtige benadering opgelegd. Het gaat om de kwaliteit, de omgeving, de vitaliteit en de geschiedenis. Volledige restauratie had elk huis ook 1,5 x duurder gemaakt.

Jelle Hannema: Vanuit het uitgangspunt dat het Roomveldje gesloopt zou worden, de vergunning lag er al, deed de cultuurhistorische waarde voor de bewoners totaal niet ter zake. De frustratie van de bewoners zat hem meer in de communicatie en timing.

Peter Timmermans Helaas zijn er te weinig aanwezigen om de stelling van Joost van der Hoek: *In een goed stedenbouwkundig plan kan iedereen een favoriete plek aanwijzen!* te kunnen verifiëren. Dan rest rond 22:00 uur enkel nog een woord van dank aan de sprekers en het publiek.

Week van het Roombeek Ambitie en Realiteit

Particulier opdrachtgeverschap

Datum
donderdag 26 februari

Plaats
Lasonderkerk Enschede

Bezoekers
Circa 80 personen

Inleiders
Marga Brunninkhuis, bouwadviesbureau
Huub Thomas, lid van de
welstandscommissie
Diverse opdrachtgevers en hun architecten:
- Paul van der Jeugd
- Michiel de Wit en Hein-Jan Geering
- Alexander Gathier
- Jan Stegink
- Andre Langenberg
- Casper van Zuilenkom
- Henry Workel
- Ard Pierik
Roelof Bleker, wethouder Enschede en
verantwoordelijk voor de wederopbouw

Gespreksleider
Harry Abels, voorzitter van de
programmaraad van het architectuurcentrum
en architect en directeur bij IAA Architecten.

Harry Abels heet een ieder welkom. Hij weet dat voor een architect een woonhuis het ultieme is om te bouwen, maar is dat voor de opdrachtgever ook het geval?

De avond begint met een tweetal algemene inleidingen, waarna 4 architecten hun plan tonen en veel beelden zullen laten zien.

1.Marga Brunninkhuis – bouwadviesbureau Stedelijk Wonen – start met het tonen van de bundel van het stedenbouwkundig plan. Aan de hand van 6 eenvoudige plaatjes zijn de hoge ambities van het project inzichtelijk te maken.

De hoge ambitie van het project blijkt uit het aanstellen van het projectbureau en de benoeming van Pi de Bruijn. De opdrachtgevers zijn tevreden, maar moeten erg wennen aan de vrijheden die ze hebben. Peter Kuentzli (directeur van het Projectbureau Wederopbouw) heeft het lef gehad om de kaveluitgifte vorm te geven.

De methodiek die Stedelijk Wonen hanteert bij de begeleiding van particulier opdrachtgevers kent een aantal stappen. Ten eerste komen mensen om informatie en vindt er een uitvoerig kennismakingsgesprek plaats. Er wordt de mensen een rekenmodel gepresenteerd en ze gaan met twee opdrachten huiswaarts: het opstellen van een programma van eisen aan de hand van een lijstje en het vormen van een beeld in plaatjes en geschrift. In het tweede gesprek is de knoop door gehakt om te gaan bouwen; er is een kavel. In het vervolgadvisie wordt duidelijk gemaakt dat Stedelijk Wonen slechts een adviseursrol heeft. In dit gesprek worden de opdrachten uit het eerste gesprek geanalyseerd: wat willen ze eigenlijk. Dit wordt aan een aantal architecten voorgelegd. De volgende stap is een keuze uit de architecten. Het derde gesprek is het 'kiek'n of 't lukt' gesprek met een architect. Het draait dan voornamelijk om het vertrouwen in de architect. Als de opdracht naar de gekozen architect gaat, helpt Stedelijk Wonen bij het maken van een kostenraming. Alle drie voorgaande gesprekken vormen de input voor een schetsontwerp.

Het schetsontwerp wordt door de opdrachtgever ontvangen als een cadeautje. Stedelijk Wonen benadrukt - om het ontwerp even te laten rusten - met zoveel mogelijk mensen te bespreken. Met het Voorlopig Ontwerp worden de opdrachtgevers langs Welstand gestuurd. Die geven hun visie en vaak veel extra input. Op basis van het definitief ontwerp kiest de klant een aannemer (eventueel op advies).

Deze gekozen methodiek draagt bij aan veel tevredenheid. Het is een bijzonder proces waarbij zowel de opdrachtgever als de architect/aannemer beschermd worden. Bovendien verstrekt de gemeente hiervoor een subsidie.

2.Huub Thomas – secretaris van de onafhankelijke welstandsadviescommissie in Enschede en werkzaam bij het Oversticht.

Welstand is - naast een welbekende pisaal op verjaardagen - een instrument van de gemeente voor kwaliteitswaarborg. De welstandscommissie heeft een adviserende rol ten aanzien van de intenties met een bepaald gebied. Het Ontwikkelplan Roombeek (OPR) is het plantoetsingsdocument voor de welstand in Roombeek. Door dergelijke beleidsdocumenten zijn ook de verschillen tussen gemeente en zelfs wijken binnen de gemeente te verklaren.

De welstandsadvisering in Roombeek is anders dan gebruikelijk. Er is een vaste commissie voor Roombeek met daarin een brede samenstelling van leden (breder dan normaal). Er zijn een voorzitter, een secretaris en leden (architect, monumenten, landschapsarchitect). Deze commissie vergadert eens in de zes weken waarbij Pi de Bruijn ook vaak aanwezig is. Tijdens de vergaderingen worden de ontwikkelingen binnen de aangewezen supervisorgebieden besproken en vindt over de invullingen een inhoudelijke discussie plaats. De vergaderdata worden vooraf gepubliceerd en de vergaderingen zijn openbaar. Ook particulier opdrachtgevers leggen hier hun plan voor. Roombeek is uniek met 50% particulier opdrachtgeverschap en er is dan ook wekelijks spreekuur. 98% van de voorgelegde plannen verlopen zeer plezierig, maar er zijn er ook bij die zich niet bekommeren om de omgeving. Het individuele plan moet ook bijdragen aan de ontwikkeling van Roombeek in het geheel. Toch gaat er bij de beoordeling van plannen en het proces niet zoveel anders dan gebruikelijk. Het verschil tussen de invloed van het plan en de plangrootte is er altijd. Het particulier opdrachtgeverschap zorgt er enkel voor dat je meer tijd nodig hebt. Daarbij zit je altijd in het spanningsveld tussen wederbouw en stadstedenbouw, tussen initiatief en toetsing. De wrijving met het particulier opdrachtgeverschap zit hierin verscholen. De brug wordt niet altijd geslagen tussen de verschillende disciplines of is onduidelijk. Wat wel anders is, is dat het bij particulier opdrachtgeverschap moeilijk is om de grenzen te bewaken door voorkeuren en budgetten en deze komen vaak niet met elkaar overeen. Het is lastig om de lijn door te zetten, de emoties zitten vlak onder de oppervlakte. Deze kun je alleen opvangen met flexibiliteit (je moet wijdere kaders durven te stellen), maar eveneens vraagt het om duidelijkheid.

Pi de Bruijn heeft de stedenbouwkundige supervisie over het project. Dat betekent niet dat welstand automatisch goedkeuring geeft, als Pi de Bruyn het plan heeft geaccordeerd. De goedkeuring van welstand is onafhankelijk en wettelijk gezien is welstand de enige adviseur.

3. Paul van der Jeugd – architect – staat voor eigenzinnige vormgeving.

De eerste opdrachtgever in Roombeek is mevrouw Hamstra; een rampslachtoffer op leeftijd. Deze dame had een duidelijke visie op wat ze wilde: een eigentijds huis, het liefst met het volledige programma op de begane grond. Dit is echter niet toegestaan, daarom is er een verdieping met extra ruimte toegevoegd. De kavel van mevrouw Hamstra ligt aan de Renbaanstraat, dat zijn smalle kavels. Paul van der Jeugd heeft een ontwerp gemaakt met twee ruimten (vóór het wonen en achter het slapen), gescheiden door een binnenpatio. Op deze manier kan ook de auto, uit het zicht, op de kavel.

Paul van der Jeugd architecten is ook gevraagd mee te ontwerpen aan de Twentse Bouwcatalogus. Hieraan ontwierpen 4 architecten samen met 4 aannemerscombinaties. Paul van der Jeugd heeft een aantal ontwerpen voor de woningen mogen maken, daarbinnen is geëxperimenteerd met diverse indelingsvarianten.

Door het uitvallen van het presentatiescherm is er een stukje geïmproviseerd met alle sprekende architecten op het podium.

Harry Abels vraagt Jan Stegink naar het bezoek aan welstand. Jan Stegink is samen met zijn opdrachtgever bij welstand geweest. Dat was eigenlijk een heel kort bezoek. De opdrachtgever, dhr. Jansen is namelijk zeer geïnteresseerd in het proces. Het plan is voorgelegd aan welstand, er is een toelichting gegeven, de reactie van welstand stimuleerde om verder te gaan; het was een hart onder de riem.

Voor dhr. Jansen was het het eerste bezoek aan welstand, hij is meegegaan omdat hij het wel eens mee wilde maken en natuurlijk om in de gaten te houden of er wel gebeurt wat je wilt. Het is toch een ontwerp dat vragen oproept.

4. Michiel de Wit en Hein-Jan Geering vervolgen de presentaties, ook hun plannen zijn voorgelegd aan welstand en hebben bij de ArchitectenCie (het bureau van Pi de Bruijn) op het bureau gelegen. Michiel de Wit en Hein-Jan Geering vormen een jong bureau (DWG) uit de school van Van der Jeugd.

De jonge architecten togen naar het Balengebouw met de intentie zelf een stuk grond te verwerven, waarvan ze elk op de helft iets zouden bouwen. Het delen van de kavel scheelt in de grondkosten. Door het zelf bouwen van een project wilden ze hun visitekaartje als startende architecten afgeven om zo klanten te verwerven.

De heren van DWG tonen een aantal sfeerbeelden, werkwijzen, schetsen, VO en maquettes.

Als architect hadden zij nog geen ervaring met opdrachtgevers, wel met het tekenwerk dat er bij komt kijken. Voor elk project waaraan ze werken, maken ze eerst twee schetsmaquettes om ideeën los te maken. Als startend architectenbureau ben je onbekend met het

voortraject; dan blijkt dat je moet werken in het spanningsveld tussen de wil van de mensen en hun budget.

De werkwijze van DWG is niet enkel ambachtelijk en blijft niet bij het maken van maquettes, ook de tijd van nu wordt benut. Opdrachtgevers krijgen via hun website een eigen subdomein, waar ze hun schetsen, verslagen en maquettes kunnen terugvinden.

Ze sluiten hun presentatie af met een paar dia's van hun eigen plannetje. Vóór op de kavel komt de woning van Michiel. Hij bouwt een huis op palen met een dakterras, technisch, licht en hightech. Achter op de kavel komt de woning van Hein-Jan wat van buiten een eenvoudige doos is met wat gaten, de muren volgen de grenzen van de kavel, hij typeert het als aards.

5. Alexander Gathier toont een aantal studies naar traditionele woningbouw.

De ontwerpen betreffen traditionele woningblokken en meer Belgische woningbouw. Alle getoonde studies hebben een klassieke ondertoon. Ook toont hij studies naar woonwerkvilla's, die eveneens een klassieke uitstraling hebben en zijn gebaseerd op een kleine traveebreedte. De laatste studie is naar een Amerikaanse villa in Roombeek.

Dhr. Gathier heeft in Roombeek concreet gewerkt aan een villa aan de Lasondersingel. Deze villa voor een interieurbouwer is gelegen op een smalle kavel. Voor het ontwerp zijn eerst de gewenste functies bekeken, uniek is dat ook de keuken volledig is meegenomen in het ontwerp. In deze werkwijze wordt er om de mensen heen ontworpen. Dhr. Gathier benadrukt de vormdynamiek in de gevels van deze villa.

Een tweede ontwerp van Gathier is een twee onder één kap aan de Blijdensteinlaan. Hier is gewerkt met een beperkt budget. Aan de ene kant woont een Surinaamse familie, aan de ander kant een jong gezin. Het huis is ontworpen als een groot huis, dit betekent dat traditionele spiegelingen zijn weggelaten. Ten derde toont Gathier het ontwerp voor een klassieke villa op de Bamshoeve. De opdrachtgevers hadden van tevoren een duidelijk beeld. Het ontwerptraject werd hierdoor zeer intensief. Maar het uiteindelijke ontwerp blijkt een schot in de roos.

Dhr. Gathier toont in het vervolg van zijn presentatie sfeerbeelden van klassieke interieurs en van een workshop wonen-werken. In Roombeek is ook een woon-werkpand ontworpen, dit ontwerp is niet klassiek of je zou de verhoudingen klassiek moeten noemen (dit is echter een uitgangspunt voor iedere architect). Het wonen wordt in dit ontwerp door werken geflankeerd.

Dhr. Abels vraagt of *dhr. Gathier* overtuigd is van de klassieke architectuur, hoewel het laatst genoemde ontwerp duidelijk een moderne overtuiging heeft. *Dhr. Gathier* legt uit dat het komt door de aard van de opdrachten. Een groei vanuit de klassieke stroming vindt hij een goede basis voor een architect. Hij wil zelf graag de breedte bestrijken. Klassieke architectuur is makkelijker te begrijpen voor het grote publiek. Zijn stijlkeuze is publieksgericht, toch is zijn werk onderscheidend van de catalogusbouw door stijkenmerken.

6. Architect Jan Stegink vraagt zich af waarom je eigenlijk voor je zelf zelf bouwen, het is immers een intensief traject? Hij vraagt dit aan zijn opdrachtgever *dhr. Jansen*.

Opdrachtgever *Jansen* beaamt dat het een intensief traject is en dat er ook andere mogelijkheden zijn om te kopen. *Dhr. Jansen* vindt het een mogelijkheid om je ambitie te realiseren. Dus hebben we er voor gekozen om zelf iets moois te bouwen op de Bamshoeve. Ook de keuze voor de kavel was snel gemaakt, het moest die worden met die oude boom. Het contrast tussen nieuwbouw en de boom sprak tot de verbeelding. Door het anders inmeten van de bomen door de gemeente is, staat de boom helaas niet meer op de kavel. In het ontwerpproces hebben twee architecten een schetsontwerp gemaakt. Financieel was dit niet helemaal een verstandige keuze hoewel Stedelijk Wonen het initiatief ondersteunde. Het idee om twee architecten uit te nodigen was een idee van de architect die het uiteindelijk niet is geworden. Het beeld dat werd neergelegd als ontwerp zorgde voor nogal wat conflicten weet *dhr. Stegink*. Waarom heeft *dhr. Jansen* toch voor hem gekozen als architect? Een dergelijke keuze is eigenlijk intuïtief gemaakt; de visie van de architect heeft hierin een doorslaggevende rol gespeeld. Het ontwerp is gemaakt aan de hand van steekwoorden en foto's. Voor *dhr. Jansen* was het van groot belang dat de woning een kap heeft, zonder kap geen huis. Daarnaast was de boom en de interactie met de natuur een bron van inspiratie. Aan de hand van deze gegevens is een schets gemaakt.

Harry Abels vraagt aan *dhr. Jansen* of hij het traject van welstand en de bouwaanvraag als een drempel heeft ervaren en waar hij naar uitziert. *Dhr. Jansen* antwoordt dat het op papier een mooi ontwerp is maar dat het wel overgebracht moet worden door een aannemer; hoe gaat dat financieel en met de tijd. En dan moeten ze hun huidige huis ook nog kwijt raken. Hij ziet uit naar het klinken op het nieuwe huis in de kamer boven bij de open haard. Een belangrijke vraag in het hele traject is of je het budget overeind kan houden. Een voorbeeld hiervan zit in de dakbedekking: pannen of sedum? Dat kun je bekijken puur naar de prijsverschillen, maar de dakbedekking weegt ook door in de constructie.

PAUZE

7. Andre Langenberg – van de ArchitectenCie – geeft een inleiding in de ambitie van de Museumlaan.

De Museumlaan is een pronkstuk in de ontwikkeling van Roombeek (in ieder geval betreft grondprijs). De Museumlaan moet de verbinding vormen tussen het Rijksmuseum en het Rozendaalcomplex: beide hebben culturele functies. Aan de Museumlaan komen individuele villa's onder eigen architectuur, maar in massa zijn de villa's vergelijkbaar. Daarvoor zijn in het stedenbouwkundig plan spelregels opgenomen.

- De hoofdvolumes zijn in ritmes geplaatst;
- Er is ruimte voor een 'toren';
- De ontsluiting van de villa is aan de zijkant.

Door de ArchitectenCie is ook een brochure samengesteld met uitwerkingsvoorbeelden en beeldreferenties. *Dhr. Langenberg* toont een aantal van deze referentiebeelden, die bestaan uit foto's van de baksteenarchitectuur van Wijdeveld, foto's van een kubistische vormgeving.

De sterk vorm te geven openbare ruimte maakt het een sterk geheel. Het bureau Sant en co. ontwerpt deze openbare ruimte; zij hebben een voorlopig ontwerp opgesteld dat blijk geeft van kwaliteit door goed gekozen elementen.

Dhr. Abels vraagt hoe het plan met de glazen gevels aan de Museumlaan kan worden gerealiseerd, omdat het niet voldoet aan de getoonde referentiebeelden. *Dhr. Langenberg* vindt dat het wel past, de referentiebeelden tonen inderdaad baksteen, maar ook glas is een duurzaam materiaal met uitstraling.

Dhr. Abels haalt een eerder op de avond gedane uitspraak naar voren dat dingen die in Rotterdam kunnen, economisch niet altijd haalbaar zijn in Enschede. Hoe kunnen hier dan kavels worden uitgegeven van 1.000 m², met een hoge grondprijs? *Dhr. Langenberg* beaamt dat de 1.000m² inderdaad een investering vergt, zowel in het huis als in de grond. Er is een indicatie gegeven in volumes, deze zijn tussentijds wel herzien naar kleinere volumes. Dat heeft inderdaad een economische grondslag.

8. Casper van Zuilenkom is opdrachtgever voor een kavel aan de Museumlaan.

Dhr. Van Zuilenkom prijst de buitengewone presentaties van vanavond. Hij zelf is momenteel bezig met het voorlopig ontwerp. De vraag wat er van het particulier opdrachtgeverschap terechtkomt, wil hij graag bij zich zelf houden. De vraag roept vervolgvragen op zoals wat is opdracht geven en opdracht formuleren. Dat roept de vraag op wat je eigenlijk wilt!

Tot op zekere hoogte kun je formuleren wat je wilt. Hij heeft een programma van eisen opgesteld aan de hand van de vuistregels van Stedelijk Wonen. Daarbij werd direct geredeneerd in vormen, materialen, plaatjes en schetsen. De beste opmerking die hij daarbij eigenlijk kreeg was dat je een huis ontwerp van binnen uit, aan de hand van wat je feitelijk doet, hoe je woont en wat je ervaart.

Het opgestelde programma van eisen kon dus in de prullenbak; dhr. Van Zuilenkom begon opnieuw. Dat leverde een PVE van 16 bladzijden, vervolgens in 3 A4 en als het zou moeten zou hij nu op 1 A4 zijn wensen kunnen formuleren.

Om terug te komen op de vraag wat er van terecht komt, blikkt dhr. Van Zuilenkom terug op het proces. De eerste keten is zeer ingewikkeld tot de gang naar de architect; dan begint het meer te rollen. Maar het is niet altijd even transparant. In de eerste ronde heeft de familie van Zuilenkom een architect gekozen uit twee kandidaten (niet één uit het rijtje van Pi de Bruyn). De gekozen architect heeft het werk echter teruggegeven, dus moest het traject opnieuw. Ze hebben opnieuw drie architecten geraadpleegd, waaruit ze uiteindelijk hebben gekozen voor Peter Wilson. Na het eerste contact, een gesprek van anderhalf uur, vraag je je af wat je er mee bent opgeschoten. Bij Wilson was er een balans tussen zenden en ontvangen; je hebt architecten die graag vertellen, maar de vraag is wat weten ze van jou? Opvallend aan Wilson was dat hij in het eerste gesprek de ruimte zocht in het programma van eisen door te vragen, wat bedoel je, waarom en wat kan dan. De familie van Zuilenkom had een belangrijke wens: ze hielden van licht, maar ook van schilderijen. De vraag van Wilson was of het dan mogelijk was om alle schilderijen op 1 muur te hangen. In het tweede contact was er een schetsontwerp gemaakt, daarop volgden er nog velen, maar het eerste komt steeds weer terug.

Voor dhr. Van Zuilenkom was belangrijk aan Wilson dat hij blij gaf het proces te beheersen en onderzocht waar de mogelijkheden liggen. Peter Wilson kan goed luisteren. De keuze was niet gebaseerd op kennis van zijn werk. In zijn gebouw waren ze van tevoren niet geweest, wel waren ze bekend met werk op de Kop van Zuid; later zijn ze ook in de bibliotheek in Münster geweest. Opvallend is de vormtalen die Wilson combineert. Op de vraag naar wie de architect was die het onderwijs in ging, antwoordt dhr. Van Zuilenkom dat dat Gerard van Helden was; hij is les gaan geven aan de academie voor bouwkunst in Arnhem. Met hem kon dhr. Van Zuilenkom heerlijk filosoferen; het klikte.

Dhr. Van Willink denkt dat opdrachtgevers hulp nodig hebben bij het uitvinden wat ze willen, dat weten ze niet zomaar. Is het dan niet heerlijk dat een architect voor je denkt?

Dhr. Van Zuilenkom vindt dat het bouwen van een huis iets is waar je eenmalig veel geld aan uitgeeft, het wordt voor je op maat gemaakt, eenmalig. Je kunt niet tot op de bodem experimenteren.

9.Dhr. Henry Workel is de trotse eigenaar van de woning geheel opgetrokken uit glas.

Henry Workel heeft een jaar geleden de verbouwing van zijn huidige huis voltooid in de overtuiging daar niet meer weg te gaan. Hij moest echter nog wel naar de bank om de hypotheek te wijzigen. Toen bleek dat het er uiteindelijk op neer kwam dat er toch verhuisd ging worden. Gelokt door de advertentie om je eigen droomhuis te bouwen in Roombeek ging hij langs bij Stedelijk Wonen. Daar werd hem verteld dat Roombeek geen geschikte locatie was om zijn droom te verwezenlijken. In plaats van zich afgewezen te voelen, prikkelde deze opmerking juist.

Het vervolgcontact met Stedelijk Wonen is goed; het is een juiste rem op de portemonnee. In de bibliotheek werd gezocht naar voorbeelden en architecten. Het PVE dat vervolgens werd opgesteld bestond uit 6 regels; 2 architecten gingen daarmee aan de slag. De eerste architect viel af, hij ontwierp een moeilijke baksteenconstructie, terwijl de eerste eis was dat het huis van glas moest zijn. De tweede architect was Jan Benthem. In het eerste telefonisch contact gaf deze echter te kennen geen woningen te ontwerpen. Maar door aanhouden, werd Benthem toch nieuwsgierig. Hij wilde weten: waarom hij?

Na de motivatie besloot hij om bij de familie thuis te komen kijken, dat was een kwestie van rondlopen in de huidige woning en een gesprek over de wensen. Resultaat: Jan van Benthem nam de opdracht aan!

De eerste ontwerp schets leidde tot een discussie met de kinderen – “als je gaat, ga je zonder ons”.

Het schetsontwerp is door Pi de Bruijn enthousiast ontvangen, de stap naar welstand moet nog genomen worden.

De keuze voor de kavel naast het Balengebouw was snel gemaakt. Het is de kleinste kavel bovenaan de Museumlaan naast de inrit voor de diverse gebruiksmogelijkheden aan de Knoop. De knip in de kavel komt overeen met de knip in het ontwerp.

De eerste reactie op het bouwen van een huis van glas is of je er dan ook door kunt kijken. Ja, dat kan, maar niet door het beton wat er direct achter staat. Het ontwerp is volledig symmetrisch. Voor Henry Workel is het belangrijk om te benadrukken dat het zijn huis is, en het ontwerp van Jan Benthem. Hij moet er prettig wonen, aan de grenzen worden geen concessies gedaan. Naar zijn inzicht is hij de opdrachtgever, hij regelt de zaak.

10.Ard Pierik (Stichting Stadsherstel, Stedelijk Wonen) over de herbouw Chinees restaurant De Pauw volgens ontwerp van Gooike Postma voor de familie Chan.

Het gebouw voor de ramp dateerde uit 1920 en was dus al enkele malen beschadigd, herbouwd en aangebouwd.

Het nieuwe restaurant staat op een markante plek, een vijfsporang; deze plek moet worden benut. Daarnaast wilde de familie Chan graag twee appartementen boven het restaurant. Er was daarbij sprake van een beperkt budget. Het moest een restaurant worden dat geen uitgangsbord nodig heeft.

In het schetsontwerp werden 2 voorstellen gedaan voor de vorm: de taartpunt met een zekere gelaagdheid of de bootvorm. De bootvorm past mooi op de kavel en vormt door de massa aan de Deurningerstraat een schip aan de kade. Het gekozen ontwerp was voor Pi de Bruyn aanvaardbaar en welstand deed nog een aantal nuttige aanwijzingen.

Tussen ontwerp en uitvoering heeft er nog het nodige maatwerk plaats gevonden, er moest een koper gevonden worden voor het 2^e appartement en dat alles binnen beschikbare tijd en budget. Maar het is zover, de opening staat gepland voor 26 maart.

11. Roelof Bleeker (wethouder gemeente Enschede) vindt het een eer te mogen spreken, maar nog leuker om te luisteren. Hij prijst de pioniers die eerder op de avond hebben gesproken, die hun droom realiseerden.

Roombeek vertolkt een uniek proces. Maar waarom, en wat vindt de gemeente in dit totale proces? Particulier opdrachtgeverschap is één van de ambities die de gemeente had met de wederopbouw van Roombeek. De visie op het particulier opdrachtgeverschap komt vanuit de stelling 'de wijk in eigen hand'. De gemeente heeft daarvoor veel uithanden moeten geven. Daar is lef voor nodig. Op deze manier is er ruimte voor een cultuurdaad (zowel aan de binnenkant, als aan de buitenkant). Er is geprobeerd de eenvormigheid, waardoor VINEX zo wordt bekritiseerd, te vermijden en te streven naar een meer organische stedenbouw.

Er is in Roombeek een enorm gat geslagen; de vraag die er lag was 'hoe kun je in een keer bouwen terwijl, zodat het toch natuurlijk aanvoelt. Dat vraagt om een andere benaderingsvorm. Een stad groeit door de eeuwen heen, dat kun je niet voorschrijven. Daarnaast poogt de gemeente met de benadering een binding tussen de bewoners te creëren. Tom Smeulders (procesmanager fysieke wederopbouw) noemde het een 'omgekeerde opgave'. Het stimuleren van de zelfregulering is belangrijk, verkoop volgt dan vanzelf. Een kritisch punt op de kaveldeling is dat de mensen in de Bamshoeve niet in de hand hebben hoe het huis van de buurman of de achterbuurman er uit ziet. Roombeek is uniek vanwege het percentage particulier opdrachtgeverschap, het aantal middeninkomens, de verkaveling en het beeldkwaliteitsplan. Ook de Lonnekerspoorlaan, gelegen aan een bleek, wordt door particulieren vormgegeven. Het zijn hier kleine kavels, waarop tot 5 lagen hoog gebouwd mag worden. Hier zijn wel meer voorschriften, omdat de woningen zijn gelegen aan de openbare ruimte. Daarnaast is er nog een plan om een hofje te bouwen in een soort collectief particulier opdrachtgeverschap.

Voor de begeleiding van het particulier opdrachtgeverschap zijn er subsidiemogelijkheden, daarbij moet je goed nadenken wat je met de verstrekking van subsidie wilt stimuleren. Op deze wijze een wijk (her)bouwen vraagt van de gemeente om een investering.

De stand van zaken halverwege: de markt verkeert in een recessie, er is gekozen voor een nieuwe doelgroep en je hebt te maken met een rampgebied. Desondanks was er veel interesse. De bouwwereld verzette zich tegen de gekozen aanpak en de betrokkenheid van 'geldvretende' bouwadviesbureaus. Er werd gesneerd dat dat lang zou duren en te duur zal zijn. Er zijn allerlei tussenvormen denkbaar. In Roombeek is daartoe de Twentse Bouwcatalogus opgezet.

Ook blijkt dat kwaliteit niet louter esthetisch is. Je ziet emotie terug in de ideeën. Het verhaal achter de woningen is de kracht. De variëteit die ontstaat valt niet altijd in de smaak.

Dhr. Bleeker trekt afsluitend een aantal lessen. Hij is van mening dat je in de toekomst aangewezen bent op een dergelijke wijze van participatie; het is onontkoombaar. Dat is een keuze die men wil. Er zijn verschillende vormen denkbaar, zoals consumentgericht bouwen. In Roombeek is gebleken dat het binnenstedelijk mogelijk is. De vorm van begeleiding moet daarbij in stand worden gehouden. De kavelij vorm is een vondst; je kunt daarmee in overleg. Er is nog meer uit te halen.

Roombeek heeft een hoog ambitieniveau. De elementen van voor de ramp zijn overeind gebleven. Het voorzieningenniveau is hoog. Voor het Rozendaalcomplex wordt in april het voorlopig ontwerp gepresenteerd (oplevering in 2007). Het ontwerpen van de openbare ruimte is een opgave. Het terugbrengen van de Roombeek in de wijk (anderhalve kilometer) is te overzien, maar om het tot een sluitend systeem te maken, moet een berg werk worden verzet. Ook de inrichting van de bleken vergt de nodige inspanning.

Harry Abels sluit de avond; hij bedankt de sprekers en de aanwezigen. De bijeenkomst wordt gesloten om 22:20 uur.

Week van het Roombeek Ambitie en Realiteit

Emotie in architectuur en stedenbouw

Datum
Vrijdag 27 februari

Plaats
Lasonderkerk Enschede

Bezoekers
Circa 110 personen

Inleidingen
Pi de Bruijn, stedenbouwkundige Roombeek,
Architecten CIE.
Bernard Colenbrander, chroniqueur van de
wederopbouw
Floris Alkemade, architect, OMA
Henk Hoffand, publicist en columnist NRC
Handelsblad.

Gespreksleider
Henk Procée, directeur Studium Generale en
hoogleraar aan de Universiteit Twente

Henk Procée heet een ieder welkom. Toen hij werd gevraagd de bijeenkomst over emotie in de architectuur te begeleiden dacht hij in de eerste plaats aan een uitspraak van de filosoof David Young: *“Reason is the slave of the passion, and it ought to be so.”* Voor hem is de rede niet meer dan een machine en gaat het daadwerkelijk om de input die je daar aangeeft. Maar om welke emoties gaat het dan? Spinoza typeerde kalme emoties en onrustige emoties. De kwaliteit van emoties wordt bepaald door een verschil in interpretatie. De koppeling tussen emotie en stedenbouw en architectuur is volgens dhr. Procée vervolgens te typeren in vier categorieën:

- bij de aanleiding. In Pathmos is de aanleiding tot emotie bijvoorbeeld de geschiedenis; voor Roombeek is dat de ramp. En dat doet veel.
- in het ontwerpproces.
- kun je de emotie tot uitdrukking brengen in het resultaat?
- ervaar je de emoties dan ook in het resultaat?

Het programma van de middag is iets veranderd ten opzichte van de uitnodiging. De eerste spreker is Pi de Bruijn, die geen introductie behoeft.

Pi de Bruijn – stedenbouwkundige Roombeek, Architecten Cie. – zijn roots liggen aan de Oldenzaalsestraat. Hij heeft dan ook een vurige emotie bij Enschede, welke een motor vormt voor zijn betrokkenheid bij het project.

Hij toont deze emotie allereerst vanuit een aantal beelden van Enschede en Roombeek van voor de ramp. De titel van zijn presentatie luidt emotie en stedenbouw transformeert/vervormt tot stadscultuur. Elke cultuur ontleent namelijk zijn sappen aan emotie. De kunst is om die sappen op te sporen en er mee aan de slag te gaan.

Een stad is het huis van de samenleving. En als die samenleving verandert dan is het de jas die niet meer past. De geschiedenis van Enschede toont dit. Enschede was voor 1850 een piepklein boeren stadje, dat vervolgens uitdijde in ongeveer een eeuw (tot 1950) tot zijn huidige contour. Dat kwam eigenlijk door slechts 1 functie: de textiel. Dat gaf veel voorspoed, maar tegelijkertijd ben je erg kwetsbaar door een dergelijke monofunctionaliteit.

In 1975 was het afgelopen met de textiel; de fabrieken sloten hun deuren. Dat was maatschappelijk een echt grote ramp voor Enschede. Dhr. De Bruijn typeert de vuurwerkramp als een echo daarvan. Roombeek is daarbij niet los te zien van de textiel fabrieken.

De eerste prioriteit bij de opbouw van Roombeek was een herkansing voor de direct getroffen. De vraag die dan speelt is hoe ga je daar mee om? Hoe geef je deze mensen een plek, en hoe regel je dat financieel. Dit impliceert een ongewoon circus, dat energie losmaakt, maar tegelijkertijd enorm veel aandacht vergt om het allemaal te regelen.

De tweede doelstelling is om de stad als cultureel geheel te liften. De wederopbouw van Roombeek moet van betekenis zijn voor Enschede in zijn geheel. Op deze manier koppelt dhr. De Bruijn de ramp aan de dood van de textiel (de tekenen daarvan zijn nog steeds merkbaar in Enschede).

Deze doelstellingen zijn ontwikkeld tot een aantal subdoelstellingen, er moest sprake zijn van:

- upgradings van het bewonersprofiel. Kort door de bocht betekent dat dat Enschede moet stijgen in ranking op de sociaal-economische ranglijst van Nederlandse steden. In Enschede is sprake van een vertekend beeld, en dat is slecht voor je stad. Een dergelijke vertekening slaat terug op je voorzieningenniveau. Roombeek is een prachtige plek, cynisch genoeg, het ligt vlak bij de stad.
- Upgrading van de werkgelegenheid. Daarin ligt zowel een kans voor de terugkeer (vaak laagwaardig) maar ook voor meer hoogwaardige werkgelegenheid.

De dubbele doelstelling zorgt voor spanning en weerstand. Het is van belang geweest om vertrouwen te hebben in de belangenbehartiging en dat de getroffen zich vinden in het stadsbrede idee.

In het debat voor wie je de wederopbouw doet, was het hergebruikvraagstuk pikant. De restanten van de ramp vielen op bij het eerste bezoek van dhr. De Bruijn aan de wijk dat hem in gaf om wat te doen met die restanten. Dat boorde een onverwachte (en deels negatieve) emotie aan. Het was een confrontatie met de harde werkelijkheid, waarvoor je een oplossing moet zien te vinden, deze oplossing valt bij een individueel geval nog zwaar. Maar in stedenbouw moet je vanuit het collectief redeneren. In het verleden van Enschede is er al te veel gesloopt, je gaat daarmee je eigen verleden ontkennen, en dat kan eigenlijk niet. Je moet er zorgvuldig mee omgaan, zodoende creëer je een zekere gelaagdheid, waardoor je de geschiedenis afmeetbaar kan laten zijn. Er wordt ingespeeld op het gevoel van zo was het, maar tegelijkertijd plaatst dhr. De Bruijn de ontwikkelingen in een breder cultureel perspectief waarmee de hele stad Enschede gebaat is. De geschiedenis is in deze stad dun. Met je geschiedenis moet je leven.

Een ander belangrijk motief in de wederopbouw is het particulier opdrachtgeverschap. Er is besloten om het stratenpatroon te behouden. Dat is een lastige beslissing, maar maakt het wel makkelijker om het bezit terug te geven en je kan de straatnamen behouden. Het had echter niet gehoeven, maar het framework van de wijk Roombeek was en is goed. Daarop is vervolgens voortgeborduurd in een Enschedese variëteit Het derde thema is dan ook wonen, werken en cultuur behouden zoals die eigenlijk van nature is gegroeid. De kracht die daarin ligt moet behouden blijven. Het particulier opdrachtgeverschap is een impuls voor de stad.

Dhr. Colenbrander – chroniqueur van de wederopbouw – denkt terug aan zijn eerste briefwisseling met het Architectuurcentrum waarin hem werd gevraagd te spreken over de connectie tussen stedenbouw en allerlei ongrijpbare zaken.

Het vergt een freudiaanse analyse om deze combinatie op spanning te brengen. Dhr. Colenbrander vindt het noodzaak om het wat abstracte te formuleren. Kan stedenbouw een drager zijn van een idee buiten zichzelf. Kan het een boodschap vertolken en nog concreter een trauma oplossen.

Stedenbouw kent een organisatie van het proces gericht op een fysieke situatie; dat kent een juridische component, een civieltechnische en een programmatisch plan afgezet in de tijd. Wil je stedenbouw bedrijven dan zijn dit de grondbeginselen, om het goed te doen heb je echter iets extra's nodig. Stedenbouw is ook een stilistische en symbiotische voorstelling. Het heeft een zekere esthetiek nodig om overtuigend te zijn. Met stedenbouw moet in de eerste plaats de opdrachtgever worden overtuigd, en daarnaast moet het de samenleving committeren.

Een stedenbouwkundig plan fungeert als een retorisch medium, samen met het idee, verbonden aan een boodschap. Het gevaar is dat als de boodschap vervalt dat ook het stedenbouwkundig ontwerp verworpen wordt.

Dhr. Colenbrander laat in de rest van de presentatie een aantal iconen zien van retorische stedenbouw.

- Ontwerp voor Chaux rond 1775, gerelateerd aan de zoutindustrie;
- Het concept van Howard: garden city. Dit concept was een antwoord op het drama van de metropool.
- Het ontwerp van Burnham voor Chicago. Met een zekere monumentaliteit, strakke organisatie en reinheid moest het Wilde Westen worden geciviliseerd.
- Worlds Columbian Exposition, Court of Honor.
- Lutyens en Baker ontwierpen voor het instorten van het brits imperium in Delhi (1913) nog een stedelijk model; een lofzang voor de kolonie.
- Le Corbusier, Chandigarh 1951. Een stilistisch ontwerp vergeleken met het ontwerp van Lutyens en Baker.
- La Ville Radieuse, 1930, Le Corbusier.

In de voorgaande voorbeelden werd gebroken met de bestaande structuur; een nieuwe start, een nieuw gezicht. Maar er zijn ook talrijke voorbeelden van herstel en reconstructie. Middelburg voelde na de bombardementen in 1940 een sterke behoefte tot reconstructie. Het werd gezien als een verzetsdaad tegen de Duitse wil tot een ander soort stad. Het is moeilijk onderscheid te maken tussen oprechte monumentenzorg en gefingeerde architectuur. Direct na de oorlog is gebroken met de reconstructie buiten de wallen. Het idee van de verzetsdaad was vervallen. De imitatie is haast niet van echt te onderscheiden.

Rotterdam daarentegen is pas na de tweede wereldoorlog herbouwd. Er bestond daar geen behoefte aan reconstructie, maar juist een verlangen naar het moderne. Roombeek in Enschede heeft in de ambitie een koppeling tussen emotie en stedenbouw. De voorbeelden zijn daarin relevant, maar de boodschap wordt in een ander licht geplaatst. Roombeek is niet binnenstedelijk; Roombeek verdient een project in het stedelijk netwerk). De ontwikkeling van Roombeek vindt plaats in een andere tijd.

In Roombeek ligt de nadruk op reconstructie; het stratenpatroon blijft behouden, de bleken worden teruggebracht, evenals het water, en ook in de architectuur wordt vastgehouden aan beelden uit het verleden. Het belang van de verwerking van de emotie zal met de jaren afnemen, het zwelgen in het trauma verdwijnt.

In Rotterdam werd bij de wederopbouw gedacht in functies, in het modernisme. In Enschede speelt de burgerlijke vrijheid een grote rol, dhr. Colenbrander typeert het als populisme. Hij vraagt zich af of je daarmee tegemoet komt aan het trauma. Het plan voor Roombeek steunt op het stratenplan, de kritische massa van de voorzieningen en de vrijheid van het individu. Of daarmee het trauma wordt aangepakt is te bezien. Daarvoor verschillen de werelden van emotie en het stenen stapelen (de essentie van stedenbouw) te veel.

Floris Alkemade – architect OMA architecten – noemt een aantal projecten van OMA ter vergelijking en om te spiegelen. Hij erkent dat hij niks heeft met of weet van Enschede, maar wel van trauma's en stedenbouw.

Hij pleit voor een rationele analyse, de emotie is daaraan haast complementair. Emotie is van korte duur, stedenbouw niet.

De eerste beelden die dhr. Alkemade toont gaan in op concentratie van leven: bewonersgetallen, lichtconcentraties, etc. De concentraties van mensen hebben invloed op de stedenbouw. Hij wil hiermee de kracht van een rationele analyse aantonen; als voorbeeld neemt hij het emotioneel beladen Groene Hart. In de analyse van lichtconcentraties, blijkt er bijvoorbeeld helemaal geen Randstad te bestaan, maar is het meer een band van Rotterdam, Antwerpen, België en het Ruhrgebied; dit ontdek je door een grotere context te kiezen en buiten het nationale aspect te kijken.

Hij toont ook de locaties waar netwerken van Al-Quaida zijn opgerold, deze zijn (onbewust) ook bijna allemaal gelegen in het eerder getoonde gebied. Het is een ander besef van context, die buiten het beleid gaat. Dit geeft ook aan dat emotie kortzichtig is.

Deze analyse geeft ook aan dat het ringsysteem van steden in de Randstad eigenlijk ook heel kwetsbaar is. Eigenlijk zijn er twee hooggebergten, en is er dus geen sprake van een randstad: Amsterdam en Rotterdam-Den Haag. Het Groene Hart krijgt daardoor ook een andere betekenis, want dat is nu géén op het groeien van de 4 steden en de Randstad.

Vanuit OMA is een hierop een visie geformuleerd; daarin is Amsterdam een centralistisch metropool. Volgens de uitspraak one nation, two systems. Tussen de twee 'steden' blijft het leeg. Dhr. Alkemade benadrukt dat het inzetten van een rationele methode niet betekent dat er geen waarde wordt gehecht aan emotie.

In het vervolg van zijn presentatie behandelt dhr. Alkemade een aantal concrete projecten. Ten eerste Les Halles in Parijs. In de jaren '70 pleegde Charles de Gaulles een moderne ingreep om de congestie in Parijs te verhelpen. Dit leidde tot een enorm trauma dat op verschillende manieren is ontstaan:

- Het enthousiasme waarmee begonnen werd de congestie aan te pakken, ebde weg en sloeg zelfs om;
- Er ontstond een enorm gat waarin alles werd toegestaan, waarop een park, ter verbloeming, werd gelegd;
- Daarmee zou het trauma verborgen moeten zijn;
- Onder de grond ligt eigenlijk Parijs Centraal, een enorm metronetwerk met grote reizigers aantallen. Die je niet mag zien;
- Het ondergrondse winkelcentrum functioneert niet.

Een trauma kun je niet verbergen!

Het modernisme had in Frankrijk een natuurlijke drijfveer. De ontwikkeling van Les Halles heeft voor een omslag naar een conservatisme gezorgd.

Het tweede voorbeeld ligt in het Ruhrgebied waar vooral industrie werd gebouwd rondom de kolen en staal industrie. De industrie sluit echter zijn deuren. Het stelsel van steden en fabrieken verliest daarmee zijn aanleiding tot bestaan. Er heerst een interessante tegenstelling tussen sloop en behoud. Op het moment dat de sloophamer gehanteerd wordt, kan er afscheid genomen worden van de gehate industrie, maar wordt er tevens afscheid genomen van de identiteit. Daarom is er toch gekozen voor bescherming en herprogramming.

Unesco heeft het gebied inmiddels aangewezen tot werelderfgoed. Het gebied omvat honderd hectare en omstreeks 1930 gebouwd. OMA is gevraagd een masterplan te maken voor het oorspronkelijk door Schub/Cremer (leerling van Mies van de Rohe) ontworpen gebied. Het bestaat uit zorgvuldige architectuur; het is zeker geen inferieur ontwerp. Het geheel bestaat uit drie complexen (omgeven en haast overwoekerd door groen) omhult door arbeiderswijken.

De traumaverwerking is hier ook van toepassing op de natuur. Ook van de natuur is in het gebied te leren. In het misschien wel meest vervuilde gebied op aarde, trekt de natuur zich daar niks van aan. In Duitsland valt de natuur onder de wetgeving, maar zodra een boom in dit gebied omvalt, is de hele boom chemisch afval. De ecologie in het gebied is meer divers dan er buiten; het gebied kent een grote biodiversiteit.

Het eerste plan dat voor het gebied was opgesteld (door anderen dan OMA), mikte op een bedrijvenpark dat geld moest genereren voor de ontwikkeling. Dit 'gewerbepark' nam echter de gehele oppervlakte in beslag. Dit typeert wel het probleem van het gebied: 'hoe voeg je massa toe, zonder het bijzondere te vernietigen'.

In het masterplan van OMA is alles aan de rand gepland om een soort Alice-in-Wonderland-ervaring te creëren. Het complex kan daardoor in samenhang blijven bestaan. De gebouwen en infrastructuur kunnen en moeten dan worden geherprogrammeerd. Er ligt bijvoorbeeld kilometers spoorweg van een onopgemerkte schoonheid; dit zou als nieuwe ontsluiting gebruik kunnen worden. Het Ruhrgebied kende geen keizers en dus ook geen avenues; het spoorwegemplacement is de avenue.

De vervuiling is beïnvloeden; de programmering is in analogie met de natuur. Hij refereert aan het Koolewaschemuseum uit een film van Tsjaikovski. In de fabrieksgebouwen is een museum geprojecteerd. Hoe maak je een museum in iets dat eigenlijk een machine is? Er worden impressies getoond van een museum tussen de machines.

Belangrijk is dus om de emoties te wantrouwen en zeker niet als de enige raadgever te volgen; een rationele analyse dient zeker complementair te zijn. Dat betekend niet dat een trauma geen aanleiding kan zijn voor verwerking of meerwaarde.

PAUZE

Dhr. Hofland – columnist NRC Handelsblad – gaat in op zijn emotie ten aanzien van stedenbouw en architectuur. De titel van zijn presentatie komt uit het gedicht MIST van Adema-van Scheltema.

Dhr. Hofland begint zijn verhaal met een beleving 15 jaar geleden op het kruispunt Westersingel Oude-binnenweg in Rotterdam. Daar stond een openbare klok die aangaf dat het 12:40 uur was. Door een blik op deze klok sloeg het humeur om; hij was door woede bevangen. De tijd was stil blijven staan sinds 14 mei 1940 door de Duitse bombardementen.

Dhr. Hofland was destijds 12 jaar en kende het labyrint van de Rotterdamse binnenstad als zijn broekzak. Het decor van zijn jeugd was van de ene op de andere dag verdwenen. De oorlog betekende vijf jaar een volstrekt ander leven; een onvoorbereid bestaan. De klok bracht het verleden terug; het duurde bijna 50 jaar voor de woede naar buiten kwam.

De verwoesting in Enschede is vergelijkbaar; de kinderen van nu zullen de woede misschien in het midden van deze eeuw voelen. Een dergelijke indruk merk je pas veel later; er is een gat geslagen, dat je dankzij je geheugen een vertrouwde invulling kan geven.

Maar nu zijn andere tijden; in het dagelijks leven zijn we gewend aanspraak te maken. Er is een zekere paradox tussen de risico's die we nemen en het behouden van de veiligheid. Van de overheid verwachten we daarin een compensatie; zowel materieel als psychisch. Daaruit ontstaan allerlei rituelen: therapieën en stille tochten. Dhr. Hofland wil hieraan geen waardeoordeel binden en legt enkel de aandacht op het historische verschil.

In Rotterdam was een extreme verwoesting ontstaan na de eerste bombardementen. Het dagelijks leven werd destijds min of meer onbewust geleid door fatalisme, optimisme en constructiviteit. Als kind neem je aan dat het oneindig is; pas later ga je je verdiepen in het leven van je ouders. In de oorlog heb je geen keuze. Het plan voor Rotterdam van Witteveen en van Traa is pas na de oorlog gerealiseerd. Na het ruimen van de puin kwamen er eerst noodwinkels; een tijdelijke improvisatie die op den duur allure kreeg. Ze raakten vergroeid met de leefomgeving. De naoorlogse woningvoorraad wordt nu opnieuw voor 1/3 gesloopt, dat is ook een emotionele ingreep.

Op de vlakten in Rotterdam werden grote bankgebouwen gerealiseerd, een massief die het centrum beheerde. De mensen waren toen echter meegaander, passiever; de bouw werd opgevat als een teken en de wederopbouw was in het belang van de stad. Door de realisatie van het groothandelsgebouw was dhr. Hofland vervuld van trots, evenals door de Lijnbaan van van den Broek & Bakema.

Dhr. Hofland woont inmiddels al weer een halve eeuw in Amsterdam en is nog steeds niet gewend. Als hij met de trein naar Rotterdam gaat dan is het perspectief van hoogbouw rondom het station dat zich aan de horizon opent een schouwspel dat inspireert tot bouwen.

De bombardementen in Rotterdam worden niet herdacht. Rotterdam heeft wel een opbouwtag en het beeld van Zadkine, waardoor de geschiedenis wordt erkend.

In Kartum in Soedan is de stad gereconstrueerd, de geschiedenis is vastgelegd in de basis van de stad: een stratenpatroon volgens de Union Jack. Ze rijden daar nu over de lijnen van de vlag van de vijand.

De geschiedenis is verworden tot een hypothese die steeds zwaarder op de toekomst drukt, daarmee ontzeg je het plezier en de trots van wederopbouw.

Dhr. Hofland sluit af met een voorbeeld dat hij op verzoek verteld. Ook Rotterdam is onderhevig aan nieuwe veranderingen. Het goederenvervoer verschuift steeds verder de stad uit. Katendrecht lag ooit nabij de havens en verkromt door deze ontwikkeling; de oorzaak is de ooit geroemde prostitutie. Hieruit blijkt dat de levensloop van steden verandert krachtens de mondialisering van hun economie.

Dhr. Procée opent de discussie. Door de sprekers zijn veel thema's naar voren gebracht. Dhr. Hofland koppelde deze thema's in een persoonlijke ervaring aan elkaar. Je moet in een stedenbouwkundig proces weten wat wel kan en wat niet in de hedendaagse emotiecultuur. Dhr. Procée geeft nog een korte samenvatting van de sprekers.

Dhr. Skiffel – heeft een opmerking aan Pi de Bruijn – hij vraagt of emotie stedelijk is en enkel voor de grote stad van toepassing is? Wat is de emotie bij Oldenzaal? *Pi de Bruijn* vindt emotie een van de vloeibaarste begrippen. Het pand van Anne Frank is bijvoorbeeld monumentaal niet de moeite waard, toch heeft het mondiaal een enorme emotionele waarde. Emotie zit tussen je oren. Daarbij speelt ook de vraag van wie de stad nou eigenlijk is. Van de mensen die er gewoond hebben/ van Enschede/ van Twente/ van de burgemeester/ van de stedenbouwkundige. In de middeleeuwen was er onder de burgerij een duidelijke stadscultuur, dat bestaat niet meer. Nu gaat de democratie over de stad, die is echter gebrekkig. Het projectbureau is namens de gemeente gedelegeerd om te kijken hoe verder in overleg met de bewoners en getroffen. Pi de Bruijn hoopt hiermee een reflectie te hebben gegeven op de vraag.

Dhr. Skiffel duidt er op dat alle voorbeelden grote steden betroffen, maar hoe zit het met Oldenzaal?

Dhr. Hofland denkt dat het in de geest van de gemeenschap besloten ligt: "dude, where is my country?"

Is er een moment waarop je denkt dat de 'stad' achter blijft?

Peter Timmerman zoekt naar de samenhang tussen de presentatie van Pi de Bruijn en Floris Alkemade. Floris Alkemade spreekt over een soort kille vorm van stedenbouw (Pi de Bruijn knikt instemmend). De vraag is hoe je dat combineert met participatie.

Pi de Bruijn noemt stedenbouw een vak, hij is het eens met Floris. Er is niet een heel groot contrast. In het proces in Roombeek zijn de stappen heel direct gecommuniceerd. Dat is zeer uitzonderlijk. Het is opvallend hoe het vermogen van de leek is om het te snappen waar je het over hebt. Roombeek is in zoverre een complex plan door het acceptatieniveau. Het is nergens mis gegaan; alleen de wens van Pi de Bruijn om het Roomveldje te behouden is niet geslaagd. *Floris Alkemade* vindt dat je emotie moet wantrouwen. Om de stedenbouwkundige samenhang te bewaken, begeef je je in een veld met veel deelbelangen, emotie is daarin gevaarlijk. Er wordt maar een deel van het project belicht. Dat moment moet je zo lang mogelijk uit stellen. Hij is daarom voor rationaliteit; emoties vertroebelen het proces en het resultaat. Je hebt leugens, grote leugens en statistieken; iedereen, ook de stedenbouwkundige heeft een verborgen agenda naar de toekomst. Uiteindelijk zijn we allemaal zondaars.

Jeroen van Westen vraagt zich het gevolg af van het plaatsten van communicatie boven inspiraties. Wat is de invloed van participatie op het stedenbouwkundig plan?

Pi de Bruijn: Henk Hofland vertelt dat de Rotterdammers de bankgebouwen haten; in Roombeek was de pleuris uitgebroken als er van

die kapitale gebouwen waren gebouwd. Een generatie terug gebeurde dat niet. Hij stelt opnieuw de vraag van wie de stad is? En wie maakt het ontwerp? De politici roepen hier voor de steun in van adviseurs; zij kunnen de eerste klappen opvangen in de inspraak en dan komt het waarschijnlijk wel goed. Daar is in Roombeek van afgeweken; in dit geval heeft de directe uitwisseling gewerkt. Toch was de participatie ook hier 80% eenrichtingsverkeer, maar in dit proces is de stedenbouwer niet eenkennig geweest. De bestemming populistisch is misschien wel terecht. Als je het vergelijkt met een wijk als Deppenbroek, die wijk is gebouwd op een keihard plan; een vastliggende compositie. Voor Roombeek moet ook nog vrij snel een bestemmingsplan worden vastgelegd, het was nog mooier geweest als dat langer elastisch had kunnen blijven. De vraag zit hem in het voorwaarden scheppen met vrijheden. Dat is ook gebeurd in een project als de Zuidas in Amsterdam, misschien wordt het langzaam wel een handelsmerk. Pi de Bruijn erkent dat hij wel een eindproduct kan willen maken, maar ook de toekomst moet er iets mee kunnen. Hij probeert dus een frame te realiseren voor groei, rijping en differentiatie. Iets dat onwrikbaar is op de schaal van de stad is niet goed; geen museale sculptuur.

Dhr. Procée vat het samen. De ontwikkeling is dus typerend voor de categorie ontwerper. Er zijn informatieve, inhoudelijke ontwerpers; er zijn communicatieve procesbegeleiders. Natuurlijk zijn er tussenvormen mogelijk.

Wim ten Asbroek (Haaksbergen). Het project de brouwerij is onlangs gepresenteerd. Het gebied is door het noodlot teruggegeven aan de architecten. Het is wel een gebied wat mogelijkheden kent, het heeft zo zijn kansen.

???? vraagt naar de schaal van een project. Floris Alkemade zei dat het begrip Randstad en Groene Hart afhankelijk zijn van de schaal of dat zichtbaar blijft. In Roombeek wordt ten dele teruggegaan naar de industrie. Door de participatie vindt de een het prachtig en de ander schiet het af. Roombeek moet een gemeenschap worden, maar wat doet zo'n gemeenschap voor de stad. *Pi de Bruijn* vertelt dat dat twee kanten heeft. Roombeek heeft als wijk eigenlijk nooit bestaan, de Enschedeër had wel genegenheid met de afhaalchinees aan de Roomweg. Hij wil de vraag eigenlijk omdraaien: Wat wil Enschede als perspectief? 60 hectare is een belofte, kun je daar iets mee? Wat zijn de ideeën? Kun je met de ontwikkeling van dit gebied het vlieg wiel aanslingeren? Deze vragen werden voorgelegd aan grote instellingen in Enschede, de UT, het MST, etc.; maar er kwam weinig respons. In samenwerking met de AKI zou het in elkaar kunnen grijpen en meerwaarde kunnen krijgen. Die chemie moet plaats vinden, er is veel gezegd dat de ingrediënten goed zijn. Alles is echter zo zuur. De media is zuur; de terreur van één zo'n krant is iets drukkend. Met stedenbouw kun je een stad niet opkrikken, maar soms scheidt het aanbod de vraag. Hij noemt als voorbeeld de Brit die interesse heeft

voor een kavel aan de museumlaan. Het gaat om hoe je het neerzet, promoot, of er muziek in zit, of de vonk over slaat – dan komt het.

Dhr. Procée wijst op de zichtbare emotie bij de architect.

Dhr. Visser vindt dat de architectuur zichtbaar moet zijn vanaf de straat, dat moet niet enkel blijf geven van de zitbazen en hun portemonnee. Dat vernieuwt niet. Hij vindt het belangrijk dat ook de wordingsgeschiedenis zichtbaar is. Bij de ontwikkeling van Roombeek is daar gevoel voor.

In de ontwikkeling van Roombeek zit een zekere retoriek. Is dit alles voldoende om te voldoen aan het trauma?

Dhr. Colenbrander: Er blijven een hoop onbeantwoorde vragen in het project. En de link tussen trauma en stedenbouw of architectuur blijft wankel. Het zit in de perceptie van de mensen, zij moeten overtuigd worden door het plan van Pi de Bruijn (het is overtuigend). Door het hoge percentage particulier opdrachtgeverschap kunnen mensen bouwen wat ze mooi vinden. Het plan heeft dragende delen die het aannemelijk maken als traumadrager.

???? – Is de nieuwe trots in Rotterdam de bestrijding van een trauma?

Dhr. Hofland benadrukt dat het trauma blijft bestaan, het gaat niet over. Een trauma is beladen en dubbelzinnig en hindert de uitoefening van behoorlijk bestaan. Hij voelt zich niet gehinderd, maar herinnert het zich wel, misschien vormt het zelfs intengendeel een uitdaging voor veerkracht. In Rotterdam is dat gebleken, er is een geest voor veerkracht en ondernemingslust.

Harry Abels vraagt of het moed geeft om grote gebouwen te bouwen.

Pi de Bruijn draait het om, het helpt niet om iets kleins te bouwen; je kikkert op van een flink gebouw, van harmonisch en modern. Dat vindt veel instemming, maar waarom is er in Roombeek dan geen groot gebouw ontworpen?

Floris Alkemade verwijst naar het trauma in het Ruhrgebied. Hoe reageer je op een beschadigde stad? Een ramp realiseert een soort kwetsbaarheid waarop men instinctmatig instinctief reageert. Dat is een slechte drijfveer. Je bouwt terug wat heeft gefaald. Hij vindt dat angst boven conservatisme moet staan.

Geert ??? vindt dat de upgradering al een doel was van de gemeente voor de ramp. De upgradering is mede de aanleiding tot de ramp. De gemeente was meer tolerant door de plannen die er al lagen. Er is gezegd dat elke cultuur haar sappen ontleent aan emotie. Er heerst een gevoel dat de wederopbouw iets te maken heeft met de schuldvraag. De gemeente wentelt de schuld af op het vuurwerkbedrijf; het fundament van een prachtige wijk deugt dus niet.

Pi de Bruijn benadrukt dat er is gekozen voor upgradering, simpel gezegd, om rijkere mensen aan te trekken. De grootste ramp voor Enschede heeft zich voltrokken in 1975, de economische bodem is toen weggevalen. De draad is in Enschede nog niet opgepakt. Als stedenbouwkundige kan hij daar ook niet voor zorgen, dat moet de gemeenschap doen. Een stedenbouwkundige kan alleen een blauwdruk geven. In de definitie van

de stad en stedelijkheid gaat het om veelkleurigheid, in Enschede is dat te mager.

Een *kunstenaar uit Roombeek* geeft aan wel terug te willen naar de wijk, maar het niet te kunnen betalen. Ze is tevreden met haar nieuwe woning. Maar als ze in Roombeek haar oude oppervlakte terug zou willen, dan kost dat meer dan haar inkomen.

Elvira van Eyl plaatst haar vraagtekens bij de ambitie om alle cultuur naar Roombeek te halen, waaronder de AKI. De campus is een prachtige locatie en de interactie tussen de UT en de AKI is ook zeer werkzaam. Waarom zou je de culturele activiteiten naar een woonbuurt verplaatsen? Dat was Roombeek en dat blijft zo. In elk project is de hang om kunst mee te nemen, dat is leuk en interessant, maar een utopie.

Pi de Bruijn vindt dat een vertekend beeld. In Roombeek wordt 25% BVO (bruto vloeroppervlak) ingenomen door economische functies, dat is bijzonder veel; bijna een idiote menging in een stukje stad. De functies zijn recreatief, commercieel en cultureel.

Harry Abels vraagt naar de rationele benadering die Floris Alkemade presenteerde. Kun je uitzoomen en afstand nemen en toch betrokkenheid bewerkstelligen? Verlies je niet het contact met de mensen?

Floris Alkemade wil dat bestrijden. Het domineren van één manier, één werkwijze is juist een gebrek. Je vergeet dan aspecten

Dhr Jans van het Van Deirse instituut uit zijn angst voor de revolutionaire straten die het plan beoogt. Hij noemt als voorbeeld Dresden, Berlijn en Rotterdam. Het gevoel van het verleden wordt opnieuw verworpen en alles moet opnieuw.

Floris Alkemade vindt dat in Berlijn de doctrine de stad terug te brengen nooit bestaan heeft; daar zijn ze meer bezig met wegpoetsen. In Rotterdam wordt wel degelijk naar een weg gezocht; dat heeft een zekere waarachtigheid.

Paul Abels wil graag terugkomen op de emotie die Pi de Bruijn uitte richting de Tubantia; een lokale krant met een monopoliepositie. Hoe zouden ze het beter kunnen doen?

Pi de Bruijn vindt dat er meer constructief gekeken zou kunnen worden naar het potentieel dat het project heeft. Ze zijn nu zeer afkappend.

Dhr. Hofland is van mening dat dergelijke ontwikkelingen met de grootste nieuwsgierigheid moeten worden benaderd.

Dhr. Colenbrander heeft geen mening hierover. Het is hun werk en daarin moeten ze hun best doen.

Dhr. Timmerman weet dat stedenbouw wordt gebouwd voor 200 jaar. Maar eerder al genoemd is bijvoorbeeld de UT, nog geen veertig jaar oud, toe aan een nieuwe utopie. Is de levensduur niet een probleem?

Pi de Bruijn benadrukt dat dat een vorm van kapitaalvernietiging is, maar de modernistische stedenbouw is mislukt.

Dhr. Procée sluit hiermee het symposium af. De aanleiding tot het stedenbouwkundig proces is vaak uitbundig, maar in het proces overheersen rationaliteit en vakmanschap.

Dhr. Procée bedankt een ieder voor zijn inbreng en feliciteert het architectuurcentrum met de geslaagde week. De bijeenkomst wordt gesloten om 16:35 uur.

